

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dějiny staroboleslavské kolegiální kapituly: místní tradice a realita
History of collegiate Chapter in Stará Boleslav: local tradition and reality
Adéla Brodňanská

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis a český jazyk se zaměřením na vzdělávání

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dějiny Staroboleslavské kolegiální kapituly: místní tradice a realita“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. července 2015

.....

Adéla Brodňanská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za odborné vedení mé bakalářské práce, podnětné připomínky a četné konzultace a cenné rady a také Mgr. Nině Novákové za zprostředkování možnosti fotografování v objektech staroboleslavských kostelů a dané prohlídky.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá dějinami staroboleslavské kapituly sv. Kosmy a Damiána a legendární tradicí s ní spojenou. Práce se ve třech kapitolách snaží hledat kořeny této legendární tradice a následně legendy a pověsti konfrontovat s dochovanými historickými prameny, a to od vzniku hradiště ve Staré Boleslavi, přes možné podněty vedoucí k založení staroboleslavské kapituly k samotné existenci a legendám a pověstem týkajících se kolegiálního kostela sv. Václava, kostela sv. Klimenta, farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a Paladia země české. Další kapitola se věnuje otázce pravosti zakládací listiny staroboleslavské kapituly. V závěrečné kapitole analyzují zjištěné poznatky, které z předložených informací a historických pramenů vyplývají. Zásadním přínosem bakalářské práce by mělo být srovnání staroboleslavské tradice s historickou realitou.

KLÍČOVÁ SLOVA

církevní dějiny, kolegiální kapitula, poutní místo, Stará Boleslav

ANNOTATION

This thesis deals with the history of the Stará Boleslav Chapter of saint Cosmas and Damian and with legendary traditions associated with it. The thesis is looking into the origins of this legendary tradition and subsequently confronts legends with preserved historical sources dated from the commencement of the fortified settlement in Stará Boleslav. It describes possible incentives for the establishment of Stará Boleslav Chapter and also deals with the very existence and legends regarding the collegiate church of St. Wenceslas, church of St. Clement, the parish church of the Assumption of the Virgin Mary and the Paladia. The next chapter is devoted to the question of the authenticity of the Memorandum of Stará Boleslav Chapter. The final chapter analyzes the findings related to the information and historical sources. The aim is to explain and compare Stará Boleslav tradition with historical reality.

KEYWORDS

church history, collegiate Chapter, place of pilgrimage, Stará Boleslav

Obsah

Úvod.....	7
Prameny, literatura, metodologie	9
1. Počátky staroboleslavského hradiště a založení kolegiátní kapituly sv. Kosmy a Damiána...	13
1. 1. Hradiště Boleslav	13
1. 1. 1. Boleslav v nejstarších dochovaných pramenech	13
1.1.2. Boleslav ve zprávách kronikářů a jejich následovníků	14
1. 1. 3. Archeologický průzkum	16
1. 2. Založení kolegiátní kapituly sv. Kosmy a Damiána	18
1. 2. 1. Okolnosti založení kapituly	18
1. 2. 2. Důvody založení kapituly	20
2. Zakládací listina staroboleslavské kapituly.....	24
2. 1. Zakládací listina a její obsah	24
2. 1. 1. Problematika listiny	25
2. 2. Datace listiny a její iniciátor	26
2. 3. Určení původního jádra listiny	29
3. Tajemství původu staroboleslavských kostelů.....	35
3. 1. Kolegiátní kostel sv. Václava.....	35
3. 1. 2. Kostel svatých Kosmy a Damiána.....	36
3. 2. Kostel sv. Klimenta.....	44
3. 2. 1. Kostel sv. Crhy a Strachoty	45
3. 2. 2. Kostel sv. Klimenta v rámci staroboleslavské cyrilometodějské tradici a archeologických pramenů.....	48
3. 3. Mariánské patrocinium ve Staré Boleslavi.....	49
3. 3. 1. Poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie	50
3. 3. 1. 1. Písemné prameny o založení kostela Panny Marie	51
3. 3. 1. 2. Lokace kostela Panny Marie	53
3. 3. 2 Zaniklý kostel neznámého zasvěcení	54
3. 3. 2. 1. Písemné prameny o kostelu neznámého zasvěcení versus domněnky	55
4. Paladium země české	59
4. 1. Pověst o nalezení.....	59
4. 2. Otázka původu Paladia země české	63

4. 3. Poutě k paladiu a mariánská tradice ve Staré Boleslavi.....	65
Závěr	74
Seznam použitých pramenů a literatury	80
Seznam zkratek	86
Seznam příloh	87

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá dějinami kolegiátní kapituly sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi, respektive tradicí, která je s kapitulou svázána a dodnes uchovávána, a snahou o zjištění jejích kořenů a též její konfrontací s dochovanými prameny. Hlavním záměrem této práce je jakési vyrovnání se s doposud živou staroboleslavskou poutní tradicí, ba co více, tradicí, která v posledním desetiletí neustále nabývá na svém významu. V roce 2003 došlo k obnovení *Národní svatováclavské poutě* na den státního svátku sv. Václava, kdy dosavadním vrcholem těchto oslav byla návštěva papeže Benedikta XVI. v roce 2009, kdy jím byla zároveň při této příležitosti celebrována bohoslužba pro více než 50 000 věřících. V roce 2009 se též uskutečnily k příležitosti oslav 400 let Paladia země české první *Slavnosti Palladia*, které se díky velkému zájmu poutníků pomalu stávají každoroční zvyklostí. V posledních dnech též bylo Paladium země české prohlášeno za národní kulturní památku.¹ Zájem o poutní místo, opředené mnoha legendami a pověstmi, po období téměř celého jednoho století státem preferovaného nezájmu o katolickou církev, tím myslím dobu od vzniku samostatného Československa, v posledních dvaceti letech roste. V této své práci se snažím dopátrat reality dějin staroboleslavského poutního místa oprostěného od všech „nánosů“ pověstí a legend ožívajících v uchovávané staroboleslavské tradici.

Práci jsem rozdělila do tří částí, jejichž náplní jsou více či méně provázaná témata, která tvoří hlavní rámec staroboleslavské tradice. Tím první tématem je mýtus kolem stávajících staroboleslavských svatostánků, kolegiátního kostela sv. Václava, kostela sv. Klimenta a farního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Druhým tématem je otázka pravosti staroboleslavské zakládací listiny kapituly sv. Kosmy a Damiána. Posledním tématem je pak legenda o Paladiu země české, její původ a stejně tak původ daného mariánského reliéfu a též pouti k němu.

V úvodní kapitole se zabývám počátky staroboleslavského hradiště (hradu) vůbec, kdy se snažím konfrontovat nejstarší dochované prameny o jeho vzniku s nejnovějšími archeologickými poznatky, a založením staroboleslavské kapituly,

¹ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/316842-seznam-narodnich-klenotu-se-rozsiril-o-devet-pamatek/> [cit. 2015 – 07 – 16].

kterému předcházela slavná polská výprava knížete Břetislava I. Tyto okolnosti, které předcházejí právě založení kapituly, považuji za důležité, neboť napomohou lepší interpretaci jak počátků daných staroboleslavských kostelů, tak mohou pomoci odpovědět na otázku, proč právě ve Staré Boleslavi vznikla první kolegiátní kapitula v Čechách.

Následně se zaměřuji na otázku kolem zakládací listiny staroboleslavské kapituly, která se sice hlásí do doby Břetislava I., jenž je zároveň uveden jako fundátor celé kapitulní donace, ovšem o její pravosti se vedou spory. Tyto názory se snažím postihnout a vyvodit z nich závěry, které pomohou osvětlit otázku, co daná listina pro kapitolu znamená.

V další kapitole se zabývám mýtem kolem stávajících staroboleslavských svatostánků. Jedná se o kolegiátní kostel sv. Václava, ve kterém jsou spatřovány pozůstatky legendárního kostela sv. Kosmy a Damiána, u jehož dveří byl zavražděn sv. Václav. Dále o kostel sv. Klimenta, ke kterému je vztahována cyrilometodějská tradice, a posledním je pak farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, kostel vybudovaný jako honosná barokní schrána pro zde nalezený mariánský reliéf neboli Paladium země české. Zároveň se v rámci farního kostela zabývám otázkou kostela neznámého zasvěcení, neboť i jemu bývá přisuzováno mariánské patrocinium. Předkládanou legendární tradici se snažím konfrontovat s nejstaršími prameny, které se ke kostelům vztahují, a též se snažím hledat odpověď na otázku, kde má daná legendární tradice související s kostely svůj původ. Sleduji též rozporuplné informace o patrocinu tohoto kolegiátního kostela.

S návazností na farní kostel Nanebevzetí Panny Marie se ve čtvrté kapitole snažím hledat odpověď na otázku, kam až sahá „hmatatelná“ historie Paladia země české, které, jak je tradičně uváděno, bylo nalezeno právě v místech stávajícího mariánského kostela, a též tradicí poutí, které se k paladiu konaly „od nejstarších dob“.

V závěrečném shrnutí pak analyzuji zjištěné poznatky, které z předložených údajů a informací v daných kapitolách vyplývají.

Prameny, literatura, metodologie

Ve své bakalářské práci jsem čerpala z nevydaných i vydaných pramenů a též sekundární literatury věnující se dílčím tématům mé práce.

Nevydané archivní prameny jsem čerpala ze Státního oblastního archivu v Praze, z fondu Kolegiátní kapituly Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1654 – 1945. Zde jsem se snažila vyhledat údaje vztahující se k patrociniu kostela sv. Václava. Největším nedostatkem daného fondu je fakt, že postihuje historii staroboleslavské kapituly prakticky až od 17. století. Část archivu byla odvezena ze Staré Boleslavi v době husitských bouří a tento jeho obsah se již zpět na své původní místo nevrátil, patrně byl zničen. Další citelnou ránu utrpěl archiv v době třicetileté války, zejména v roce 1640, kdy byl vypálen kolegiátní kostel. Dalším problémem, se kterým jsem se při práci s archivními dokumenty potýkala, byla vzhledem k stáří daných listin často špatná čitelnost dokumentů psaných v latině či němčině.

Mezi vydané prameny, které byly důležitým zdrojem pro mou bakalářskou práci, patří Erekcční a Konfirmační knihy pražského arcibiskupství, v nichž jsem vyhledávala další údaje vztahující se zejména k patrociniu kostela sv. Václava, neboť právě v nich lze totiž zřetelně spatřit problematiku zasvěcení daného kostela v období středověku.

Napříč kapitolami, ať již pro údaje o nejstarších svatováclavských legendách, které jsem využila při práci o staroboleslavských kostelech, původu boleslavského hradiště, či o založení staroboleslavské kapituly, jsem čerpala z legend a kronik, a to zejména Kosmovy *Kroniky české*, vydaných v edici *Prameny dějin českých*.

Znění zakládací listiny staroboleslavské kapituly lze nalézt v ediční řadě Českého diplomatáře², avšak pro svou práci čerpám z publikace Marie Bláhové, kde je daná listina současně překládána do češtiny.

K dějinám kapituly lze v literatuře dohledat poměrně dostatek informací, mnoho publikací pochází zejména z počátku či první poloviny 20. století a jejich autoři se často hlásí do kapitole blízkého okruhu (např. František Srdínko, Jan Křtitel Votka, Julius Košnář, Jan Pauly, Vladimír Jeřábek). Při bližším prozkoumání těchto publikací je dle mého soudu patrné, že autoři zabývající se touto tematikou, často vychází z jednoho

² CDB I, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904 – 1907, s. 356 – 358.

stejného zdroje, kterým je kniha J. K. Votky *Památky staroboleslavské*. Přestože je třeba brát ohled na dobu vzniku této publikace a vyvarovat se tak některých nepřesných údajů a době vzniku díla poplatných teorií, shledala jsem dané Votkovy pasáže pro svou práci velmi užitečné, neboť Votka podává dle mého názoru vcelku obšírný přehled barokní literatury, která se vztahuje k legendám a mýtům kolem staroboleslavských kostelů či mariánského reliéfu.

Další knihou, která se snaží postihnout historii kapituly, je *Paladium země České* Václava Ryneše, jejíž přínos byl pro mě velmi cenný, zejména co se týče kapitol o paladiu a poutích konajících se do Staré Boleslavi, neboť Ryneš v tomto ohledu dle mého názoru velmi podrobně zpracovává rozsáhlé barokní prameny, které nejsou součástí kapitulního archivu a velmi pomáhají interpretovat okolnosti, kterými se ve své práci zabývám. Stejně jako u Votky je i u Ryneše patrná tendence interpretovat staroboleslavskou minulost pevně v rámci církevní tradice.

Při procházení různých publikací vztahujících se k dějinám kapituly jsem též zaznamenala, že převážná část literatury je pojata jako průvodce po staroboleslavských kostelech, zejména sv. Václava a Panny Marie. Autoři se snaží většinou postihnout dějiny kostelů až do vlastní současnosti, což prakticky znamená první třetinu 20. století. Nejdále v tomto směru došel P. Vladimír Jeřábek, který se ve své knize *Čtení o paladiu země české* snažil postihnout nejvýznamnější události v historii kapituly do roku 1945. V současné době neexistuje publikace, která by se dějinami kapituly, a to i hospodářskými, zabývala komplexně, tedy se snahou postihnout celý dosavadní vývoj kapituly.

Literatura vztahující se k zakládací listině není nijak obsáhlá, v „souhrnných“ publikacích se o ní zmínka neobjevuje vůbec, pro svou práci jsem tedy čerpala z odborných prací zaměřených na tematiku diplomatiky. Samostatně se k zakládací listině vyjadřuje pouze Marie Bláhová ve své útlé publikaci *Zakládací listina staroboleslavské kapituly: pamětní tisk k 950. výročí první zmínky o Břeclavi*, v níž publikuje současně s originálním zněním její překlad. Jako první se listinou od doby jejího vydání v Českém diplomataři, kde je listina zařazena mezi listiny „falešné“, zabýval Václav Hrubý, který vynaložil značné úsilí, aby dokázal v listině odhalit původní jádro listiny, a byl též prvním, kdo přišel s teorií o jiném vydavateli listiny, než ke kterému se daný dokument hlásí. Později tyto snahy odmítl Zdeněk Fiala ve svém

příspěvku *K počátkům českých listin*. Oba dva tyto pohledy mi byly cenným přínosem pro mou práci o staroboleslavské zakládací listině. V devadesátých letech pak na tyto poznatky V. Hrubého navázal Jan Bystřický v článku *Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, kterému se dle mého názoru podařilo přinést vcelku přesvědčivé argumenty pro některé z poznatků V. Hrubého. Časově nejbližším zdrojem, ze kterého jsem čerpala velmi užitečné informace pro tuto problematiku, pak byla disertační práce Karin Pátrové *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století*.

Pro historický vývoj boleslavského hradiště byl pro mou práci nejpřínosnější obsáhlý sborník editovaný Ivanou Boháčovou *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, neboť ten obšírně zpracovává poznatky o vývoji celého hradiště na základě rozsáhlého archeologického průzkumu ve Staré Boleslavi vedeného v letech 1997 – 2003. Zároveň reviduje poznatky předešlého průzkumu z let 1988 – 1994. Z tohoto sborníku jsem zároveň získávala cenné informace pro stavební vývoj staroboleslavských kostelů, kromě kostela Nanebevzetí Panny Marie, neboť ten je až záležitostí novověkou, vybočuje tedy z rámce tématu sborníku. Na tomto místě nutno podotknout, že stavební průzkum nebyl pro Pannu Marii ještě publikován. Sborník též jako první přinesl podrobnější informace o kostelu neznámého zasvěcení, jenž byl nečekaně objeven na počátku 90. let minulého století. Aktualizovat některé výsledky publikované v tomto sborníku mi umožnil nejnovější příspěvek Ivany Boháčové *Archeologie o rané středověké architektuře...*

Pro kapitolu týkající se Paladia země české jsem čerpala jak již zmíněných Votkových a Rynešových publikací, tak též z příspěvků k problematice jeho datace, v tomto směru mi byly nejpřínosnějšími příspěvky Iva Kořána *Etika Miraculosa*, Františka Stejskala *Sv. Jan Nepomucký* a též údaje ze *Soupisu památek historických a uměleckých* Antonína Podlahy a Eduarda Šittlera, neboť vypovídají o nejednotnosti pohledů na otázku stáří mariánského obrazu. V různých internetových zdrojích³ lze též nalézt informaci o proběhlém metalografickém rozboru, avšak k těmto poznatkům nejsou udávány zdroje a v odborné literatuře se mi nepodařilo údaje o daném rozboru ověřit, proto je ve své práci neuvádím. Ke kapitole o Paladiu země české jsem čerpala,

³ https://cs.wikipedia.org/wiki/Palladium_zem%C4%9B_%C4%8Desk%C3%A9
<http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Balikova.pdf>
<http://prostor-ad.cz/pruvodce/praha/sporilov/palladium/palladium.htm> [cit. 2015 – 07 – 16]

co se týče nejstarší verze pověsti, z dostupného druhého vydání Arseniovy „*Pobožné knížky*“, která je psána česky i přes velké stáří čitelně, ovšem není stránkovaná ani foliovaná. Pro lepší orientaci tedy při citaci daného textu uvádím v závorce pořadí stránky v rámci dané kapitoly. Vybrané pasáže z Arseniova prvního vydání předkládá již zmiňovaný Václav Ryneš. Pro tuto tematiku čerpám též z děl Jana Tannera *Život a sláva sv. Václava, mučedníka, knížete, krále a patrona českého* či Jana Ignáce Dlouhoveského *Zdoroslaviček na poli požehaném*, díky nimž je možné sledovat vývoj pověsti ve druhé polovině 17. století. Považuji za důležité zmínit, že ve své práci též pracuji s legendou o paladiu ve znění, v jakém je možné ji dnes slyšet při návštěvě mariánského chrámu, neboť právě takový obsah pokládám za jednu ze součástí stávající staroboleslavské tradice.

Velmi přínosné doplňující poznatky k údajům uvedeným Rynešem v otázce poutí k staroboleslavskému mariánskému obrazu jsem čerpala z příspěvku Marie Elizabeth Ducreux *Symbolický rozměr pouti do Staré Boleslavi*.

Pro celkový rámcový kontext doby k tomu či onomu tématu mi dále sloužily publikace Barbary Krtemieňské *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Josefa Žemličky *Čechy v době knížecí*, Dušana Třeštíka *Počátky Přemyslovců* a Matěje Pavlíka *Cyril a Metoděj*.

V zásadě mohu na základě své osobní zkušenosti konstatovat, že k dílčím tématům týkajícím se staroboleslavské kapituly lze najít více či méně obsáhlou literaturu, avšak celkově se ke kapitule neváže jediná novější publikace, která by shrnovala její dějiny, ať již hospodářské či duchovní, až do dob nejnovější doby.

Komplexní výčet pramenů a literatury, které jsem ve své práci použila, je uveden na konci této bakalářské práce v seznamu literatury.

V závěru ještě dodávám, že ve své práci často používám termín „staroboleslavská tradice“, čímž mám na mysli stávající oficiální výklad vztahující se k staroboleslavskému poutnímu místu, zprostředkovanou průvodci ve staroboleslavských kostelech či oficiálních brožurkách vztahujících se k poutnímu místu.

1. Počátky staroboleslavského hradiště a založení kolegiální kapituly sv. Kosmy a Damiána

1. 1. hradiště Boleslav

Založení dnešní Staré Boleslavi⁴ nelze bezprostředně spojit se založením staroboleslavské kapituly, přesto je však důležité znát její vývoj pro následovné kapitoly o staroboleslavských kostelech patřících právě kapitule. Tradičně je založení Staré Boleslavi spojováno s osobou knížete Boleslava I., dá se říci, že prakticky již od doby kronikáře Kosmy. Podle něj dal kníže opevnit Boleslav hradbou podle římského způsobu.⁵ Napříč historickou dobou se zároveň objevují názory kladoucí výstavbu hradiště, respektive staroboleslavského hradu do míst, kde se již nacházel křesťanský kostel.⁶ Právě v tomto bodě se setkávají dvě tradice – Boleslav jako místo založené knížetem Boleslavem I., které se stalo místem mučednické smrti sv. Václava, a Boleslav, jako místo spjaté s již samotnými počátky křesťanství v Čechách.

1. 1. 1. Boleslav v nejstarších dochovaných pramenech

První písemné zmínky o mučednické smrti sv. Václava, k níž došlo na dvoře jeho bratra Boleslava, lze najít již ve staroslověnských a latinských legendách, jejichž vznik je kladen do 10. století.⁷ Přestože jsou tyto prameny jakožto legendy mnohdy velmi obtížně interpretovatelné⁸ a dodnes není u některých z nich zcela uzavřena například otázka jejich pravosti⁹, nelze informace, které autoři legend uvádějí, zcela pominout.

Zřejmě první dochovaná zpráva, která se výslovně zmiňuje o Boleslavi jako o místě, které bylo sídlem Boleslava I. a zároveň kde byl zavražděn svatý Václav, je

⁴ Název Stará Boleslav pochází až z 12. století, kdy byl Boleslavem II. založen hrad v „Nové“ Boleslavi. August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1909, s. 39.

⁵ *Kosmův letopis český*, in: FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875, s. 32.

⁶ Např. Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, Praha 2013, podle J. K. Votky Bohuslav BALBÍN, podle A. Podlahy též Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU, *Phosphorus septicornis, Stella alias Matutina*, Praha 1673, či podle J. K. Votky Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Praha 1677.

⁷ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, *Mediaevalia archaeologica* 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003 s. 18.

⁸ Úkolem hagiografů bylo zejména podat zprávu o životě a zázracích svätce.

⁹ Neutichají zejména spory o pravosti Kristiánovy legendy, srov. poznámka 17.

Kristiánova legenda, jejíž vznik se klade do období mezi lety 992 – 994.¹⁰ Právě zde je zaznamenáno, že kníže „Boleslav obývá ve vlastním domě neb dvoře ve městě, po něm pojmenovaném...(byl) touhou po vládě rozpálen“.¹¹ Zdrojem informací k této legendě byla autorovi legenda *Crescente fide*, avšak ve své „zkrácené“ verzi, která se dochovala jak v bavorské, tak české redakci.¹² Z předpokládaného, leč nezachovaného původního textu *Crescente fide*, bylo čerpáno pro *Gumpoldův život Václava knížete českého*.¹³ V Gumpoldově legendě a v nám známé legendě *Crescente fide* se však mluví pouze o domu Boleslavově, kam byl kníže Václav pod záminkou hostiny pozván, a který Boleslav k příležitosti návštěvy svého bratra slavnostně vyzdobil.¹⁴ Nynější Stará Boleslav jako sídlo Václavova bratra, pokud si ji do vyprávění dosadíme, je zde tedy zmíněna pouze nepřímo. Hrad či dvůr Boleslavův, aniž by se zcela jistě mohl ztotožnit se Starou Boleslaví, je stejně tak zmíněn i v První a Druhé staroslověnské legendě či v legendě Vavřince z Monte Cassina¹⁵. Přestože otázka pravosti *Kristiánovy legendy* je zdá se doposud živá¹⁶, v rámci staroboleslavské historie je podstatné, že její autor je zřejmě prvním, kdo uvádí dnešní Starou Boleslav jako sídlo Boleslava I. a zároveň jako místo, kde byl zavražděn svatý Václav.

1.1.2. Boleslav ve zprávách kronikářů a jejich následovníků

V pozdější středověké literatuře lze sledovat odlišné údaje o založení hradiště. Nejstarší český kronikář Kosmas spojuje výstavbu boleslavského hradu s osobou

¹⁰ Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1981, s. 7.

¹¹ „...*Boleslaus domum propriam seu curiam habens in urbe cognomine uocitam suo...*“ *Křišťanův život sv. Ludmily a sv. Václava*, in: FRB I., ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875, s. 216.

¹² Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1981, s. 55.

¹³ Tamtéž, s. 55. Podle Třeštíka vznikl původní text legendy *Crescente fide* krátce po roce 974.

¹⁴ „...*ut eum fraudolenter invitaret in domum suam quasi ad convivium...*“ *Vavřince, mnicha sv. Benedikta utrpení sv. Václava*, in: FRB I. ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875, s. 187.; „(Boleslav) *domum propriam omni ornamentorum copia...*“ *Gumpoldův život Václava knížete českého*, in: FRB I. ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875, s. 158.

¹⁵ Vznik První staroslověnské legendy je kladen do poslední třetiny 10. století. Druhá staroslověnská legenda je považována za slovanské zpracování Gumpoldovy latinské legendy a její vznik je kladen do první poloviny 11. století. David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 17.

¹⁶ Naposledy byla otevřena debata v roce 2007, kdy Petr Kubín (*Znovu o Kristiána*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Praha 2007) zpochybnil Třeštíkovu obhajobu (*Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha 1997). Proti Kubínovu zpochybnění vystoupil David Kalhous (*Znovu o Kristiána: replika*, in: ČMM 126, 2007).

knížete Boleslava, který zde nechal postavit hradby typu *opere romano*, tj. po římském způsobu.¹⁷ Nově vystavěný hrad byl podle Kosmy pojmenován po svém zakladateli, Boleslav. Kdy se tak stalo, kronikář neuvádí, tuto událost líčí pouze jako demonstraci Boleslavovy krutosti.¹⁸ Kosmas tedy spojuje vznik Boleslavi přímo s osobou pozdějšího knížete Boleslava. Naopak podle autora tzv. Dalimilovy kroniky dostal po zvolení Václava českým knížetem jeho bratr Boleslav město Boleslav.¹⁹ Stejného názoru je i Václav Hájek z Libočan, který píše, že kníže Vratislav I. nechal pojmenovat po svém starším²⁰ synovi místo, „*kde též kostel byl vystavěn*“, od té doby zvané Boleslav.²¹ Z takových údajů by vyplývalo, že jistá akropole již v době panování knížete Václava, ne-li dokonce jeho otce Vratislava²² existovala. Podle autorů těchto kronik se tak vznik staroboleslavského hradiště klade zhruba k počátkům 10. století.

Myšlenka, že dnešní Stará Boleslav byla knížecím dvorcem ještě před tím, než se stal svatý Václav knížetem, resp. že nebyla založena jeho bratrem Boleslavem, byla vyřčena i barokními historiografy Bohuslavem Balbínem²³ či Tomášem Pešinou z Čechorodu²⁴ nebo Gelasiem Dobnerem²⁵ V novodobějších dějinách s ní vystoupil P. A. Šittler²⁶. Avšak ani teorie o Boleslavovi jako o zakladateli města Boleslav nevymizela. Jejím zastáncem byl například Šittlerův současník Josef Braniš²⁷, který považuje Kosmovo vyprávění za pomyslnou bernou minci, „*neboť je (Kosmas) svědkem časově blízkým, jak z kroniky jeho vysvítá, byl o věcech boleslavských dobře zpraven a*

¹⁷ „*Unde factum est, ut in mente conciperet quo sibi urbem Romano opere conderet.*“, *Kosmův letopis český*, s. 32; Termínem *opere romano* se myslí celokamenné opevnění – hradba.

¹⁸ Podle Kosmova výkladu se Boleslavovi poddaní nejdříve zdráhají vystavět zeď pro ně novou technikou, avšak demonstrativní poprava jednoho z nich provedená samotným knížetem zlomí jejich odpor. *Kosmův letopis český*, s. 32.

¹⁹ *Kronika tak řečeného Dalimila*, přel. Marie Krčmová, Praha 1977, s. 50. Autor *Kroniky* odkazuje na jakousi prastarou boleslavskou kroniku, z níž nejvíce při svém psaní vycházel.

²⁰ Zde se jedná pravděpodobně o Hájkův omyl, ze staršího Vratislavova syna je považován Václav.

²¹ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 180.

²² Vláda knížete Vratislava I. mezi lety 915 – 921.

²³ Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905, s. 1.

²⁴ Josef BRANIŠ, *Založení Staré Boleslavě*, ČSPS, roč. 16, č. 4, Praha 1908, s. 30.

²⁵ J. KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, s. 1. „...sed Boleslaus Urbem nullam habebat, neque satis Vratislao constabat, unde Templum, quod moliebatur, atque Urbem novam statueret.“ Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum*, Praha 1677, libr. VI, kap. V., pag. 17.

²⁶ „...archaologie může směle tvrditi, že město Boleslav jest Boleslava – svého domnělého zakladatele – starší.“ J. BRANIŠ, *Založení Staré Boleslavě*, s. 30.

²⁷ Tamtéž, s. 31.

soudobou Boleslav dobře znal.²⁸ Východisko z toho rozporu se snažil najít J. K. Votka, podle nějž je naprosto jisté, že kníže Vratislav ustanovil před svou smrtí syna Václava svým nástupcem a mladšímu Boleslavovi dal údělem „*krajinu Zálabskou na břehu Jizery*“, a ten zde pak vystavět hrad, který po sobě též pojmenoval.²⁹ Až do 80. let minulého století nebylo možné opřít tyto domněnky o pádné argumenty archeologických průzkumů, a to přesto, že první archeologické výkopy byly ve Staré Boleslavi započaty již na přelomu 19. a 20. století.³⁰

1. 1. 3. Archeologický průzkum

Doposud nejrozsáhlejší výzkum Staré Boleslavi proběhl mezi lety 1988 – 2005 a jeho poznatky pomohly vnést světlo do rozporuplných výkladů o počátcích Staré Boleslavi. Během archeologického výzkumu mezi lety 1988 – 1994 bylo odkryto celokamenné opevnění hradu³¹, které vzniklo v nejstarších fázích osidlování dané oblasti. Tato informace by tedy korespondovala s Kosmovým údajem o *opere romano*, tedy tzv. celokamenné stavbě. Zároveň však byla odkryta i část pozůstatku hradebního opevnění, které je jiného stavebního typu a jehož původ je starší než hradba celokamenná.³² V této souvislosti lze konstatovat, že teorie spojující počátky dnešní Staré Boleslavi s osobou knížete Boleslava I., se kterým je již dob kronikáře Kosmy spojená výstavba celokamenného opevnění, je mylná. „Boleslavova“ celokamenná hradba mohla být, dle poznatků Boháčové, vystavěna zřejmě v průběhu 2. třetiny 10. století.³³ Není tedy vyloučeno, že toto opevnění vzniklo na Boleslavův příkaz, znamenalo by to však, že rámcově by výstavba mohla být započata až v době, kdy byl Boleslav již knížetem.³⁴ V takovém případě by byl popřen Kosmův údaj o tom, že

²⁸Tamtéž, s. 31.

²⁹Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské, čili, Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879, s. 19. Podle Votky tímto způsobem vznikla nová župa, tedy jakýsi vyšší správní celek, nazvaná od té doby (staro)boleslavskou župou.

³⁰Ivana BOHÁČOVÁ – Jan FROLÍK – Jaroslav ŠPAČEK, *Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988 – 1994*, Čelákovice, s. 1.

³¹Hradba byla vystavěna pomocí jílového a maltového pojiva.

³²Ivana BOHÁČOVÁ, *Stavby raného středověku*, in: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003, s. 133.

³³Tamtéž, s. 162.

³⁴Boleslav I. byl českým knížetem mezi lety 935 (moderní tradicí upřednostňované datum smrti knížete Václava) až 967/972.

hradbu nechal Boleslav zbudovat již za svého mládí,³⁵ není tím však popřeno, že kamennou hradbou nechal boleslavskou akropoli obehnat opravdu Boleslav.

Není možné ověřit, zdali Boleslav dostal „boleslavský“ úděl v době, kdy nastoupil na knížecí stolec jeho bratr Václav, či jak tvrdí Hájek z Libočan, že daná lokalita byla pojmenována po Boleslavovi již v době jeho dětství, a tudíž mu tak byla již v raném věku předurčena. Díky nálezů nekamenné hradby je však možné konstatovat, že akropole byla opevněna již nedlouho po roce 900.³⁶ Takové určení je možné doplnit teorií Jiřího Slámy, který si všímá celkem pravidelného věnce pěti hradišť³⁷, který obklopuje Pražský hrad, Levý Hradec a Budeč. Všechna pět hradišť spojují podobné rysy a charakter, a proto se nabízí hypotéza, že vznikly přibližně ve stejné době. Zároveň podle dochovaných písemných zpráv z doby Václavovy již byla přemyslovská správa takto uspořádána. Podle Slámy se tedy muselo jednat o proces dřívější, spadající do doby vlády knížete Svyatopluka I.³⁸

Mluvit o „založení Staré Boleslavi“ není vlastně tak zcela přesné. Z výše zmíněných poznatků je možné konstatovat, že někdejší akropole byla opevněna zřejmě již na počátku 10. století. Kníže Boleslav I. tak tudíž nebyl jejím zakladatelem. Stavební vývoj na hradišti je možné díky archeologickému průzkumu sledovat od 10. století.³⁹ Avšak není možné vyloučit, že stavební ruch mohl být způsoben právě příchodem Boleslava na hradiště během první poloviny 10. století a mohl být završen novým opevněním. Takovým to způsobem mohlo hradiště přijít ke svému jménu. Právě v tomto kontextu by bylo možné mluvit o „Boleslavově Boleslavi“, která se vyskytuje již na konci 10. století v Kristiánově legendě, přestože se nejednalo o lokalitu do té doby nedotčenou. Taková úvaha však může zřejmě zůstat pouze jen úvahou, neboť není možné více zkonkretizovat dataci stavebního vývoje, než umístit její nejstarší část rámcově do 11. a 12. století.

Právě tento předložený malý exkurs do dějin sahajících až k založení nynější Staré Boleslavi je nezbytný pro navázání bádání o kapitule sv. Kosmy a Damiána. Jak

³⁵ „...*quod retro dierum in iuventute sua fecit...*“. *Kosmův letopis český*, s. 31.

³⁶ I. BOHÁČOVÁ – J. FROLÍK – J. ŠPAČEK, *Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988 – 1994*, s. 5.

³⁷ Mělník, Libušín, Tetín, Lštěn a Stará Boleslav.

³⁸ Tamtéž, s. 5. Vláda Svyatopluka I. mezi lety 985 – 915.

³⁹ Vývoj na hradišti byl rozdělen do dvou stavebních etap, starší probíhala od 10. do 11. století, mladší stavební etapa pak od 11. do 12. století. Tamtéž, s. 5.

bude patrné, jsou informace o počátku hradiště boleslavského významným doplňkem pro snahu o určení kostela sv. Kosmy a Damiána, díky němuž je legendou opředen i kapitulní kostel sv. Václava.

1. 2. Založení kolegiální kapituly sv. Kosmy a Damiána

1. 2. 1. Okolnosti založení kapituly

Založení první kolegiální kapituly v Čechách předcházela jedna z významných událostí české historie. Podle nejstaršího kronikáře Kosmy vpadl kníže Břetislav ve čtvrtém roce své vlády do Polska, aby pomstil spáchané křivdy, kterých se české zemi dostalo.⁴⁰ Nutno podotknout, že si nemohl vybrat lepší příležitost, polský stát byl ochromen vnitřními boji a chyběl zde silný panovník.⁴¹ Již na podzim roku 1038 či počátkem roku 1039 shromáždil český kníže výpravu, v níž kromě bojovníků a velmožů působil i pražský biskup Šebíř a několik dalších duchovních.⁴² Důvod přítomnosti kléru ve výpravě se objasnil v okamžiku, kdy Břetislavovo vojsko na konci července 1039 dorazilo do sídelního města Hnězdna. V bazilice Panny Marie byly uchovávány ostatky svatého Vojtěcha, které Břetislav hodlal přenést do Prahy. Translace ostatků druhého pražského biskupa byla ústředním bodem celé Břetislavovy výpravy, neboť přítomnost světcových ostatků v Čechách měla podle Josefa Žemličky podpořit vznik pražského arcibiskupství.⁴³

Poté, co byly nad Vojtěchovým hrobem vyhlášeny tzv. Hnězdenské dekrety, mohlo dojít k očekávanému vyzvednutí Vojtěchových ostatků. K nim ještě přibýly ostatky Vojtěchova bratra Radima – Gaudentia⁴⁴, prvního hnězdenského arcibiskupa, a Pěti svatých bratrů. Zpět do Prahy dorazila výprava, která již měla charakter slavnostního průvodu, 23. srpna 1039.⁴⁵ Břetislavova výprava tak byla završena a

⁴⁰ „*Quod animadvertens dux Bracizlaus, quarto anno sui ducatus, optimum fore ratus, ne differet oblatam occasionem calumpniandi suis inimicis, immo ulciscendi de illatis iniuriis, quas olim Mesco intulerat Boemis...*“ *Kosmův letopis český*, s. 76.

⁴¹ Syn právě zesnulého knížete Měška Kazimír byl vyhnán ze země.

⁴² Je možné, že pražský biskup působil ve výpravě na přímý Břetislavův rozkaz. Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Naděžda PROFANTOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české I*, Praha 1999, s. 385.

⁴³ Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*. Praha, 2007, s. 57. Žemlička dále uvádí, že soudobý vývoj ve střední Evropě směřoval při vzniku království k podmínce existence arcibiskupského úřadu.

⁴⁴ Podle Kosmy se Vojtěchovy a Gaudentiovy ostatky nacházely ve stejném kostele, ostatky Pěti svatých bratrů se nacházely v jiném hnězdenském kostele. *Kosmův letopis český*, s. 76.

⁴⁵ M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české I*, s. 389.

alespoň potud úspěšně splněna – průnik do Polska se zdařil hladce, díky čemuž „český Achilles“, jak je nazval již Kosmas, získal bohatou válečnou kořist již v průběhu výpravy, a do Čech byly přeneseny cenné ostatky světců, které v podstatě symbolizovaly Břetislavovo vítězství nad polským knížectvím⁴⁶ a zejména měly dopomoci vzniku českého království.

Po skončení úspěšného tažení se na podzim roku 1039 vydalo poselstvo zastupující knížete Břetislava I. a biskupa Šebíře do Říma. Jejich jmény se zde mělo jednat o založení arcibiskupství v Praze, přičemž úloha to nemohla nijak snadná, neboť nebylo jasné, jaký postoj papež a římská kurie zaujmou. Zejména ožehavý byl fakt, že pražské biskupství spadalo pod arcibiskupství mohučské, které mělo právo rozhodovat o záležitostech týkajících se pražské diecéze. Podle Barbary Krzemieńské vše nasvědčuje tomu, že mohučský metropolita Bardo nebyl o Šebířových, potažmo Břetislavových, záměrech srozuměn a právě toto se mohlo stát ohniskem následovného sporu.⁴⁷

Poté, co české poselstvo dorazilo do Říma, prakticky nemohlo vznést prosbu o ustanovení arcibiskupství v Čechách. Naopak muselo rovnou čelit obžalobě, neboť papež a kardinálové již byli srozuměni s událostmi, které se odehrály v Polsku.⁴⁸ Podle Kosmy byli Břetislav a Šebír obviněni a ozývaly se hlasy žádající tříleté vyhnanství knížete či zbavení pražského biskupa úřadu nebo vyhlášení klatby nad provinilci.⁴⁹

Zprvu dramatická situace však byla, jak vyplývá z Kosmových údajů, zažehnána dostatečně vysokými úplatky⁵⁰ a nakonec bylo z rozhodnutí papeže nařízeno knížeti Břetislavovi a biskupu Šebířovi založení kláštera s náležitým nadáním, čímž mělo být

⁴⁶ Vojtěch patronem i v Polsku, Radim prvním arcibiskupem, též kanonizován, VDZKČ, s. 399.

⁴⁷ Barbara KRZEMIENSKA. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha 1999, s. 249.

⁴⁸ Tamtéž, s. 189. Stížnost mohla přijít buď se strany římského císaře Jindřicha III., mohučského metropolity či z polské strany.

⁴⁹ Podle Krzemieńské je zajímavé, že přestože iniciátorem zřízení arcibiskupství byl český kníže a biskup Šebír byl jen jakýmsi nástrojem církevní moci, jednalo se v dané situaci spíše o spor mezi mohučským metropolitou a českým biskupem, než o soud nad českým knížetem. Tamtéž, s. 246.

⁵⁰ „*Illa autem nocte ducis missi et episcopi, circuentes corruperunt pecunia cardinalium astutiam, auro subplantant iustitiam, mercantur pretio clementiam, muneribus leniunt iudicalem sententiam.*“ ... “*Kosmův letopis český*, s. 79.

vyjádřeno jejich pokání. Podle Krzemieńské je možné, že trest byl zmírněn s přihlédnutím k vydání hnězdenských statut.⁵¹

1. 2. 2. Důvody založení kapituly

Po kronikáře Kosmy kníže Břetislav učinil, jak mu bylo uloženo a „ke cti svatého Václava mučedníka ve hradě Boleslavi při řece Labi“ založil kapitolu – klášter.⁵² V roce 1046, konkrétně 19. května, pak biskup Šebíř vysvětil ve Staré Boleslavi kostel⁵³, což se tradičně považuje za datum založení kapituly. Zda konkrétní místo pro výstavbu kapituly bylo vybráno již v Římě, či až v Čechách, není dnes možné zjistit, ale je s podivem, že místo Břetislavova pokání je již spojeno s místem skonu svatého Václava, a ne se svatým Vojtěchem, který měl představovat triumf polské válečné výpravy. Již Krzemieńska vznesla hypotézu, že tímto byly sledovány jisté další panovníkovy cíle.⁵⁴

První možnost, proč byla kapitula umístěna právě do Boleslavi, naznačuje sám Kosmas. Místo mučednické smrti prvního českého světce se mohlo zdát jako dostatečně výrazné pro demonstrování příkladného knížecího pokání.⁵⁵ Kult svatého Václava se počal vytvářet již záhy po jeho smrti, k čemuž nemalou měrou zřejmě přispěl právě Václavův bratr Boleslav.⁵⁶ Přenesením Václavových ostatků z Boleslavi do Prahy se⁵⁷ v soudobém chápání prakticky rovnalo kanonizaci. Podle Dušana Třeštíka se tak Václav

⁵¹ B. KRZEMIENSKA. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, s. 252.

⁵² „*Quibus dux velut divinis iussis obtemperans, sub honore sancti Wenczelai martiris in urbe Boleslau iuxta flumen Labe...*“ *Kosmův letopis český*, s. 79.

⁵³ „*Anno dominicae incarnationis 1046 dedicatum est monasterium in urbe Boleslau XIV Kal. Junii a Severo, Pragensis ecclesiae sexto episcopo.*“ Tamtéž, s. 85.

⁵⁴ B. KRZEMIENSKA. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, s. 252, s. 253

⁵⁵ „*Kterýchžto kníže jako božských rozkazů uposlechnuv, ke cti svatého Wáclawa mučenníka ve hradě Boleslavi při řece Labi, kde týž swatý někdy blaženě podstoupil mučennictví, překrásný vystavil klášter...*“ *Kosmův letopis český*, s. 79.

⁵⁶ Zavraždění českého knížete silně vnímají i vyspělejší západní země. Ostatně první václavské legendy vznikají v Bavorsku. Vratislav VANÍČEK, *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, Praha 2014, s. 137.

⁵⁷ Legendy (*Crescente fide* jako první) kladou tento akt tři roky po Václavově zavraždění. Podle Dušana Třeštíka se tak však stalo krátce před rokem 968. Dušan TŘEŠTÍK, *Přemyslovský mýtus a první čeští světci*, in: *Přemyslovci: Budování českého státu*, edd. Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička, Praha 2009, s. 161.

stal českým světcem obecně uznaným jak v Čechách, tak i v Říši⁵⁸ a zároveň přemyslovským patronem.⁵⁹ Lze předpokládat, že v době vlády knížete Břetislava I. byl kult svatého Václava natolik ukotvený,⁶⁰ že založení kapituly nad původním Václavovým hrobem mohlo být navýsost reprezentačním počinem a zároveň jasným poselstvím papežské kurii, jak důsledně byly brány její pokyny.

Druhou variantu nastínil David Kalhous, podle nějž akt založení kapituly, v tomto případě bohatě nadané, mohl souviset i se snahou o posílení knížecí moci a věhlasu. Součástí knížecí donace byli totiž kromě služebníků přidělených kapitule též tzv. specialisté, kteří tvořili součást tzv. služebné organizace. Ti působili na knížecích hradech a mohli odvádět svému pánu naturální dávky či dávky v podobě svých služeb.⁶¹ S odkazem na Kroniku Annalisty Saxa⁶² předkládá Kalhous hypotézu, že Břetislav I. mohl zamýšlet vytvoření arcibiskupství v Praze, čímž se ztotožňuje s výše zmíněnou domněnkou Josefa Žemličky. Taková instituce musela mít oporu dalších biskupů - sufragánů arcibiskupovi podřízených. Ambiciózní plány knížete Břetislava mohly podle Kalhousa tedy souviset se založením boleslavského biskupství. Právě proto byla donace učiněna v takovém rozsahu.⁶³ V návaznosti na tuto teorii však nelze nepřipomenout, že pokud Kalhous vychází z fundací obsažených v dnes dochované zakládací listině, musí být brán na zřetel fakt, že její text je opisem ze 17. století a o jejím obsahu byly vysloveny mnohé pochybnosti.⁶⁴ Nakonec ani biskupské sídlo nebylo v Boleslavi ustanoveno.

Do spojitosti se založením staroboleslavské kapituly lze dát i ostatky doposud celkem opomíjených Pěti svatých bratrů.⁶⁵ O přenesení jejich ostatků společně

⁵⁸ Podle Třeštíka se tak nestalo náhodou, existence českého světce měla demonstrovat dovršenou christianizaci území a tudíž možnou půdu pro vznik biskupství. Tamtéž, s. 161.

⁵⁹ Tamtéž, s. 161.

⁶⁰ Přestože podle Vaníčka identifikace vznikajícího křesťanského národa se světcem a jeho uznání trvalo až do počátku 11. století. Vratislav VANÍČEK, *Svatý Václav*, s. 138.

⁶¹ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, in: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, *Mediaevalia archaeologica* 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003, s. 20.

⁶² Biskup Šebíř se měl pokusit dosáhnout pallia bez souhlasu jemu nadřízeného arcibiskupa, jímž byl mohušský arcibiskup Aribon. Tamtéž, s. 21.

⁶³ Tamtéž, s. 21.

⁶⁴ Rozbor listiny následuje v další kapitole.

⁶⁵ Pět svatých bratrů neboli Benedikt, Jan, Matouš, Izák a Kristin.

s Vojtěchovými a Gaudentiovými hovoří již Kosmas.⁶⁶ Stejně jako ostatky svatých Vojtěcha a Gaudentia byly při slavnostním aktu po navrácení výpravy z Polska uloženy do svatovítského kostela na Pražském hradě.⁶⁷ Podle tradice byly ostatky Pěti svatých bratrů následně přeneseny do nově vzniklého kostela ve Staré Boleslavi.⁶⁸ O tom, že se v Boleslavi nachází pozůstatky svatých mučedníků, hovoří i zakládací listina kapituly. Z jejího znění vyplývá, že v době vydání listiny se ostatky v Boleslavi již nacházely.⁶⁹ Bylo však již naznačeno, že o původním znění dochované listiny hlásící se k založení staroboleslavské kapituly lze do značné míry pochybovat. Možná právě proto považuje David Kalhous za první zmínku o přítomnosti ostatků Svatých pěti bratrů v Boleslavi hradišsko-opatovické anály.⁷⁰ V rámci translace svatého Vojtěcha a jeho bratra Gaudentia se zde výslovně zmiňuje „pět bratří Boleslavských“.⁷¹ Vznik hradišsko-opatovických listin je kladen do poloviny 12. století, teoreticky jsou tak mladšími písemnými pozůstatky než staroboleslavská zakládací listina. Jak bude však v následující kapitole upřesněno, vznik zakládací listiny kapituly v Boleslavi je zřejmě pozdějšího data, než listiny opatovicko-hradišské. Díky tomu lze na Kalhousovu hypotézu přistoupit. Pro Davida Kalhousa je hypotetický přenos ostatků pěti mučedníků, těsně spojených se svatovojtěšskou legendou⁷², právě jedním z aktů předznamenávající snahy o vytvoření boleslavského biskupství.⁷³

Novou souvislost týkající se založení staroboleslavské kapituly nedávno přinesl Petr Kubín. Na základě jeho poznatků lze hypoteticky klást založení břevnovského kláštera, tradičně datovaného k roku 922 či 923, do čtyřicátých let 11. století, což

⁶⁶ „...ut quinque fratrum reliquias sancto corpore audiunctas...“ *Kosmův letopis český*, s. 76.

⁶⁷ Podle Petra Kubína se tak stalo 23. srpna 1039, jak uvádí v rozhovoru pro rádio Proglas.
<http://www.proglas.cz/detail-poradu/2011-08-11-22-00.html> [cit. 2015-03-04].

⁶⁸ Časově je tato událost kladena buď k roku 1046, tedy k předpokládanému datu založení kapituly, či kolem roku 1050 – 1052.

⁶⁹ „...nyní pak jsou tamtéž (v Boleslavi) se svolením božích chována těla Pěti svatých bratří...“, in: Marie BLÁHOVÁ. *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, in: Pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi, Břeclav 1996, s. 5.

⁷⁰ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 20.

⁷¹ „Hic de Polonia transfertur beatus Adalbertus et Radim, frater eius, et V fratres Boleslavenses.“
Letopisy hradišsko-opatovické, in: FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875, s. 389.

⁷² Pět svatých bratrů mělo být následovníky sv. Vojtěcha po jeho zavraždění.

⁷³ David KALHOUS. *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 19.

koresponduje i se založením staroboleslavské kapituly.⁷⁴ Není tedy vyloučeno, že Břetislav I. nechal na počest biskupa Vojtěcha vystavět kostel na Břevnově⁷⁵ a k počtě jeho následovníků byla založena boleslavská kapitula.

Předkládané hypotézy zřejmě zůstanou hypotézami, neboť nejstarší prameny nemohou žádnou takovou informaci potvrdit, avšak ani vyvrátit. Naopak jejich novými interpretacemi lze jen rozšířit penzum otázek, které by se mohly týkat založení kapituly sv. Kosmy a Damiána v Boleslavi. Ostatně již samotné patrocinium kapituly se vymyká výše zmíněným teoriím a snad odkazuje k ještě starší boleslavské tradici. Jisté však je, že poté, co se Břetislav I. vzdal snah o založení arcibiskupství, potažmo království,⁷⁶ zaměřil se na vnitřní chod státu, což k jeho stabilitě mohlo přispět víc, nežli úspěch na poli vojenském.⁷⁷ Obraz knížete Břetislava zřejmě bude v budoucnu ještě upraven a za jeho přínos do českých kulturních dějin se nebude považovat pouze založení první české kolegiální kapituly⁷⁸, ale snad i založení prvního mužského kláštera v Čechách.

Boleslavská kapitula mohla být symbolem pokání, posílení svatováclavské tradice či posílení knížecí moci. Mohla být též přípravou pro založení boleslavského biskupství, jež mělo být v rámci dalších zamýšlených biskupství předstupněm pro smělý plán založení pražského arcibiskupství. Lze snad předpokládat, že výše vyjmenované domněnky snažící se objasnit důvod pro umístění kapituly právě do Boleslavi nemohou existovat pouze jednotlivě, odděleně vedle sebe. I proto je samotná tato kapitola nazvána „důvody založení“, nikoliv pouze důvodem. V polovině 11. století byla Boleslav významným místem v rámci přemyslovského státu, neboť právě sem byl kladen hrob patrona přemyslovské dynastie. Tento fakt musel hrát při snaze o realizaci Břetislavových záměrů, výše naznačených, významnou roli.

⁷⁴ Petr KUBÍN. *Založil břevnovský klášter opravdu sv. Vojtěch?*, in: Ora et labora. Vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu, edd. Markéta Jarošová – Radka Lomničková, Praha 2013, s. 35. Podle Kubína byl Vojtěch při translaci do svatovítského kostela prohlášen druhým patronem Přemyslovců a následovně se stal patronem nově vzniklého kláštera v Břevnově.

⁷⁵ Krypta břevnovského kláštera byla dokončená před rokem 1045 a zřejmě tedy náleží k „novému“ kostelu, jež postavil či dostavěl kníže Břetislav. Dušan FOLTÝN, *Pronikání benediktinů do Čech a střední Evropy*, Dějiny a současnost, roč. 36, č. 10, 2014, s. 17.

⁷⁶ Od svých snah upustil po střetu s Jindřichem III.

⁷⁷ Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*. Praha, 2007, s. 191.

⁷⁸ Tamtéž, s. 68.

2. Zakládací listina staroboleslavské kapituly

Dokument, který hovoří o založení kapituly sv. Kosmy a Damiána a též o jejím nadání, které bylo v rámci daného aktu kapitule určeno, je obecně známý jako zakládací listina staroboleslavské kapituly. Její znění uveřejnil Gustav Friedrich v Českém diplomatáři⁷⁹, přičemž listina je zde řazena jako falzum z 12. století⁸⁰. Dochovaný exemplář je zároveň pozdějším opisem ze 17. století.⁸¹ Domněnka, že listina v dochované podobě není pravá, byla vyslovena již Gelasiem Dobnerem.⁸² Toto stanovisko již nebylo vyvráceno, a tudíž je i v dnešní době všeobecně přijímáno.⁸³ Nejednotný názor badatelů však panuje v otázkách týkajících se určení datace listiny, jejího obsahu i vydavatele, respektive iniciátora vydání.

Existence padělků není v diplomacie nic neobvyklého. V rámci staroboleslavské diplomatiky je podle Václava Fialy tento padělek jediným exemplářem diplomatické povahy spadajícím do 12. století. Z toho lze zároveň vyvodit, že staroboleslavská kapitula rozvíjela diplomatickou činnost v daném období pouze nepatrnou.⁸⁴ Přestože se jedná o falzum, je listina bohatým zdrojem podávající informace o kapitulním majetku, které napovídá o štědrém kapitulním nadání.

2. 1. Zakládací listina a její obsah

Úvod listiny je koncipován jako vyjádření Břetislavovo⁸⁵, konec pak naopak jako zapřísáhnutí a pohrůžka biskupa Šebíře pro Břetislavovy následovníky či všechny ostatní, kteří by nějakým způsobem chtěli porušit či zpochybnit obsah listiny, vyjádřené

⁷⁹ CDB I, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904 – 1907, s. 358.

⁸⁰ Fridrich tak vyvozoval z údaje o imunitě pro obyvatele obsažené v závěru donace a ze zmínky o Zhořelci, který zřejmě vznikl z původního Dřenova až v r. 1131. Václav HRUBÝ, *Tři studie k české diplomacie*, Brno, 1936, s. 72.

⁸¹ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly: pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi: 1046 – 1996*, Břeclav 1996, s. 9.

⁸² Tamtéž, s. 9.

⁸³ V. HRUBÝ, *Tři studie o české diplomacie*. Zdeněk FIALA, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1960, roč. 9, č. C7. Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav 2009. Marie BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*.

⁸⁴ Z. FIALA, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, s. 14.

⁸⁵ „Bracizlaus, princeps Boemorum dei gratia catholicus, suis succesoribus, omnibusque posteris principibus, episcopis, abbatibus, praesbyteris catholicis.“ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 5.

pražským biskupem Šebířem a dalšími církevními hodnostáři.⁸⁶ Zakládací listinou Břetislav nejen informuje o založení kapituly, ale zároveň i o jejím nadání. Nově vzniklé boleslavské instituci daruje Břetislav sedm vesnic,⁸⁷ velký počet služebníků zajišťujících chod nově nabytého hospodářství a obživu kanovníků,⁸⁸ a jsou zde též ustanoveny výnosy z kapitule darovaných měst, vesnic a hradů v jak v Čechách,⁸⁹ tak na Moravě.⁹⁰ Kapitule připadla i desetina výnosu z cla získaného ze všech mostů na řece Dyji. V listině je dále připojeno ustanovení, které zprošťuje obyvatelstvo patřící k lokalitám přiřknutým kapitule od daní, desátků, stavby hradů a mostů v případě, kdy se tyto úkony nevztahují ke klášteru, ke kterému jsou obyvatelé příslušní. Souhrnně řečeno, kapitulní donace se dá koncipovat do třech bodů, tedy vesnice, sloužící a platy.⁹¹

Při pohledu na výčet příslušníků, lokalit a výnosů určených kapitule je zřejmé, že se jí dostalo poměrně štědrého nadání. Zejména na Moravě připadlo kapitule velké množství lokalit určených k odvodu platů, jak již peněžních, tak naturálních. Obživa kapituly tedy byla dostatečně zajištěna. S jakými skutečnostmi tato okolnost mohla souviset, bylo již naznačeno v předchozí kapitole.

Předchozí stručný výklad obsahu „zakládací listiny“ však není tak jednoduchý, jak by se na první pohled mohlo zdát.

2. 1. 1. Problematika listiny

V boleslavské listině je možné opřít se o několik bodů, které bychom mohli považovat za jakási východiska pro vznesení základních otázek týkajících se tohoto

⁸⁶ Šebíř se zde tituluje jako svědek „a účastník tohoto ustanovení.“ „*Et ego Seureus, dei gratia Pragensis episcopus...adhibitis Meynhardo et N. et his religiosis cappellanis: Bogusud, Podyua, Mac, Bosy ket caeteris...*“ Tamtéž, s. 8.

⁸⁷ Popovice, Přivory, Zápy, Dřevčice, Mečeříž, Dětenice s lesem, Dřisy s polovinou vinného lisu.

⁸⁸ Jmenovitě jsou představeni služebníci určení k obdělávání, oráči určení k daným vesnicím, soustružníci, kuchaři, pekaři, lahůdkáři, mlynář, kožešníci, ovčáci, zlatník, kováři, smolaři, včelaři, slanečkáři, dvorští služebníci, kočí, posluhovači, kostelní zvoník a strážci kostelů spadajících pod kapitolu.

⁸⁹ Čáslav, Zhořelík/Hořelice, Žatec, Stará a Mladá Boleslav.

⁹⁰ Rokytnice, Znojmo, Bítov, Olomouc, Přerov, Spytihněv, Hodonín, Břeclav, Strachotín, Rokytnice, Znojmo, Brno a četné vesnice.

⁹¹ Karin Pátrová, *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladu Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin, 2006, s. 51.

dokumentu. Primárním problémem je fakt, že listina je nedatovaná. První otázka se tedy týká datace vzniku listiny. Tato problematika je poté rozvinuta díky dalším rozporům, které je možné ve formě i obsahu listiny dohledat. Forma a obsah listiny jsou tedy další dva pomyslné uchopitelné body, ze kterých lze při rozboru listiny vycházet.

Z hlediska formální stránky listiny je možné si povšimnout, že v incipitu o sobě Břetislav I. mluví v jednotném čísle,⁹² po rozsáhlém výčtu služebníků ale následuje vyjádření formou majestátního plurálu.⁹³ Vyjádření Šebířovo je znovu koncipováno v singuláru.⁹⁴ Co se dále formy listiny týče, nelze se ubránit pocitu, že celá zakládací listina působí jako výčet či soupis majetku kapituly. Přesto však donace nejsou nijak chronologicky datovány, naopak některé pasáže působí svým uspořádáním v celkovém rámci nelogicky.⁹⁵

Na sporný významový obsah upozornil ve svých *Třech studiích* Václav Hrubý, který se snažil v listině najít jakési původní jádro a rekonstruovat její vývoj. Podnětem k úvahám vztahujícím se k možným vícero vývojovým fázím listiny byly Fialovi právě ony již výše naznačené rozpory v listině či nápadná shodnost s jinými listinami. Přestože takový pokus o rekonstrukci označil Zdeněk Fiala za zcela mylný⁹⁶, nelze Hrubého poznatky zcela pominout. Zdá se, že klíčem k úspěšnému rozšifrování boleslavské listiny je určení datace listiny, a to jak její předpokládaného základního jádra, tak pozdější úpravy, a s tím související otázky týkající se formálních a obsahových nesrovnalostí. Zároveň je nutné vznést otázku, za jakým účelem by se případné změny v listině mohly odehrát, a jakou měly v dobovém kontextu sehrát roli.

2. 2. Datace listiny a její iniciátor

V úvodu „zakládací“ listiny staroboleslavské kapituly je psáno, že Břetislav, kníže český, nechal vystavět při boleslavském hradě klášter (kapitulu), který „*nadal...podle svých možností pro spásu duše své a svých dětí.*“⁹⁷ Bylo již zmíněno, že

⁹² „Budiž známo všem současným i budoucím, že já, z přízně milosti boží kníže český...“ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 5.

⁹³ „Když jsme takto ustanovili, přidali jsme desátek...“ Tamtéž s. 6.

⁹⁴ „A já, Šebíř, z boží milosti pražský biskup...“ Tamtéž, s. 8.

⁹⁵ „...mají platit desátý hrnec medu a desátý denár jako daň míru. Dále jsme přidali také dvůr Lysou po smrti jeho správce Mutíše.“ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 7.

⁹⁶ Z. FIALA, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, s. 24.

⁹⁷ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 5.

o datu, které by se k tomuto slavnostnímu aktu vztahovalo, není kdekoli v listině ani zmínka. Pokud bychom přijali Kosmovu informaci o vysvěcení kapituly v roce 1046 za platnou, bylo by možné předpokládat, že listina vznikla kolem poloviny 11. století. Vzhledem k nepravděpodobné existenci takovýchto formálních dokumentů pro raně středověký přemyslovský stát je však možné se od této teorie odprosit. Zakladatel moderního kritického českého dějepisectví Gelasius Dobner datoval vznik listiny do roku 1052. Jeho závěr vycházel z údaje v listině, který se týká ustanovení zádušní mše za kněžnu Boženu, matku Břetislava I., která též rok údajně zemřela⁹⁸. Naopak Gustav Friedrich, jak již bylo zmíněno, řadí vznik listiny obecně až do 12. století. Důkladnějšímu rozboru podrobil listinu až ve 30. letech 20. století zmiňovaný Václav Hrubý.

Jedním ze zásadních poznatků, které z výzkumu Václava Hrubého vyplývají a kterému též Hrubý přisuzuje neochvějnou váhu, je určení původního iniciátora listiny. Tím nemá být v listině zmiňovaný Břetislav, avšak až jeho nástupce, Vratislav II. K tomuto závěru vede Hrubého hned několik okolností. Jako první bod zmiňuje listinu datovanou k 24. dubnu 1298, jejímž obsahem je spor o příjmy ze Znojemska a Bítovska vyvstalým mezi boleslavskou kapitulou a olomouckým biskupem Dětřichem. Kapitula v této listině uvádí, že dané desátky, celné a mostné z výše zmíněných lokalit obdržela od knížete Vratislava II.⁹⁹ Druhým opěrným bodem pro Hrubého „Vratislavskou teorii“ je porovnání boleslavské zakládací listiny s tzv. hradištskými listinami – zakládací listinou kláštera Hradisko u Olomouce vydanou olomouckým knížetem Otou I. a s listinou Vratislava II., která tento akt stvrzuje.¹⁰⁰ Na rozdíl od boleslavského falza jsou tyto dvě listiny dochované ve své původní, neporušené podobě,¹⁰¹ proto u nich nelze operovat s některými pochybnostmi týkajícími se později pořízených opisů. Václav Hrubý spatřuje nápadnou shodu v úvodu a závěru Vratislavovy listiny s podobnými místy v listině boleslavské. A protože se Vratislavova listina explicitně vztahuje k listině knížete Oty I., dochází Hrubý k názoru, že tyto tři listiny musel složit též

⁹⁸ V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomatice*, s. 72.

⁹⁹ Hrubý bere v potaz fakt, že listina z r. 1298 je zachovaná pouze v opise ze 14. století. Není tedy vyloučeno, že opisovač se mohl pouze dopustit chyby a přepsat se z původního *Bretislaus* na *Vratislaus*. Tamtéž, s. 74.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 74 – 75.

¹⁰¹ Jan BYSTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, č. 45, s. 131.

skladatel.¹⁰² Vzhledem k teoreticky značnému časovému rozestupu¹⁰³ mohl skladatel konat na popud dvou pánů, Břetislava I. a poté Vratislava II., Hrubého ale v teorii o Vratislavovi jako o iniciátorovi boleslavské listiny podporuje ona zmínka právě o tomto knížeti jako o původci kapitulních moravských fundací obsažená v listině z roku 1298. Podle Hrubého je tedy velmi pravděpodobně boleslavská listina ve svém původním obsahu listinou Vratislavovou, která vznikla mezi lety 1061 až 1067.¹⁰⁴ Na Břetislavovu listinu byla přeměněna po roce 1298, jako důsledek sporu o kapitulní donace.¹⁰⁵

Naopak Zdeněk Fiala vznesl námitky proti snaze Hrubého získat z falza jeho pravou původní podobu a předpokládat jistou podobnost s dalšími zakládacími listinami, zejm. se zakládací hradištskou listinou.¹⁰⁶ Fiala považuje Hrubého předpoklad záměny Vratislavovy listiny za Břetislavovu a vůbec celý pokus o rekonstrukci za naprosto mylný.¹⁰⁷ Sám Fiala však nenabízí jiné rozřešení daných otázek týkajících boleslavské listiny. Konstatuje, že pozdější falzátor užil při skládání dnešní podoby listiny vzoru starších aktů, přičemž vznik padělku řadí ale shodně s Hrubým do 13. století.¹⁰⁸ Stávající podobu listiny zato datuje shodně s Hrubým do roku 1131.¹⁰⁹

K závěrům, které učinil Václav Hrubý, se na počátku 90. let 20. století též vyjádřil Jan Bystřický. Dle jeho mínění je Hrubého teorie o jednom a též skladateli listin více než oprávněná, avšak pouze v případě listiny boleslavské a hradištské listiny vydané Vratislavem II. V těchto dvou případech je shoda v invokacích a sankcích zřejmá.¹¹⁰ Naopak se však staví proti spojení těchto dvou listin i s listinou olomouckého knížete, jak činil V. Hrubý. V tomto kontextu srovnává Bystřický hradištské listiny se

¹⁰² V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomatice*, s. 74.

¹⁰³ Teoreticky může listiny dělit třicet dva let, hradištské listiny vznikly v r. 1078, boleslavská nejdříve v r. 1046. Vzhledem ke značné slohové podobnosti však Hrubý usuzuje, že boleslavská listina vznikla v době velmi blízké složení listin hradištských.

¹⁰⁴ V roce 1061 se ujal vlády Vratislav II. a v roce 1067 zemřel biskup Šebíř.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁶ Zdeněk FIALA, *K počátkům českých listin*, in: Historický sborník I, Historický ústav ČSAV 1953, s. 37.

¹⁰⁷ Z. FIALA, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, s. 24. Fiala se též domnívá, že Hrubý opomíjí otázku historického vývoje českého státu ve 12. a 13. století a otázku panovnické kanceláře v počátcích existence v českých zemích.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 24.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 24.

¹¹⁰ Jan BYSTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, in: Vlastivědný věstník moravský, č. 45, s. 134.

zakládací listinou uherského kláštera Szad vydanou v roce 1067.¹¹¹ Zejména Otova hradišťská listina se přímo doslovně shoduje s listinou uherskou¹¹² a podle Bystřického není pochyb, že tyto dva dokumenty byly vytvořeny podle stejné předlohy.¹¹³ Způsob skladby Otovy listiny má silně uherský rukopis, čímž je vyloučeno, že by se tato listina mohla podobat listině boleslavské a Vratislavově hradišťské, v nichž není ani stopy po uherském vzorci.¹¹⁴ Zároveň Bystřický vylučuje, že by boleslavská listina mohla posloužit jako předloha hradišťským listinám, podle Bystřického tomu bylo právě naopak. V listině boleslavské a v listině Vratislavově lze spatřit tři shodná místa. Bystřický vyvozuje závěr, že tři inkriminované listiny jsou dílem dvou autorů. První skladatel, předpokládá se řeholník právě založeného hradišťského kláštera, sestavil 3. února 1078 listinu pro olomouckého knížete Otu I., přičemž vzorem mu byla uherská zakládací listina. O dva dny později vytvořil druhý skladatel listinu Vratislava II., potvrzující obsah listiny Otovy. A nedlouho poté byla tímto druhým skladatelem složena listina boleslavská, která byla v průběhu doby pozměněna na listinu Břetislavovu.¹¹⁵ Autor boleslavského padělku se dle Bystřického držel buď Kosmových údajů o založení kapituly, či vycházel ze staroboleslavské tradice, v rámci níž určil jako vydavatele Břetislava, a ne původního Vratislava. Stejně tak mohl postupovat i v případě v listině zmiňovaného biskupa Šebíře.¹¹⁶ Tímto novým závěrem je popřena Hrubého domněnka, že v případě zakládací listiny staroboleslavské kapituly by se mohlo jednat o nejstarší českou panovnickou listinu.¹¹⁷ Podle Bystřického je jí naopak listina Vratislava II. vydaná pro klášter Hradisko u Olomouce.¹¹⁸

2. 3. Určení původního jádra listiny

Lze předpokládat, že při úpravách (přeměna původní Vratislavovy listiny na Břetislavovu), kterými listina prošla na sklonku 11. století, prošlo proměnou i původní znění listiny, respektive došlo k jejímu obsahovému rozšíření. Pro rekonstrukci obsahu

¹¹¹ Tamtéž, s. 132.

¹¹² Zakládací listina benediktinského kláštera Szad.

¹¹³ Tamtéž, s. 132.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 134.

¹¹⁷ V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomacie*, s. 78. Podle Bystřického je jí naopak listina Vratislava II. vydaná pro klášter Hradisko u Olomouce.

¹¹⁸ J. BYSTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, s. 135.

původního jádra listiny a později připsaných donací Václav Hrubý pomyslně rozděluje listinu na dva úseky, mezi nimiž lze dle jeho názoru vypožorovat značné slohové i obsahové pochybnosti. Některé z těchto pochybností byly naznačeny již výše. Za obsah první části lze označit darování vesnic a příslušných služebníků, druhou část poté tvoří poplatky a dávky z českých a moravských lokalit.¹¹⁹

Jako první z veřejných dávek je v listině uveden desátek ve výši šesti denárů, jenž náleží kanovníkům působícím v Čáslavi a v Zhořelíku¹²⁰. Z hradu Žatce a Mladé i Staré Boleslavi připadá kapitule každý desátý peníz ze všech jejích soudních poplatků a naturálie z panské i soukromé půdy spadající ke zmíněným hradům.¹²¹ Z moravského hradu Rokytnice¹²², Znojma a Bítova má být odváděn opět desátek ve výši šesti denárů, každý desátý denár z prodeje lidí a trhový desátek ze všech lokalit pod správou těchto hradů.¹²³ Dalším obsahem je poté ustanovení zádušní mše za kněžnu Boženu, poplatky z dalších moravských lokalit, které jsou jak naturální, tak peněžní, v tomto případě se jedná o hřivny.¹²⁴

Václav Hrubý chápe za jádro původního kapitulního nadání šestidenárový poplatek, desátek, z rokytnického, znojenského a bítovského hradu a též každý desátý peníz z veškerých „soudních poplatků“ z žateckého hradu a obou Boleslaví, přičemž ale tento údaj považuje však již za anachronismus¹²⁵. Pro tyto desátky Hrubý předpokládá knížecí nařízení určené pro kostely vytvářející centra velkofarností v daném kraji. Hrubý nepochybuje, že tyto desátky byly kapitule přiznány Vratislavem II. Dodatečně vloženým údajem je dle Hrubého šestidenárový desátek pro město Čáslav a ves určený tamějším kanovníkům. Zhořelec totiž vznikl po vyhoření jiného hradu v r. 1131. Shoda výše šestidenárového poplatku s moravskými úroky vznikla dle mínění Hrubého nejspíše právě inspirací z původního knížecího určení. Ostatní ustanovení, týkající se

¹¹⁹ V. HRUBÝ, *Tři studie k české diplomatice*, s. 77.

¹²⁰ „*His Itaque, dispositis, addimus decimationem, quo pertinet ad urbem Czlauae et in pago dicto Isgorelik, quae sex denariis solvitur ad sustentationem canonicorum ibidem deo militnacium.*“ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 6.

¹²¹ „*Insuper de urbibus Zatec et Boleslauia utraque de omnibus quesitis et inquirendis decimum denarum.*“ Tamtéž, s. 6.

¹²² Dnešní Rokytná.

¹²³ „*In Moravia vero de urbibus Rokiten, Znoiem, Behow decimationem, quo sex denariis ab uno quoque solvitur.*“ Tamtéž, s. 7.

¹²⁴ „*...quod vulgo diciur harmue in memoriali matris mae Bozene.*“ Tamtéž, s. 7.

¹²⁵ Boleslav totiž existovala v době Vratislava II. jen jedna, tedy Stará Boleslav.

dominikální i rustikální půdy¹²⁶, zádušní mše za kněžnu Boženu¹²⁷, štědrých dávek pro potřeby staroboleslavských kanovníků z dalších moravských oblastí¹²⁸, či závěrečný seznam šestnácti vesnic připadnuvší kapitule¹²⁹, považuje Hrubý již za anachronismy. Dále Hrubý předpokládá, že pasáž zbavující poddané kontribučních či jiných povinností¹³⁰ je dalším z takových dodatků, neboť není dle jeho názoru možné, aby k něčemu takovému v době Vratislavově došlo.¹³¹ Až na výjimku v podobě určení šestidenárových dávek pro kapitolu z oblasti Rokytnice, Znojma a Bítova, která je zároveň označena za původní jádro celé listiny, je celá druhá část dle názoru Hrubého částí vytvořenou dodatečně.¹³²

V názorech na původní jádro listiny však nejsou historici jednotní. Václav Vaněček jej vidí v přiznání imunity pro poddané¹³³, což však Václav Hrubý zpochybnil. Názory Hrubého naopak zpochybnil již zmiňovaný Václav Fiala. Hrubého poznatky však částečně podpořil později David Kalhous, jenž jako jádro celého kapitulního

¹²⁶ Statky patřící pod žateckou či boleslavskou správu obdělávající panskou půdu mají odevzdat každý desátý snop, desetinu z veškerého dobytka, z půdy náležících k těmto oblastem rozdané mezi rolníky a osadníky mají být odevzdávány jako mírové daně desátý hrnec medu a desátý denár. M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 7. Takto rozvitě rozdělení půdy i stanovení dávek z dobytka považuje Hrubý za znak více rozvinuté hospodářské správy. Hradištské listiny použité pro srovnání s boleslavskou, jsou ukázkou velmi prostého stanovení výčtu dávek. V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 77.

¹²⁷ Dar zádušní hostiny je obvyklý až od 13. století. V celém kontextu latinského textu zároveň působí podezřele slovo vyjadřující termín zádušní hostina, jedná se německé *harmue*. Tamtéž, s. 77.

¹²⁸ Jedna hřivna a dva voli z Olomouce, Přerova, Rokytnice, Znojma a Pustiměři, půl hřivny a jeden vůl ze Spytihněva, Hodonína, Břeclavi a Strachotína. M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 7.

¹²⁹ Blatnice, Pregnice?, Na Louce, Sovolusky, Na Vráně, Dolné?, Mikulčice, Prusy, Troskotovice, Drnovice, Pavlov, Na Hrádku, Betharintich?, Bantice, Plešice, Mašovice, Šanov. Podle Hrubého je tento výčet již pouhým soupisem kapitulou nabytého majetku v průběhu její existence. V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 77.

¹³⁰ „...aby nikdo z lidí, kteří patří řečenému kostelu v Čechách nebo na Moravě, nebyl povinen daněmi, desátky, stavbou hradů, nebo mostů nebo jinými službami nikomu jinému nežli pouze klášteři a proboštovi, který ho řídí.“ M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 8.

¹³¹ Hrubý, Václav. *Tři studie k české diplomacie*, s. 75.

¹³² Tamtéž, s. 77.

¹³³ Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12. – 15. stol.): (Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita*, Praha 1937, s. 79.

nadání označil desátky obecně. Na rozdíl od Hrubého v nich též nespatřuje určení knížecí, naopak je považuje za biskupské.¹³⁴

Je třeba si povšimnout rozdílu mezi výší stanovených poplatků, šest denárů, nebo půl až jedna hřivna. Nejasnost se též týká samotného pojmu desátek. Jak naznačuje Karin Pátrová, je možný dvojitý výklad tohoto termínu v rámci dané fundace. Může se jednat o desátek jako o desetinu výnosu,¹³⁵ či o církevní desátek jako takový.¹³⁶ Šestidenárový poplatek¹³⁷ podle Pátrové skutečně působí jako desátek biskupský. Protože se však taková to výše poplatku ustálila až ve 13. století, nemohl být údaj o šesti denárech zanesen do listiny v době, kdy byla založena kapitula.¹³⁸ Informace o šesti denárech by musela být tvorbou pozdějšího falzifikátora. Pokud by se jednalo o původní výši takového poplatku i u desátku rokytnického, znojemského a bitovského, byla by tím vzata za své i Hrubého teorie o původní kapitulní fundaci.

Karin Pátrová nabízí dvojitou možnost interpretace v kontextu desátkového nadání boleslavské listiny. Desátek mohl být původně desetinný výnos z daných knížecích hradů, tedy žateckého a boleslavského, nebo se doopravdy jednalo o církevní desátek, v tom případě ale byla jeho původní výše jiná, než se uvádí v zakládací listině. Ostatně sama kapitula tyto své desátky chápala jako církevní a v průběhu 13. století uplatňovala své nároky vztahující se k nim, naopak o poplatcích v hřivnách není v pozdějších kapitulních listinách již zmínka.¹³⁹ V průběhu 13. století se kapitula dostávala do sporů týkajících se farních a biskupských desátků s několika farnostmi, zejména na Znojemsku, a povětšinou byla při obhajování svých nároků úspěšná. Až v roce 1298 odstoupila od nároků na biskupský desátek a část dalších příjmů ze Znojemska.¹⁴⁰ Hrubý a Pátrová se shodně domnívají, že tato událost mohla být impulzem pro vytvoření padělku listiny, respektive přeměny listiny od Vratislava II. na listinu Břetislavovi.

¹³⁴ D. KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 20.

¹³⁵ Viz poplatek z trhu ze znojemských, rokytnských a bitovských lokalit.

¹³⁶ Karin PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století*, [elektronický dokument], Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra historie, s. 106.

¹³⁷ zahrnutý do kapitulního nadání pro časlavský a zhořelecký klérus a pro boleslavské kanovníky z Rokytnice, Znojma a Bítova.

¹³⁸ Tamtéž s. 107.

¹³⁹ Tamtéž, s. 108.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 110.

Závěrem lze tedy říci, že je všeobecně přijímaným faktem, že zakládací listina staroboleslavské kapituly, která se hlásí k Břetislavovi I. jako ke svému vydavateli, je v dochované podobě falzum. Impulzem pro takové označení byl Fridrichovi údaj o imunitě a pochybnost o existenci hradu Zhořelec v době Břetislavově. Hrubý dále rozvinul problematiku nejednotné formulace listiny a též otázku původního vydavatele listiny. Přestože některé jeho závěry byly postupem času vyvráceny, pomohly též k upřesnění vzniku předpokládané původní listiny. K tomu mělo dle nejnovějších poznatků Bystřického dojít po únoru roku 1078, tedy v době, kdy českým zemím vládl kníže Vratislav II. Kancelář knížete Vratislava II. je tedy v současné době považována za pravděpodobného vydavatele listiny.¹⁴¹ Dále se předpokládá, že na konci 13. století, konkrétně v roce 1298, byla listina Vratislava II. přepracována a došlo ke změně jména fundátora a kapitulní donace se nejspíše upravily tehdejšími poměry, do listiny tak byly zaneseny výsady, které kapitula získala či nárokovala v průběhu své dosavadní existence.

Vyvstává otázka, proč k úpravám listiny došlo. Podnětem k takové úpravě mohly být zkušenosti ze sporů, kterými kapitula prošla v průběhu 13. století. Při nich se ukázala nezbytnost vlastnictví dokumentu, který by shrnoval veškeré nároky kapituly na příjmy, naturální i peněžní, v daných oblastech a navíc možná posloužil i jako seznam kapitulního majetku. Jméno knížete Břetislava mohlo být pozměněno z důvodu odkazu na staroboleslavskou tradici, podle níž Břetislav I. je zakladatel staroboleslavské kapituly, čímž by listina nabyla větší starobylosti, k čemuž se mohlo vázat přikládání větší váhy obsahu listiny. Hrubý též vznesl domněnku o opisovači – falzifikátorovi, který nemusel být plně znalý staroboleslavských poměrů a dopustil se pouhého přepsání z *Bratislaus* na *Vratislaus*.¹⁴² Diplomatická činnost byla předešlých dvou staletí v Boleslavi vyvinuta jen minimálně, předpokládá se existence nanejvýš dílčích aktových zápisů.

¹⁴¹ D. KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 20. Shodně J. BYSTŘICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradiska u Olomouce*, s. 135. Bystřický zároveň s termínem kancelář operuje opatrně, předpokládá společného autora pro Vratislavovu stvrzující listinu pro hradišský klášter a pro staroboleslavskou listinu, zároveň kníže disponoval pečeti, kterou opatřil právě hradišskou listinu a lze se též domnívat, že i listinu staroboleslavskou a další. U těchto listin se však dané pečeti nezachovaly.

¹⁴² V. HRUBÝ, *Tři studie*, s. 77. Sám Hrubý však zároveň dodává, že vznesená hypotéza zůstane již jen spekulací.

V celkovém kontextu lze brát za původní část celé listiny invokaci, ve které bylo jméno Vratislav nahrazeno Břetislavem, a následující výčet darovaných sedmi vesnic, služebníků a čeledi. Jádro celé fundace tedy může být spatřováno v údajích o desátcích, přičemž jejich výše v listině zmiňovaná může být opět dodatkem pozdějším.

3. Tajemství původu staroboleslavských kostelů

Bylo již zmíněno, že listinu hlásící se k založení boleslavské kapituly nelze považovat za původní, avšak vznik kapituly lze předpokládat mezi lety 1039 až 1046. Tradičně se uvádí, že společně s kapitulou byla založena a vybudována bazilika sv. Václava. Avšak ve středověkých pramenech úřední povahy není patrocinium sv. Václava vždy spojeno právě se staroboleslavským kostelem. Ten je častěji nazýván pouze jako kostel kolegiátní či kostel sv. Kosmy a Damiána. Otázka zasvěcení dnešního kostela sv. Václava tedy vybízí k nejedné otázce.

Ve velmi těsné blízkosti kostela sv. Václava stojí jednolodní kostel sv. Klimenta a opodál, v místech dnešního Náměstí sv. Václava, je vyznačen půdorys nedávno objeveného zaniklého kostela neznámého zasvěcení. V prostoru bývalého staroboleslavského hradiště se tedy vedle sebe vyskytovaly tři raně středověké kostely, což může svědčit o důležitém a výsadním postavení raně středověké Staré Boleslavi.¹⁴³

Tím však výčet staroboleslavských svatostánků nekončí. Tradice hovoří o kostele sv. Kosmy a Damiána, u jehož dveří byl zavražděn sv. Václava¹⁴⁴ v některých středověkých a raně novověkých kronikách či soudobých stěžejních dílech s boleslavskou tematikou je zaznamenán kostel sv. Cyrila a Metoděje jakožto kostel předcházející kostelu sv. Kosmy a Damiána.

Nejmladší staroboleslavský kostel, poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie, nestojí na rozdíl od ostatních svatostánků v prostoru bývalé boleslavské akropole, nýbrž na předhradí. Jeho výstavba byla dokončena v průběhu 17. století, avšak historie tohoto poutního chrámu sahá ještě před dobu svého vzniku a není taktéž bez otazníků. Zároveň je kostel spojen s legendou o zázračném nalezení paladia, ochranného obrazu země české.

3. 1. Kolegiátní kostel sv. Václava

V bazilice sv. Václava zaujímají prvořadé místo Vrábská kaple¹⁴⁵ a krypta sv. Kosmy a Damiána. Podle tradice byla v prostoru Vrábské kaple ulička lemující kostel, k němuž krácel kníže Václav na mši a před jehož dveřmi byl zavražděn. Ve stávající

¹⁴³ Ivana BOHÁČOVÁ, *Stavby raného středověku*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, s. 182.

¹⁴⁴ Za pravděpodobné se považuje datum 28. září 935.

¹⁴⁵ Dnes též nazývaná Knížecí kaple či Kaple sv. Kateřiny.

kryptě sv. Kosmy a Damiána je pak též dle tradice spatřován pozůstatek onoho kostela, do něhož bylo Václavovo mrtvé tělo přeneseno a bylo zde po tři roky uloženo.¹⁴⁶ Kostel měl být zasvěcen svatým Kosmovi a Damiánovi, odtud tedy název krypty.

Poté, co byla knížetem Břetislavem založena ve Staré Boleslavi kapitula, dal kníže nad původním hrobem svatého Václava vystavět kapitulní kostel, do něhož byl pojat i původní kostel svatých Kosmy a Damiána. Tak se tradičně uvádí původ svatováclavského kostela.

Ve středověkých pramenech vztahujících se ke kapitule je často kapitulní kostel dáván do spojitosti s patrocinium sv. Kosmy a Damiána. Vychází tedy otázka, odkdy je možné vysledovat svatováclavské patrocinium kapitulního kostela. Zda je nutné rozlišovat mezi ním a mezi domnělým kostelem sv. Kosmy a Damiána, před jehož dveře se klade mučednická smrt patrona českých zemí, je další otázka, která s kolegiátním kostelem souvisí. Nabízí se totiž hypotéza, zdali případné původní patrocinium stávajícího kostel sv. Václava nebylo odvozeno právě od kostela – krypty, jež tvoří jeho jádro.

3. 1. 2. Kostel svatých Kosmy a Damiána

Povědomí o kostele sv. Kosmy a Damiána je možné opět najít již v nejstarších svatováclavských legendách. Doklady o existenci kostela ve Staré Boleslavi jsou obsažené v dochované verzi legendy *Crescente fide* a v z ní vycházející Gumpoldově legendě o životě sv. Václava. V těchto dvou písemných památkách však není explicitně zmíněno patrocinium kostela, ke kterému Václav kráčil na ranní mši a u nějž byl pravděpodobně zavražděn a pohřben. Povědomí o kostele vychází z informací, že Václav byl pozván na bratrův dvůr, kde se zúčastnil hostiny, a ráno byl při cestě na ranní mši zavražděn.¹⁴⁷ Další indicie pro existenci kostela v Boleslavi se vztahuje k „stěnám“, na kterých ulpěla Václavova krev¹⁴⁸, a jak dále uvádí Gumpold, že Václav byl pohřben vedle kostela, jenž byl blízko k místu bratrovražedného zápasu.¹⁴⁹ Oproti legendě *Crescente fide* je Gumpoldova legenda obohacená právě explicitní zmínkou o

¹⁴⁶ Následně dal kníže Boleslav I. přenést Václavovy ostatky do Prahy.

¹⁴⁷ „*In nocte quoque lila ante auroram dici futuri, sicut et erebro, normali usu ibat ad matutinum.*“ *Utrpení sv. Václava*, s. 187.

¹⁴⁸ „*et eius innocentem sanguinem, quie asperus erat in terram et in tabulas, aqua lavantes absterserunt.*“ Tamtéž, s. 187.

¹⁴⁹ „*Sacrum autem corpus...extra aeclesiam certaminis loco vicinam condiderunt.*“ Tamtéž, s. 161.

kostele, v dochované verzi legendy *Crescente fide* nalezneme pouze údaj o jitřní, který ovšem existenci kostela předpokládá.

Mezi nejstarší svatováclavské legendy se řadí i *První staroslověnská legenda*, jejíž vznik je kladen do poloviny 10. století.¹⁵⁰ Zde se uvádí, že se Václav měl ve zvyku navštěvovat hrady, v nichž se konala liturgie. Do Boleslavova hradu přijel v neděli, když se slavil svátek sv. Kosmy a Damiána a zavražděn byl druhého dne ráno, když se vydal do kostela na jitřní.¹⁵¹ Podle této legendy bylo Václavovo mrtvé tělo uloženo „uprostřed kostela“.¹⁵²

Výslovná zmínka o kostele sv. Kosmy a Damiána je obsažena teprve v Kristiánově legendě, která zároveň přináší oproti *Crescente fide* a *Gumpoldově* legendě nejpodrobnější záznam Václavovy vraždy. Podle Kristiánova vyprávění přijel kníže Václav do Boleslavi právě „když se blížil svátek svatých mučedníků Kosmy a Damiána, poněvadž tam počť těchto svatých zasvěcený se nachází chrám“.¹⁵³

První výslovné zmínky o kostele sv. Kosmy a Damiána v rámci literární tradice tedy pocházejí z konce 10. století, o existenci kostela se však zmiňuje i dochovaná verze legendy *Crescente fide*, která vznikla snad krátce po roce 974.¹⁵⁴ Nejblíže k staroboleslavské vraždě by v rámci časové posloupnosti dle tvrzení Josefa Vajse měla být *První staroslověnská legenda*, neboť podle něj je autorem legendy její očitý svědek, který krátce po této události vydal o ní svědectví.¹⁵⁵ Informacím z této legendy, z níž vyplývá, že na Boleslavově hradě musel stát kostel zasvěcený sv. Kosmovi a Damiánovi, by tedy mohla být kladena poměrně velká váha, ovšem nelze opomenout, že i tato legenda se dochovala pouze v opisech ze 14. a 15. století.¹⁵⁶ V zásadě lze tedy říci, že nejstarší literární tradice, ne tak vzdálená událostem ve Staré Boleslavi, přináší informace o existenci kostela na Boleslavově hradě a v jistých případech je zmíněno i

¹⁵⁰ Legenda měla být sepsána v Čechách kolem roku 940, avšak originál se ztratil. Legenda se však dochovala celkem ve třech redakcích – jihoruské, severoruské a charvátohlaholské. Josef VAŠICA, *První staroslověnská legenda o sv. Václavu*, in: Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v století IX. – XIII., ed. Václav CHALOUPECKÝ, Praha 1942, s. 63.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 17.

¹⁵² Tamtéž, s. 18.

¹⁵³ *Křišťanův život sv. Ludmily a sv. Václava*, s. 216.

¹⁵⁴ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 17.

¹⁵⁵ Josef VAJS, *Charvátskohlaholská redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu*, in: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile, ed. Josef Vajs, Praha 1929, s. 35.

¹⁵⁶ J. VAJS, *Charvátskohlaholská redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu*, s. 31.

jeho patrocinium, které by odpovídalo dodnes dochované tradici. Nelze z nich však vyčíst, kde přesně se daný kostel nacházel.

Bližší informace nepodávají ani středověké kroniky, jejichž tématem je mučednická smrt knížete Václava. Kosmas je, co se týče Václavovy smrti, velice stručný. Omezil se pouze na konstatování, že Boleslav pozval svého bratra k hostině, při které zřejmě došlo i k vraždě.¹⁵⁷ Jakákoliv zmínka o existenci boleslavského kostela nepadne ani tehdy, když Kosmas popisuje přenesení Václavových ostatků do Prahy.¹⁵⁸ Autor tzv. Dalimilovy kroniky naopak přináší zdá se, že celkem zásadní informaci. Píše, že Václav se po hostině odebral na modlitbu k „cěrekvi“¹⁵⁹, což je podle Davida Kalhouse výraz používaný pro dřevěný kostel¹⁶⁰. Ani tzv. Dalimil nijak nekonkretizuje patrocinium takového kostela, ale jeho údaj o kostelu ze dřeva by se mohl stát přínosnou indicií pro otázky týkajících se nejstarších sakrálních staveb v rámci nejstarší historie boleslavského hradu. Zmínka o posvěcení či slavnosti spojenou s kostelem sv. Kosmy a Damiána není ani v *Kronice* Václava Hájka z Libočan.¹⁶¹ Avšak i zde je možné se dočíst o kostelu, v němž se celou noc Václav modlil a u jehož dveří byl za svítání zavražděn.¹⁶²

Nejstarší zdroje popisující smrt svatého Václava se tedy shodují v tom, že na Boleslavově hradišti jistý kostel stál a kníže byl zabit buď přímo u něj, či cestou k němu. Zasvěcení kostela je zmíněno již pouze u některých pramenů, ty se shodují na tom, že se jednalo o patrocinium sv. Kosmy a Damiána. Díky údajům tzv. Dalimila pak lze vznést hypotézu, že daný kostel byl dřevěný.

V rámci úsilí o pozvednutí katolické víry se pozornost jezuitských spisovatelů 17. století, zejména Bohuslava Balbína¹⁶³, obrací na Starou Boleslav. Právě Balbín

¹⁵⁷ „*Quod enim terribillius potest esse convivium, quam in quo perpetratur fratricidium?*“. *Kosmův letopis český*, s. 30.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 30 – 31.

¹⁵⁹ „*Vstav na modlitvu, k cěrekvi jdíeše...*“ *Rýmovaná kronika česká*, in: FRB III, edd. Josef Jireček – Josef Emler – Ferdinand Tadra, Praha 1882, s. 60.

¹⁶⁰ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, in: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, s. 19.

¹⁶¹ Záminkou jsou tentokrát Boleslavovi křtiny syna, jehož narození očekával. V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 193.

¹⁶² Tamtéž, s. 194.

¹⁶³ Balbínovo *Epitome historica rerum Bohemicarum* je v podstatě líčení historie Staré Boleslavi na pozadí dějin zemí českých.

objevil v Třeboni roku 1645 *Kristiánovu legendu*, v níž je výslovně uveden kostel sv. Kosmy a Damiána, a vydal ji jako součást *Epitome historica rerum Bohemicarum*.¹⁶⁴ Nabízí se hypotéza, že právě díky Balbínovu zveřejnění legendy se rozšířilo povědomí o kostele sv. Kosmy a Damiána. Nelze tedy vyloučit, že dodnes tradovaná existence kostela sv. Kosmy a Damiána může mít svůj původ právě u Bohuslava Balbína, jenž se zasloužil o zveřejnění Kristiánovy legendy. O Balbínovy údaje se opírali i badatelé či spisovatelé přelomu 19. a 20. století zajímající se církevní o historii Staré Boleslavi.¹⁶⁵ Jejich pohled však začaly relativizovat nové přístupy v rámci historiografie, zejména poznatky archeologických průzkumů.

3. 1. 2. 1 Kostel sv. Kosmy a Damiána a jeho lokace

Alfou a omegou bádání o kostele sv. Kosmy a Damiána je jeho lokace. Již od přelomu 19. a 20. století se sice Stará Boleslav těšila zájmu archeologů, avšak v centru jejich pozornosti byl spíše terén v okolí kostelů, než průzkum samotných svatostánků.¹⁶⁶ Kostel sv. Kosmy a Damiána byl považován spolu s kostelem sv. Klimenta za nejstarší sakrální stavbu na boleslavském hradišti,¹⁶⁷ a byl přijímán názor, že takový kostel je možné alespoň částečně ztotožnit s bazilikou sv. Václava. Takový pozůstatek kostela byl spatřován buďto v části stávající Vrábské kaple¹⁶⁸, či v kryptě sv. Kosmy a Damiána.¹⁶⁹ V obou těchto případech se předpokládala existence kamenného kostela sv. Kosmy a Damiána. Zřejmě prvním, kdo se vyslovil proti takové teorii, byl Vojtěch

¹⁶⁴ Josef EMLER, *Úvody*, in: FRB I, edd. Josef EMLER - Josef PERWOLF- Josef TRUHLÁŘ - Josef JIREČEK, Praha 1873, s. 18.

¹⁶⁵ Např. Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské*, Praha 1908 či Antonín Podlaha – Eduard Šittler, edd., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. XV. Politický okres Karlínský*, Praha 1901.

¹⁶⁶ Mezi lety 1910 – 1911 proveden celkem již rozsáhlý průzkum Karlem Buchtelou, o průzkumu předcházejícím chybí širší poznatky. Ivana BOHÁČOVÁ – Jan FROLÍK – Jaroslav ŠPAČEK, *Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988 – 1994*, s. 1.

¹⁶⁷ Např. J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*; A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*; Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905, Vojtěch BIRNABAUM, *Kostel sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi*, *Památky archeologické* 32, roč. 67 – 68, Praha 1920 – 1921.

¹⁶⁸ Např. Josef BRANIŠ, *Založení Staré Boleslavě*, *Časopis společnosti přátel starožitností*, Praha 1908; J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*; A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém*.

¹⁶⁹ Např. K. V. Zap, *Stará Boleslav a kollegiální chrám sv. Václava*, *Památky archeologické* II, Praha 1857; Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*.

Birnbaum. Podle jeho závěru, vyvozeného z rozboru svatováclavských legend, byl kostel, u něhož byl sv. Václav zavražděn, dřevěný. Podle Birnbauma nelze tudíž takový kostel ztotožnit s kamennou Vrábskou kaplí ani kryptou.¹⁷⁰ S tímto názorem by poté korespondoval Kalhousův výklad slova „cerekev“ jako dřevěného kostela. Kalhous též předpokládá, díky velkému množství zpráv o tomto kostele, jeho existenci minimálně od počátku 10. století.¹⁷¹ Avšak jak již bylo uvedeno, z nejstarších zmínek však nelze vyvodit situovanost kostela.

Během rozsáhlého archeologického průzkumu prováděného mezi lety 1997 až 2005 byly prozkoumávány základové části baziliky a na ně bezprostředně navazující zdivo. Ze získaných poznatků lze předpokládat, že půdorys baziliky vznikl v rámci jedné stavební etapy, její délka tedy zřejmě odpovídá původnímu rozsahu.¹⁷² Zároveň nebylo zaznamenáno, že by na místě stávající baziliky měla stát starší kamenná stavba. Bazilika byla vystavěna kolem poloviny 11. století nebo těsně po ní, základy baziliky tak lze připisovat původnímu Břetislavovu určení, podle Boháčové je však pro celkovou interpretaci kostela nutný ještě výzkum jižní části kostela.¹⁷³

3.1.2.2 Zakladatel kostela sv. Kosmy a Damiána

Úvahy o iniciátorovi stavby kostela souvisí se samotnými počátky boleslavského hradiště. Za předpokladu, že boleslavské hradiště bylo založeno bezprostředními předky sv. Václava, mohl by být zakladatelem kníže Vratislav II.

Podle Votky byl však již Bohuslav Balbín toho názoru, že dohledat původního zakladatele kostela je zřejmě nemožné. On sám pak vznesl domněnku, že by jím mohli být buď kníže Václav, či Boleslav.¹⁷⁴ Jako další možná zakladatelka kostela sv. Kosmy je uváděna babička sv. Václava, sv. Ludmila. Z informací, které podává Votka, vyplývá, že taková skutečnost byla v Boleslavi tradována. Sv. Ludmila měla nechat založit kostel poté, co jí Metoděj daroval ostatky svatých Kosmy a Damiána. Podle Votky tedy není

¹⁷⁰ Vojtěch BIRNABAUM, *Kostel sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi*, Památky archeologické 32, roč. 67 – 68, Praha 1920 – 1921, s. 247

¹⁷¹ David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, s. 18.

¹⁷² Ivana BOHÁČOVÁ, *Archeologie o rané středověké architektuře ve Staré Boleslavi: hrad, kostel sv. Kosmy a Damiána, bazilika sv. Václava, kostelík sv. Klimenta a kostel neznámého (?) zasvěcení*, in: Čechy jsou plné kostelů. Bohemia plena est ecclesiis. Kniha k poctě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc, ed. M. Studničková, Praha 2010, s. 193.

¹⁷³ Tamtéž, s. 193.

¹⁷⁴ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, Praha 1908 s. 37.

jisté, kdo kostel založil, jisté však podle něj je, že již za doby panování sv. Václava se v Čechách sv. Kosma a Damián uctívali. Mučednickou smrtí sv. Václava pak úcta k místu ještě více rozrostla.¹⁷⁵ O případném zakladateli kostela Vratislavovi se zmiňuje i Julius Košnář, v tomto případě by kostel byl „*dědictví po svatých věrozvěstech*“, kteří k těmto mučedníkům měli úctu. Více se ale přiklání k teorii, že kostel sv. Kosmy a Damiána byl dílem sv. Václava. Ten, jakožto horoucí vyznavač křesťanství „...*i chrámy vystavěl* (sv. Václav) *ve všech hradech a dobře činil jim a sluhy boží shromáždil ode všech národů*...“¹⁷⁶ Výstavba kostela sv. Kosmy a Damiána by tedy měla být dílem samotného knížete Václava.¹⁷⁷ Balbínovy názory podpořil i August Sedláček, avšak podle něj iniciace založení kostela přišla od knížete Boleslava I.¹⁷⁸

Původ domnělého kostela sv. Kosmy a Damiána nemůže být prokázán v pramenech úřední povahy, neboť ty vznikaly až o několik století později, než je předpokládána samotná existence kostela. Zmínky o něm najdeme v nejstarších písemných památkách, explicitně jej prvně zmiňuje *Kristiánova legenda*, avšak ani zde není možné získat informaci o původu či podobě kostela. Co se týče podoby kostela, nelze vyloučit možnost, že byl ze dřeva. Pokud jím však byl, není možné se dohledat jeho pozůstatků. Existence kamenné stavby, která by předcházela kostelu sv. Václava, nebyla archeologickými průzkumy potvrzena. Kostel sv. Kosmy a Damiána tak nebyl v rámci kostela sv. Václava archeologicky potvrzen, avšak díky záznamům legend přetrvává povědomí jeho existenci v rámci boleslavské tradice dodnes.

3. 1. 3. Kostel sv. Václava versus kostel sv. Kosmy a Damiána

Samotný kostel sv. Václava je dílem několika přestaveb, jelikož byl velmi poničen v dobách husitských válek a za války třicetileté. Zásadní otázkou je však zřejmě jeho zasvěcení. Tradičně se uvádí, že bazilika sv. Václava vznikla společně s kapitulou sv. Kosmy a Damiána. Pokud byla bazilika již od počátku kapitulním kostelem, vyvstává otázka, proč právě tato dichotomie zasvěcení. Pokud bychom vycházeli z tradiční představy o kostele sv. Kosmy a Damiána, který byl pojat nově

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁶ Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, s. 1. Košnářovým zdrojem této informace je, jak uvádí, Balbínovo *Epitome historica rerum Bohemicarum*.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 6.

¹⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, s. 41.

vznikající bazilikou, mohlo by být jedno vysvětlení takové, nutno podotknout, že zřejmě nejjednodušší, že kapitula upomíná ve svém názvu na původní kostel a nově vzniklý kostel kapitulní byl zasvěcen sv. Václavovi. Jak již však bylo zmíněno, díky výsledkům archeologického průzkumu není možné předpokládat pozůstatky jakékoliv jiné sakrální stavby v rámci dnešní baziliky. Zároveň však nelze zcela popřít obecnou existenci kostela, snad zasvěceného sv. Kosmovi a Damiánovi. Kapitula tedy mohla upomínat svým názvem na již neexistující kostel, jehož předpokládané zasvěcení bylo právě těmito dvěma mučedníkům. Avšak v případě svatováclavského patrocinia dochází při studiu úředních pramenů k rozporu.

V nejstarších pramenech úřední povahy se hojně vyskytuje nespecifikované patrocinium kapitulního kostela¹⁷⁹ a dále jasně převažuje spojení kapitulního kostela, dnes sv. Václava, s patrocinem sv. Kosmy a Damiána.¹⁸⁰ Výjimku tvoří pouze ojedinělý záznam z roku 1371, kdy se o kapitulním kostele hovoří v souvislosti se zasvěcením sv. Václavovi.¹⁸¹ Ovšem o dvě desítky let později je pak kolegiátní kostel nazván sv. Václava a zároveň Kosmy a Damiána.¹⁸² Je zajímavé sledovat údaj, že jsou to právě mladší záznamy, než onen jediný s pouze svatováclavským patrocinem, které hovoří kostelu sv. Kosmy a Damiána.

V dobách husitských válek bazilika velmi utrpěla, nebyla však zničena úplně. Co se však nedochovalo, je kapitulní archiv, který s sebou odvezli kapitulárové do Budína v roce 1437.¹⁸³ Novodobý kapitulní archiv je datován od roku 1564, avšak pro celé 16. století a počátek 17. století jsou dochovány pouze kusé zprávy o kapitule. Ze zpráv kapitulního archivu je již možné vyčíst patrocinium pouze sv. Václava. V roce

¹⁷⁹ Např. „...misse SS. patronorum nostrum...in ecclesia Boleslaviensi...“. LC I/1, ed. Josef EMLER, Praha 1879, s. 18. „...pro altari S. Katherine in eccl. Boleslaviensi...“ LC III – IV., ed. Josef EMLER, Praha 1879, s. 2. „...decani et capituli eccl. Boleslaviensis...“ Tamtéž, s. 90.

¹⁸⁰ „...in eccl. SS. Cozme et Damiani in Antiqua Boleslavia....“. LC VI, ed. Josef EMLER, Praha 1883, s. 129. „...ad ymagines in eccl. SS. Cozme et Damiani in Antiqua Boleslavia....“ LC VII, ed. Josef EMLER, Praha 1896, s. 90. „...altaris in eccl. SS. Cozme et Damiani in Antiqua Boleslavia...“ ...“ LC VIII – X, ed. Josef EMLER, Praha, 1889, s. 54. „...canonicorum eccl. SS. Cozme et Damiani in Antiqua Boleslavia...“ Tamtéž, s. 84.

¹⁸¹ „A decanatum ecclesie collegiate S. Wenceslai in Antiqua Boleslavia.....“ LC II, ed. František Antonín TINGL, Praha 1868, s. 46.

¹⁸² „...in honore Omnium snactorum in ecclesia collegiata sancti Wenceslai alias sanctorum Cozmae et Damiani in antica Boleslavia dedit.“ LE VI, ed. Antonín PODLAHA, Praha 1927, s. 129.

¹⁸³ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 331.

1663 je o tomto patrociniu zmínka v poslední vůli probošta Rudolfa Roderera z roku 1663.¹⁸⁴ V roce 1674 císař Leopold I. přiznává kapitule 1000 zlatých na opravu kapitulního kostela, který byl po husitských válkách v katastrofálním stavu.¹⁸⁵ Dne 10. června roku 1691 byl zrekonstruovaný kostel nově vysvěcen arcibiskupem Janem Bedřichem „ke cti a slávě Boha všemohoucího a sv. Václava“, jak připomíná latinský nápis umístěný v presbytáři kostela na památku této události.¹⁸⁶ Za zmínku též stojí další část nápisu, ve které je zmíněn „dolní chrám sv. Kosmy a Damiána“¹⁸⁷. Lze usuzovat, že označení „dolní chrám“ patří stávající kryptě sv. Kosmy a Damiána. O čtyři roky později je možné se z pozůstalosti děkana Čapka z roku 1695 dočíst o staroboleslavském kostelu zasvěcenému sv. Václavovi.¹⁸⁸

Jak již bylo zmíněno, na počátku 12. století píše Kosmas o založení kapituly ke cti svatého Václava a též zmiňuje její vysvěcení. Zdali však byla kapitula zasvěcena svatým Kosmovi a Damiánovi, či přímo svatému Václavovi, nelze z takové zprávy vyčíst. Je možné, že „ke cti svatého Václava“ může být pouze obrat, který má podpořit obraz kajícího knížete Břetislava a úctu ke svatému Václavovi. O založení kostela „ve jméno sv. Václava“ hovoří též Hájek z Libočan¹⁸⁹ Tzv. zakládací listina, jejíž vznik lze zřejmě umístit ke konci 13. století uvádí založení „kláštera v hradě Boleslavském, kde kdysi odpočívalo tělo milostivého našeho patrona Václava“, o svatých Kosmovi a Damiánovi zde též není ani zmínka. Lze tedy sledovat jistý rozpor mezi literárními prameny a prameny úřední povahy. Pokud však vezmeme v potaz zprávu z roku 1399 zmiňující kostel svatého Václava alias svatých Kosmy a Damiána, je možné se domnívat, že právě takto mohl kostel vnímán.

¹⁸⁴ „*Ecclesiae Sancti Wenceslavi ibidem...*“ SOA Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1564 – 1945, Osobní dokumenty, zprávy o činnosti, pozůstalosti členů kapituly, inv. č. 435, karton 29, s. 86.

¹⁸⁵ SOA Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1564 – 1945, Majetko-právní dispozice a hospodářské záležitosti, inv. č. 438 III - B, karton 62, s. 78.

¹⁸⁶ J. KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, s. 11.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 11.

¹⁸⁸ „*Ecclesiae Collegiate S. Wenceslai Veteroboleslaviensi...*“ SOA Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1564 – 1945, Osobní dokumenty, zprávy o činnosti, pozůstalosti členů kapituly, inv. č. 435, karton 29, s. 108.

¹⁸⁹ V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 267.

3. 2. Kostel sv. Klimenta

Přestože jednolodní kostel sv. Klimenta není na rozdíl od sousední baziliky sv. Václava spojen s žádnou významnou dějinnou událostí či není „důsledkem svatého zázraku“ jako chrám Panny Marie, jeho role je v rámci poutního místa opečovávaného kapitulou nezanedbatelná. Na kostel sv. Klimenta může být nahlíženo jako na „výchozí bod“, z něhož pramení cyrilometodějská tradice ve Staré Boleslavi, která tímto významným místem prostupuje stejně jako tradice svatováclavská a mariánská.

Kostel sv. Klimenta byl dlouhou dobu společně s domnělým kostelem sv. Kosmy a Damiána považován za nejstarší chrámovou budovu ve Staré Boleslavi¹⁹⁰, dokonce se o něm uvažovalo jako o nejstarší sakrální stavbě v Čechách.¹⁹¹ K těmto úvahám svádí právě ono starobylé zasvěcení kostela, neboť kult tohoto světce je možné na našem území vysledovat již od druhé poloviny 9. století v souvislosti s působením Konstantina a Metoděje na Velké Moravě.¹⁹² Ostatky svatého Klimenta měl nalézt sv. Konstantin v Chersonésu, a když se společně s Metodějem vydali z Cařihradu na Velkou Moravu, nechávali v zemích, jimiž prošli, založit právě tomuto světcovi kostel.¹⁹³ Podle tradice stál dřevěný kostel založený sv. Metodějem i na boleslavském hradišti, načež v roce 915 měl kníže Vratislav zbudovat na stejném místě kostel sv. Klimenta.¹⁹⁴ Tímto způsobem je původ kostela spojován s cyrilometodějskou misí a tradicí, a jak dokládá na konci 19. století J. K. Votka, ve Staré Boleslavi se pak uchovala pověst o tom, jak na daném místě sedával sv. Metoděj a „lid učil“.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Např. J. K. VOTKA, *Památky Staroboleslavské*, s. 44. A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 63. J. KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, s. 1.

¹⁹¹ A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 63.

¹⁹² Ludvík SKRUŽNÝ – Jaroslav ŠPAČEK, *Patrocinium kostelů a patronáty světců ve zvoleném mikroregionu východně od Prahy v kontextu církevních dějin*. In: *Středočeský vlastivědný sborník. Muzeum a současnost: řada společenskovední, svazek 15. Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy*, 1997, s. 126. Působení slovanských věrozvěstů se datuje mezi léta 863 – 885.

¹⁹³ J. K. VOTKA, *Památky Staroboleslavské*, s. 45.

¹⁹⁴ A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 63. Autoři odkazují na Pešinovo *Phosphorus septicronis*, Praha 1673.

¹⁹⁵ J. K. VOTKA, *Památky Staroboleslavské*, s. 33. Shodně s Votkou též Juliu KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905.

3. 2. 1. Kostel sv. Crhy a Strachoty

Nejstarší legendy ani nejstarší české kroniky se o existenci cyrilometodějského kostela nezmiňují. První zmínka o boleslavském kostele Cyrila a Metoděje, též Crhy a Strachoty¹⁹⁶, je podle Votky obsažená v kronice opata kláštera v Opatovicích, Neplacha, z poloviny 14. století. Praví se zde, že kníže Vratislav nechal v Praze vystavět kostel sv. Jiří a v Boleslavi zasvětil kostel svatým Cyrilu a Metodějovi.¹⁹⁷ Avšak tato informace je mylná, neboť Votkovi bylo pramenem pro tuto informaci Dobnerovo *Monumenta historica Bohemiae*¹⁹⁸, avšak v edici Pramenů dějin českých v Neplachově kronice vystupuje kníže Vratislav pouze jako nástupce Spytihněvův a otec synů Václava a Boleslava¹⁹⁹. Podle Josefa Emlera vznikly z původní kroniky Neplachovy dva výtahy od dvou rozdílných autorů²⁰⁰, přičemž Dobner spojil tyto dva prameny dohromady ve snaze získat původní znění kroniky. Emler považuje za původní znění jím publikovaný tzv. Lobkovický Neplachův rukopis, který datuje ke konci 14. století či na počátek 15. století. Informaci o cyrilometodějské tradici obsažené v Neplachově kronice tedy nelze považovat za původní.

Další údaj o cyrilometodějském kostele ve Staré Boleslavi přináší Václav Hájek z Libočan, z jehož *Kroniky* lze vyčíst, že kníže Vratislav nechal díky božskému vnuknutí založit a postavit kostel, který nechal zasvětit svatým Crhovi a Strachotovi, neboť díky nim bylo obraceno na křesťanskou víru mnoho obyvatel.²⁰¹ Údaj o cyrilometodějském kostele je tak zřejmě poprvé zanesen právě do Hájkovy kroniky vydané ve třicátých letech 16. století. Hájkův současník Jan Doubravský ze Skály ve své kronice doplňuje, že rozhodnutí vystavit kostel zasvěcený dvěma slovanským

¹⁹⁶ Jména Cyril a Metoděj byla až do poloviny 19. století běžně překládána staročeskými Crha a Strachota, přičemž Strachota vznikl špatným překladem, resp. záměnnou řeckého „Methodios“ za latinské „methus“ čili „strach“.

¹⁹⁷ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 29.

¹⁹⁸ „*Mortuo isto Spitignew succesit Wratislaw, qui habuit uxorem paganam Dragomir nomine, is Wratislaw aedificavit Ecclesiam s. Georgii Martyris et in Boleslaw ss. Cyrillo et Metudio*“. Tamtéž, s. 29.

¹⁹⁹ „*Sed Spitigneo mortuo succesit dux tercius Wratislaus, qui accepit uxorem de durissima gente Lucensi, ex qua genuit duos filios, scilicet Wenceslaum sanctum et Boleslaum pessimum*.“ *Kronika Neplachova*, FRB III, edd. Josef Jireček – Josef Emler - Ferdinand Tadra, Praha 1882, s. 462.

²⁰⁰ Tzv. Pezova Neplachova kronika nalezená v roce 1718 a tzv. Vokounův spisek též nalezený v 17. století, který je však oproti „Pezovu“ rukopisu rozšířený, neboť jsou zde zprávy, které se v „Pezově“ Neplachově kronice nevyskytují. *Kronika Neplachova*, FRB III., s. 449.

²⁰¹ V. HÁJEK Z LIBOČÁN, *Kronika česká*, s. 180.

věrozvěstům vzniklo po smrti Cyrila a Metoděje, nový chrám měl být jejich pomníkem a upomínkou na jejich zásluhy.²⁰² O století později Balbín tuto tvrzení obohacuje o informaci, že tímto se počínají počátky českého křesťanství, a kostel sv. Cyrila a Metoděje určuje za první „kolegiální chrám“.²⁰³ Ve Vratislavově úmyslu bylo kolem nového sakrálního centra vybudovat opevnění, hrad a domy. K jeho záměru však již nedošlo, Vratislav zemřel dříve, než mohly být jeho smělé plány dokončeny. Pozůstatkem na ně měl však být cyrilometodějský kostel, který Bohuslav Balbín datuje od Boleslavových šesti let, tj. kolem roku 921.²⁰⁴ Balbínův přítel Tomáš Pešina z Čechorodu zachází při vyprávění o kostele sv. Cyrila a Metoděje ještě dál. Daný svatostánek měl být sice neveliký, zato však měl být velice krásný, ve své době mu málokterá církevní stavba mohla svým zjevem konkurovat. Pešina situoval kostel před vchod do knížecího dvora. Popírá však, že by se již v této době mělo jednat o kostel kapitulní, neboť tato instituce v Čechách vznikla až v době Boleslava II.²⁰⁵

Vysvěcení kostela měl dle Balbína provést buď Metodějův nástupce moravský biskup Jan Polešovický²⁰⁶, nebo podle Pešiny biskup Jan Podivínský, též Metodějův nástupce, který poté vysvětil i jiné kostely založené Vratislavem, jedním z nich měl být pražský sv. Jiří.²⁰⁷ Tento údaj převzali též J. J. Středovský a F. J. Beckovský.²⁰⁸

O dalším osudu domnělého kostela je pak k dispozici ještě méně zpráv než o jeho vzniku. Podle Bohuslava Balbína byl kostel rozbořen z vůle kněžny - regentky Drahomíry hned po zavraždění tchyně Ludmily, avšak nemohl být zcela poničen, neboť dle Balbína, který se odvolává právě na Hájkovo vyprávění, nechal Boleslav I. v roce 931 opravit kostel sv. Crhy z obav před božím trestem, který by jej mohl za bratrovu vraždu stihnout.²⁰⁹

²⁰² J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 29.

²⁰³ „...prima in Bohemia Collegiatis Ecclesia...“. B. BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum*, Praha 1677, libr. VI, kap. I, pag. 4.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 30. Boleslav byl právě šestiletý neboli „jam sexennem“. B. BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum*, Praha 1677, libr. VI, kap. I., pag. 4.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 30.

²⁰⁶ „Joannes Polessovicensis, aut Kunovicensis Episcopus, Sancti Methodii apud Moravos Successor consecrationi ecclesiae Boleslaviensis.“ B. BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum*, libri VI., kap. V., pag. 17.

²⁰⁷ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 31.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 32.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 32.

Prvním, kdo odmítl myšlenku existence kostela sv. Cyrila a Metoděje, byl Gelasius Dobner, který poukázal na fakt, že „ve starých spisech“ nebyla nalezena jakákoliv zpráva či zmínka o takové stavbě.²¹⁰ Úvahy o reálné existenci cyrilometodějského kostela však neustaly ani ve druhé polovině 19. století, kdy V. V. Tomek vycházející z porovnání opisů legendy Petrohradské došel k závěru, že jistý biskup Jan Moravský, který našel po rozvrácení Velké Moravy útočiště v Čechách, nechal vysvětit boleslavský kostel sv. Cyrila a Metoděje.²¹¹ Petrohradská legenda v překladu Václava Hanky se však pouze zmiňuje o tom, že kníže Vratislav pozval jakéhosi biskupa se vším duchovenstvem k příležitosti Václavových postřížin²¹², jiný opis uvádí dle Votky biskupa Notáře a „celé duchovenstvo“.²¹³ Ve 20. letech 20. století přišel Julius Košnář s teorií, že zůstalo pouze u myšlenky knížete Vratislava na výstavbu kostela zasvěceného slovanským věrozvěstům, svůj záměr nestihl kníže uskutečnit. Přestože nejsou žádné stopy po takové stavbě, tak se legenda o kostelu udržela, v daném kostele měli dokonce soluňští bratři provádět křty a kázat Evangelium, a zůstala tak i v povědomí mnoha historiků, badatelů o Staré Boleslavi.²¹⁴

Je patrné, že existence cyrilometodějského kostela byla vydatně pěstována v průběhu celého 17. století. Avšak katolické barokní autory, snažící se zakořenit a prokázat působnost katolické víry v českých zemích od „nepaměti“, zřejmě nelze označit za prvotní původce cyrilometodějské tradice ve Staré Boleslavi, přestože byli jejími horlivými šířiteli. Snaha je také patrná u Balbína, který zdůrazňuje Starou Boleslav přímo jako místo, kde se zrodila křesťanská tradice v Čechách. Není možné vyloučit, že tito autoři inspiraci hledali u zmíněného Hájka z Libočan, prameny k jeho domněnkám však nelze ověřit.

²¹⁰ Tamtéž, s. 31.

²¹¹ Tamtéž, s. 32.

²¹² *Petrohradská legenda o svatém Václavu*, překlad Václav Hanka, in: Časopis společnosti Wlasteneckého museum v Čechách, roč. 4., sv. 1, Praha 1830, s. 454.

²¹³ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 32.

²¹⁴ J. KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*. Podle Braniše patřil mezi takové např. Tomáš Pešina z Čechorodu, od nějž tuto teorii převzali Podlaha se Šittlerem. J. BRANIŠ, *Založení staré Boleslavě*, s. 30.

3. 2. 2. Kostel sv. Klimenta v rámci staroboleslavské cyrilometodějské tradice a archeologických pramenů

Nejnovější výsledky archeologického průzkumu²¹⁵ vyvrátily po dlouhou dobu udržanou představu o existenci kostela sv. Klimenta v době výstavby dnešní svatováclavské baziliky, neboť jeho vznik je na základě výzkumu kladen až do první poloviny 12. století. Přesto však nelze zcela s jistotou zavrhnout možnost existence starší sakrální stavby. Je zajímavé, že výstavba svatoklimentského kostela byla provedena z druhotně použitého materiálu, zděné stavby, která se na hradišti vyskytovala již v desátém století. Vzhledem k starobylému zasvěcení kostela tak lze dle Boháčové uvažovat právě o církevní stavbě, zároveň však není vyloučeno, že se mohlo jednat o fragmenty původních hradeb.²¹⁶

Písemnými prameny není možné tyto hypotézy potvrdit ani vyvrátit, neboť první výslovná zmínka o kostelu sv. Klimenta pochází z roku 1417, kdy se zmiňuje jeho těsná blízkost s kostelem sv. Kosmy a Damiána²¹⁷. Kostel je zde označován jako „capella“, tedy kaple, ke kterému měl v té době patronátní právo rod Michaloviců sídlící v sousedním Brandýse a který v danou chvíli neměl žádného duchovního správce.

Kapitule připadl kostel zřejmě až po husitských válkách, neboť dle Votky je známo, že v roce 1601 byl kdysi hradní kostel, silně poničený v průběhu husitských válek, obnoven zásluhou kapitulního probošta Václava Albína z Helfenburku a děkana Jiřího Steinwassera.²¹⁸ Dnešní optikou může být na hmotnou obnovu kostela sv. Klimenta pohlíženo i jako na jakési symbolické znovuoobnovení kostela, jehož kořeny mají sahat k samotným počátkům křesťanství v českých zemích, stejně jako tomu bylo i u kostela Panny Marie a přeneseně i u baziliky sv. Václava.²¹⁹

Povědomí o existenci kostela Crhy a Strachoty je, zdá se, výdobytek doby barokní, ve které je patrná snaha o posílení a zakořenění katolického vyznání v českých

²¹⁵ Naposledy realizovaný v roce 2005. I. BOHÁČOVÁ, *Archeologie o architektuře*, s. 194.

²¹⁶ Tamtéž, s. 194 – 196.

²¹⁷ „*Wenceslaus Gurein ect. quod nos ad altare S. Dorothee in capella S. Clementis penes eccl. SS. Cosme et Damiani in Antiqua Boleslauia...*“ LC VII, ed. Josef EMLER, Praha 1886, s. 236.

²¹⁸ Podle Votky o daném aktu svědčil nápis na vnitřní klenbě kaple. J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 46. V současnosti se však takový nápis v kapli nenachází.

²¹⁹ Zde se nachází domnělá křtitelnice, u níž měla být pokřtěna sv. Ludmila. Mariánský kostel je zase spojován s Paládiem země české, které měl podle jedné z teorií přinést do Čech Metoděj s Konstantinem a při křtu jej měla obdržet právě Ludmila.

zemích. Jedním z prostředků, jak takové rekatolizace dosáhnout, je právě tendence propojit národní kult, respektive osobu knížete Václava jakožto prvního českého světce a patrona českých zemí, s počátky křesťanství. Právě ty souvisejí s příchodem slovanských věrozvěstů na Velkou Moravu. Spojitost s nimi měla kapitula, která sídlí v místě silně spjatém s knížetem Václavem, dodat zřejmě pozoruhodné starobylosti.²²⁰ Právě v 17. století a možná ještě o něco dříve se probouzí legenda o sv. Metodějovi, kolem kterého se v místech dnešního svatoklimentského kostela shlukoval lid a poslouchal věrozvěstovo kázání. Působení Metodějovo v oblasti středních Čech je však nepravděpodobné. Je možné, že barokní autoři přejali myšlenku Metodějova působení ve Staré Boleslavi od Václava Hájka z Libočan, který bývá považován za průkopníka snah o pozvednutí Staré Boleslavi.²²¹ Cyrilometodějská tradice mohla dodat lesku poutního místa, ze které může v jistém smyslu čerpat i dodnes. Co se týče samotné sakrální stavby, která by předcházela stávajícímu svatoklimentskému kostelu, tak ta nebyla archeologickým průzkumem potvrzena, avšak díky faktu o stavebním materiálu z 10. století nemůže být ani zcela popřena.

3. 3. Mariánské patrocinium ve Staré Boleslavi

Nynější poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie je nejhonosnějším a zároveň nejmladším svatostánkem ve Staré Boleslavi, neboť jeho výstavba započala na počátku 17. století a financována byla mimo jiné ze samotných císařských zdrojů. Na tomto místě má svůj domov paladium neboli ochranný obraz země české, byť je zde dnes uchovávána pouze jeho kopie, originál je uložený v Praze. Přestože stávající mariánský kostel, který se měl stát velkolepou schránou pro uctívání obraz, vznikl o několik století později než ostatní staroboleslavské sakrální stavby, jeho tradice sahá opět k středověkým dějinám Staré Boleslavi. V kostele Panny Marie se díky paladiu prolíná mariánský kult s kultem svatováclavským, potažmo i s tradicí cyrilometodějskou. Paladium je vedle sv. Václava nejvýznamnějším symbolem v rámci nejen staroboleslavské církevní tradice, ale díky svému označení „ochranný obraz země české“ taktéž symbolem národním, který v daném historickém období získal až nadnárodní charakter, neboť se stal jedním ze symbolů pokoření, či naopak triumfu habsburského rodu.

²²⁰ J. BRANIŠ, *Založení Staré Boleslavi*, s. 32.

²²¹ Tamtéž, s. 32.

Přestože je nynějším mariánský chrám dílem 17. století, lze již ve středověkých pramenech najít zprávy o farním kostelu zasvěceném Panně Marii. Archeologický záchranný výzkum prováděný ve Staré Boleslavi v letech 1991 – 1992 odkryl v prostoru bývalého hradiště pozůstatky v pořadí třetího raně středověkého kostela neznámého zasvěcení, čímž rozvířil debaty o tom, kam až může sahát historie dnešního poutního mariánského chrámu ve Staré Boleslavi, a zdali je možné hledat jeho kořeny již u samotného počátku kapituly.

3. 3. 1. Poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie

Dnešní barokní chrám Nanebevzetí Panny Marie, situovaný do prostoru bývalého boleslavského hradiště, byl dostavěn v roce 1623 do takové míry, že mohl být vysvěcen a mohl začít plnit svou farní funkci.²²² O počátku výstavby kostela lze ale nalézt mírně odlišné zprávy. Zdeněk Boháč²²³ shodně s Františkem Srdínkem²²⁴ a Janem Pauly²²⁵ uvádějí započetí výstavby nového kostela v roce 1617. Podle Václava Ryneše bylo ovšem započato se stavbou již v roce 1613. Pro toto datum Ryneš čerpá ze tří údajů, které jsou obsaženy ve zprávě od Pavla Stránského²²⁶, Justina Václava Práška²²⁷ a staroboleslavského děkana Crucigera²²⁸.

Stávající kostel zřejmě nezačal být budován na zcela nedotčených základech. Srdínko uvádí, že při výstavbě nového kostela byl sice zrušen „kostelík“, ale zůstala zachována malá kaplička, v níž byl uchováván mariánský reliéf, a která byla ještě nějaký čas součástí nové stavby. Srdínko se opírá o očitě svědectví jezuitského kněze Jiřího Krugera, podle něhož „jest zajisté škoda, že tato kaplička z té domněnky byla

²²² V této době nebyly ještě postaveny věže kostela, první byla dokončena v roce 1681 a druhá až v roce 1748. František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Stará Boleslav 1880, s. 72.

²²³ Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 49. F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 22

²²⁴ F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 22.

²²⁵ Někdejší nesídelním kanovníkem. Jan PAULY, *Stará Boleslav. Průvodce po nejstarším poutním místě čs. republiky*, Praha 1923, s. 25.

²²⁶ „...a svatyni Panny Marie, nedávno nerozumnou prací několika let (1613 a násl.) s velikým nákladem a nádhrou zbudovanou...“. Pavel STRÁNSKÝ, *O státě českém*, překlad Bohumil Ryba, Praha 1946, s. 64.

²²⁷ Uvádí, že v roce 1613 byl z brandýského zámeckého důchodu uvolněn jistý obnos pro stavbu kostela, celkem 1235 kop třiceti grošů míšeňských. V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 81.

²²⁸ Zmínka o dovážení materiálu ke stavbě mariánského kostela ve Staré Boleslavi v letech 1613 – 1614 pochází od děkana Cucigera v dopise V. F. Pětipeskému. Tamtéž, s. 81.

zrušena, aby prý se tím zrušením nové ozdobě chrámu posloužilo“.²²⁹ Existenci staršího mariánského kostela předpokládá i Ryneš, podle něhož nedošlo k jeho zániku hned při započetí nových stavebních prací, ale až o něco později.²³⁰ Ze soudobých údajů metropolitního děkana Kašpara Arsenia z Radbuzy se zdá, že původně se mělo jednat pouze o celkem nezásadní přestavbu starého kostela, který přestal splňovat kapacitní podmínky při poutích²³¹, o dvě desetiletí později však stojí ve Staré Boleslavi honosný barokní chrám.²³² Na otázku, kdy mohl kostel předcházející dnešnímu poutnímu svatostánku vzniknout, a zdali je opravdu možné „oba dva“ kostely ztotožnit, by měly pomoci odpovědět středověké písemné prameny.

3. 3. 1. 1. Písemné prameny o založení kostela Panny Marie

V roce 1673 vydává Tomáš Pešina z Čechorodu pátou část katalogu relikvií *Phosphorus septicornis*. Zmiňuje zde listinu boleslavského probošta Zbutka (Zbudka) z Kolovrat²³³ z roku 1099, který tímto dokumentem mimo jiné zakládá kostel zasvěcený Panně Marii a svatému Jiří.²³⁴ Daný kostel je podle Podlahy s Šittlerem v *Soupisu památek* předchůdcem farního kostela vzniklého zásluhou Kapounů z Kapounova ve 14. století, na nějž bylo o tři století později navázáno novou barokní stavbou.²³⁵ Avšak v době, kdy byl vydán *Soupis památek*, bylo teprve pracováno na *Českém diplomatáři*, který v sobě danou Zbutkovu listinu neobsahuje, neboť její znění bylo považováno za nedůvěryhodné. Jako pochybnou považoval listinu i František Zuman na konci 40. let minulého století.²³⁶ Až o desetiletí později projevil snahu o verifikaci Jiří Pražák.²³⁷

²²⁹ F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 68.

²³⁰ V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 81.

²³¹ „...pro množství poutníků, kteříž tam ...přicházejí, malý jest.“, ... poněvadž nyní na tom jest, aby ten kostel Matky Boží ve Staré Boleslavi drobet byl rozšířen a zveleben, přijměte tyto mé řeči a tak svatého skutku účastnými se číňte.“ Ryneš přebírá tuto citaci z prvního vydání Arseniovy „Knížky“. V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 80-81.

²³³ Toto však určení považuje Pavel Zahradník za mylné. Pavel ZAHRADNÍK, *Exkurs I: Zaniklý kostel na Svatováclavském náměstí ve Staré Boleslavi a písemné prameny*, in: *Stará Boleslav Přemyslovský hrad v raném středověku*, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003. s. 200.

²³⁴ A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 70.

²³⁵ Tamtéž, s. 70.

²³⁶ František ZUMAN, *Staroboleslavské památky – jejich život*, Časopis Společnosti přátel starožitností 56, Praha 1948, str. 35.

²³⁷ Rostislav PRAŽÁK, *Nejstarší listina pražského kostela*, in: *Sborník archivních prací* 1, roč. 10, Praha 1960, s. 215 – 228.

Další teorii o původu středověkého mariánského kostela přinesl Václav Ryneš, který klade jeho vznik do období od poloviny 13. století až po konec 70. let 14. století. Zároveň spojuje počátky kostela s existencí děkanské instituce ve Staré Boleslavi.²³⁸ Uvádí se, že kapitulní děkan je poprvé v písemných pramenech uveden v listině z roku 1269.²³⁹ Že byl kostel založen kapitulou, respektive kapitulním děkanem, usuzuje Ryneš z práv, které děkanovi ke kostelu příslušely. Pokud by byl zakladatelem kostela Panny Marie probošt, jistě by si jeho nástupci dle Rynešova mínění ponechali podací právo ke kostelu. Ryneš považuje za nemožné, že by takový kostel vznikl před založením děkanské instituce ve Staré Boleslavi, a protože je děkanství doloženo až k roku 1296, považuje tento údaj za horní dataci vzniku kostela.²⁴⁰

Nemožnost existence kostela před rokem 1269, tak jak to uvedl Václav Ryneš, považuje za mylnou teorii David Kalhous. Nezpochybňuje sice, že prvně doloženým děkanem kostela je Všeslav, a to ve zprávě pocházející z roku 1269, neznamena to však pro něj, že toto datum lze brát jako založení farního kostela Panny Marie. Dle jeho mínění je velmi pravděpodobné, že děkanská instituce fungovala u kostela Panny Marie již od samého počátku existence kapituly. Svou domněnku staví na příkladu vyšehradské a metropolitní kapituly, kde je tato praxe doložena.²⁴¹ Takové tvrzení by znamenalo, že kostel zasvěcený Panně Marie vznikl ve Staré Boleslavi někdy po založení kapituly v průběhu 11. století. V takovém případě se Kalhousovi nabízí spojitost s kostelem neznámého zasvěcení, o němž bude pojednáno následovně.

Staroboleslavský kostel zasvěcený Panně Marii je poprvé zmíněn v roce 1378 v konfirmačních knihách pražského arcibiskupství, kdy se mluví o „kostelu Panny Marie tamtéž v Boleslavi.“²⁴² O pár let později, v roce 1385, je v rejstříku papežských desátků zmíněn „plebán boleslavský, totiž Panny Marie“.²⁴³ Ostatně údaje v rejstříku papežských desátků o boleslavském plebánovi (nikoliv o kostelu, ke kterému by byl

²³⁸ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 27.

²³⁹ Tamtéž, s. 20. Tento údaj přebírá Ryneš od J. V. Práška a zároveň dodává, že daná statuta, která Prášek použil, jsou však nezvěstná jak v archivu staroboleslavské kapituly, tak v archivu metropolitní kapituly.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 26.

²⁴¹ D. KALHOUS, *Exkurs II*, s. 202.

²⁴² „...*eccl. Boleslaviensis ad eccl. S. Marie ibidem in Boleslavia*...“. LC III – IV, ed. Josef EMLER, Praha 1879, s. 90.

²⁴³ P. ZAHRADNÍK, *Exkurs I*, s. 199.

příslušen) pocházejí již z let 1352, 1367 a 1369.²⁴⁴ Je nasnadě domněnka, že takový plebán neboli farář přísluší k farnímu mariánskému kostelu již od poloviny 14. století, přestože to není explicitně uvedeno, a datace kostela by eventuálně mohla být posunuta o dvě desetiletí zpět. Václav Ryneš si však pohrává s možností, že původně byl takový duchovní správce příslušný u kapitulního kostela sv. Václava a po vybudování kostela Panny Marie přesídlil k této farní instituci. Jeho domněnka vyplývá právě z faktu, že v soupisech z let 1352, 1367 a 1369 není uvedeno, k jakému kostelu plebán náleží. V takovém případě by k založení kostela mohlo dojít v období mezi lety 1369 a 1385. Opodstatněním takového aktu mu je též příklad Mělnicka a kostela sv. Jiljí, kde byla dle Ryneše provedena tatáž praxe.²⁴⁵

V první řadě lze tedy shrnout, že přestože dle výše zmíněných teorií lze klást vznik kostela s patrocinem Panny Marie do konce 13. století, potažmo až do 11. století, je takový kostel v písemných pramenech doložen k roku 1378. V roce 1385 je pak prvně zmíněna funkce plebána u tohoto kostela, přičemž o plebánské instituci ve Staré Boleslavi informují i prameny starší, není v nich však výslovně uvedeno, k jakému kostelu náleží.

3. 3. 1. 2. Lokace kostela Panny Marie

Otázka situovanosti středověkého mariánského kostela je důležitá zejména pro rozšířování problematiky spojené s kostelem neznámého zasvěcení, jehož pozůstatky byly nečekaně objeveny na konci minulého století, a též pro ověření kontinuity s nynějším barokním chrámem.

Z písemných pramenů je doloženo, že na konci 14. století stál ve Staré Boleslavi mariánský kostel. Přestože se o něm v následujícím období vyskytuje v konfirmačních knihách pražského arcibiskupství několik zmínek, dle výsledků bádání Pavla Zahradníka se do roku 1434 jedná celkem o šest údajů,²⁴⁶ není zde nic, co by mohlo alespoň přiblížit umístění kostela.²⁴⁷ Podle Zahradníka se údaj o kostele umístěném na předhradí, tedy v místech dnešního barokního chrámu, poprvé vyskytuje v roce 1570.²⁴⁸

²⁴⁴ Tamtéž, s. 199.

²⁴⁵ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 26.

²⁴⁶ Záznamy z let 1407, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419. P. ZAHRADNÍK, *Exkurs I.*, s. 199.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 199.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 200.

Jedná se o dopis tehdejšího boleslavského děkana Urbana Manětínského pražskému biskupovi Brusovi, v němž mluví o mariánském kostelu „při“ Boleslavi.²⁴⁹ Taková formulace je Zahradníkovi důkazem, že kostel stál mimo hradištní akropoli, tedy za jejími hradbami.²⁵⁰ Navíc Bartoloměj Paprocký z Hlohol píše ve svém *Diadochu* z roku 1602, že v kostele Panny Marie „na předměstí“ je „paměť pozůstavená...o panu Píramovi Kapounovi, při létu Páně 1541...“²⁵¹ Kostel, na nějž navázala nová barokní stavba na počátku 17 století, je tedy písemně doložen od poslední třetiny 16. století.

Zdali v sobě dnešní barokní chrám ukrývá pozůstatky starší stavby, nelze zatím ověřit pomocí archeologických pramenů, neboť takový průzkum kostela nebyl doposud plně proveden. Marie – Elizabeth Ducreux však předpokládá, že takto situovaný kostel lze ztotožnit se středověkými údaji o mariánském kostelu sahajícím do konce 14. století.²⁵² Ostatně návaznost nejmladšího boleslavského svatostánku na starší, středověký mariánský kostel soudobí historici předpokládají.²⁵³ Jeho existenci je však písemnými prameny možné doložit až od poslední třetiny 16. století.

Spojení středověkého mariánského kostela, potažmo dnešního poutního chrámu s listinou boleslavského probošta Zbutka z roku 1098, v níž se mluví o založení kostela Panny Marie a sv. Jiřího, vyvolává otazníky již jen kvůli lehce odlišnému zasvěcení. Tato listina však vstupuje do hry ještě jednou, a to v případě posledního staroboleslavského kostela, jenž byl objeven teprve nedávno a který tvoří jednu z nejméně objasněných kapitol církevní Staré Boleslavi.

3. 3. 2 Zaniklý kostel neznámého zasvěcení

Jak již bylo zmíněno, na počátku 90. let minulého století bylo v prostoru dnešního náměstí Sv. Václava ve Staré Boleslavi odhaleno zdivo jednolodního raně středověkého kostela. Jednalo se o nepředpokládaný nález, neboť doposud známé vydané i nevydané písemné prameny, též staroboleslavský kapitulní archivní fond o

²⁴⁹ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 34.

²⁵⁰ P. ZAHRADNÍK, *Exkurs I.*, s. 200.

²⁵¹ Tamtéž, s. 200.

²⁵² Marie–Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, in: Český časopis historický 95, č. 3 – 4, Praha 1997, s. 595.

²⁵³ K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 55. Z. BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, s. 49. M. – E- DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 595.

výskytu třetího kostela na boleslavském hradišti mlčí.²⁵⁴ Vedle kostela sv. Klimenta a sv. Václava se tak jedná o třetí kostel na někdejšího boleslavském hradišti. Z poznatků archeologického průzkumu se předpokládá, že počátky kostela spadají do 11. století.²⁵⁵ Existence takového kostela byla tedy překvapením, které uvedlo v život několik možných hypotéz o původu kostela či o jeho kontinuitě s dnešním barokním chrámem.

3. 3. 2. 1. Písemné prameny o kostelu neznámého zasvěcení versus domněnky

Pátráním po prvních zmínkách o kostele zasvěceném Panně Marii v Staré Boleslavi i mnoha hypotézami vztahujícími se k neznámému kostelu se podrobně zabývali Pavel Zahradník²⁵⁶ a David Kalhous.²⁵⁷ Pavel Zahradník nabízí dvě možné varianty, jak pracovat s faktem, že nově nalezený kostel není v dosud známých pramenech zaznamenán. Za prvé je možné omezit se na konstatování, že existence kostela není v pramenech zaznamenána, což by mohlo být vysvětlené tím, že kostel zanikl před polovinou 14. století.²⁵⁸ Druhou možností je přistoupit na domněnku, že kostel neznámého zasvěcení lze ztotožnit s některým v pramenech zmiňovaných boleslavských kostelů. V takovém případě se může jednat o kostel zmiňovaný v listině probošta Zbutka z konce 11. století, zmiňované poprvé Tomášem Pešinou z Čechorodu.²⁵⁹ Jak již bylo zmíněno, na konci 50. let minulého století se k této listině, která nebyla zařazena do Českého diplomatáře, obrací Jiří Pražák. Pražák uvádí, že Pešinovi byl předlohou otisk z rukopisu metropolitní kapituly, jehož původ určil Podlaha do druhé poloviny 15. století.²⁶⁰ „Zbutkova listina“ se pak v daném rukopise nachází v inventáři náležícím do 80. let 14. století.²⁶¹ Podle Pražáka je listina viditelně

²⁵⁴ Zahradník, Pavel. *Exkurs I*, s. 199.

²⁵⁵ I. BOHÁČOVÁ – J. ŠPAČEK, *Stará Boleslav. Archeologický výzkum 1988 – 1994*, s. 9.

²⁵⁶ *Exkurs I: Zaniklý kostel na Svatováclavském náměstí ve Staré Boleslavi a písemné prameny*, in: Stará Boleslav Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003, s. 199 – 201.

²⁵⁷ *Exkurs II. „...in Bolezlauia edificavit ecclesiam s. Marie virginis et s. Georgii. K problému neznámého kostela na akropoli přemyslovského hradu ve Staré Boleslavi*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003, s. 201 – 204.

²⁵⁸ Právě až po zřízení pražského arcibiskupství v roce 1344 začala postupem času vznikat většina pramenů původní povahy, v tomto směru byly jedněmi z nejdůležitějších záznamů úřední knihy. D. KALHOUS, *Exkurs II*, s. 199.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 199.

²⁶⁰ J. PRAŽÁK, *Nejstarší listina pražského kostela*, s. 217.

²⁶¹ Tamtéž, 216.

domácího původu a hlásí se do doby vlády knížete Břetislava II.²⁶² Na základě údajů o pečeti, formě skladby listiny, porovnáním způsobu zlistění nejstarších českých nepanovnických listin a údajů z daného inventáře Pražák dochází k závěru, že v listině není „nic, co by odporovalo právním a diplomatickým řádům a poměrům doby počátků našich listin v Čechách“. ²⁶³ Na základě tohoto výzkumu lze tedy pracovat s možností, že listina hovořící o založení kostela Panny Marie a sv. Jiří ve Staré Boleslavi by opravdu mohla náležet do konce 11. století a spojitost s kostelem, který byl nově objeven a který archeologové umísťují též do 11. století, by se v takovém případějevila vcelku nasnadě. Znamenalo by to, že by ze základů blíže neurčeného kostela vznikl písemně doložený kostel Panny Marie a sv. Jiří, založený v roce 1098 boleslavským děkanem Zbutkem. David Kalhous jde ještě dál a přistupuje na teorii, že by takový kostel mohl být kontinuálně propojen se středověkým kostelem Panny Marie doloženým v pramenech úřední povahy. Bylo již uvedeno, že nemožnost existence kostela před rokem 1269, tak jak to uvedl Václav Ryneš, považuje za teorii mylnou. Mariánský kostel ve Staré Boleslavi, by tak, jak je uváděn v pramenech raně středověkých, mohl v Boleslavi stát již od konce 11. století a mohl by být shodný s tím, jenž byl odkryt jako původně neznámý²⁶⁴. V takovém případě by původní mariánský kostel, který stál uvnitř hradištního prostoru, navazoval na kostel situovaný na předhradí Staré Boleslavi a písemnými prameny doložený k roku 1570. Podle Kalhouse je takové určení teoreticky možné. Farní kostel Panny Marie a sv. Jiří uvnitř hradiště zanikl v průběhu 14. století, fara i kostel se po této události přesunuly na předhradí.²⁶⁵

Pokud by skutečně došlo k přenesení kostela z akropole na předhradí, mohlo se tak dle jedné z hypotéz Pavla Zahradníka stát v důsledku husitských válek. Takový významný akt by se však musel odehrát až v 15. století a tato změna by se zřejmě odrazila v některé ze zmínek o kostelu, které k dané době existují.²⁶⁶

Je třeba vzít v úvahu samozřejmě i Rynešovy závěry, které v podstatě stojí proti výše zmíněné hypotéze, neboť podle něj farní kostel Panny Marie vznikl po roce 1296. V takovém případě nelze kostel vzniklý na konci 11. století propojit s výše zmíněným kostelem farním. S takovým názorem se ztotožnil i Zahradník. Přinejmenším

²⁶² Tamtéž, s. 217.

²⁶³ Tamtéž, s. 217 – 221.

²⁶⁴ D. KALHOUS, *Exkurs II*, s. 203.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 203.

²⁶⁶ P. ZAHRADNÍK, *Exkurs I*, s. 200.

pozoruhodný je však fakt, že kostel na předhradí, poprvé doložený k roku 1378, je blízko k zániku kostela neznámého zasvěcení archeology předpokládaným na konci 14. století.²⁶⁷

O rozbor Kalhousového písemných pramenů se opírá i Boháčová,²⁶⁸ podle níž tedy lze pracovat s hypotézou, že kostel Panny Marie a sv. Jiří lze ztotožnit s třetím raně středověkým kostelem v rámci boleslavské akropole a že po jeho zániku v průběhu 14. století se fara kostela přesunula do prostoru vně hradeb.

Odpověď na otázku položenou na začátku této kapitoly, kam až může sahát historie poutního mariánského chrámu ve Staré Boleslavi, přestože je známo, že s jeho výstavbou bylo započato nejpozději v roce 1617, není jednoduchá, neboť středověkých pramenů vztahujících se k mariánskému kostelu je poskrovnu. Lze dle nich doložit existenci mariánského kostela ve Staré Boleslavi od roku 1378. Lokalizovat mariánský kostel na předhradí je možné až od roku 1570. Díky tomuto poznatku je možné konstatovat, že ještě před výstavbou nového chrámu stál na jeho místě kostel starší. Otázka, kam až sahá historie tohoto předchůdce barokní svatyně, nabízí dvě možná řešení.

Prvním z nich je předpoklad, že takový kostel stál na předhradí již od konce 13. století a jeho zakladatelem byl kapitulní děkan, přičemž kapitula uplatňovala k mariánskému kostelu podací právo. K jeho zániku dochází po výstavbě nového barokního poutního svatostánku. Přestože se lze dočíst o očitém svědectví o původní malé kapliče, která byla do nové stavby pojata, není doposud možné čerpat z poznatků archeologických průzkumů pro ověření daného tvrzení.

Druhá varianta se nabízí v souvislosti s kostelem neznámého zasvěcení, jenž vznikl na boleslavské akropoli a v průběhu 14. století zanikl. V případě, že budeme brát v potaz předpoklad, že tento kostel byl založen proboštem Zbutkem a postupem času se stal farním kostelem, lze předpokládat, že po zániku kostela byla fara přemístěna ke kostelu, jenž vznikl vně hradeb v průběhu 15. až 16. století.

V rámci kostela neznámého zasvěcení však též nelze opominout fakt, že spojitost s listinou z roku 1098, o jejíž pravdivosti byly vysloveny protichůdné názory, nemusí být závazné, neboť v listině se objevují informace komplikující stanovení její

²⁶⁷ Tamtéž, s. 200

²⁶⁸ I. BOHÁČOVÁ, *Archeologie o rané středověké architektuře ve Staré Boleslavi*, s. 196.

bezprostřední důvěryhodnosti.²⁶⁹ Pozůstatky třetího raně středověkého kostela mohou nadále zůstat „bezejmenné“. V takovém případě by se listina, pokud budeme považovat listinu za pravou, vztahovala k jinému, dosud neobjevenému kostelu.

Nelze však vyloučit ani variantu, která by neztotožňovala zaniklý kostel na hradišti a mariánský kostel na předhradí, avšak zároveň tím nepopřela možnost, že Zbutkova listina by se tak snad mohla vztahovat k středověkému mariánskému kostelu.

²⁶⁹ Podle Pražáka je největším nedostatkem „Zbutkový“ listiny fakt, že o této donaci se dozvídáme pouze ze zmiňovaného inventáře Jana z Krumlova rukopisu metropolitní kapituly a informace obsažené v listině tudíž nelze jinak ověřit. J. PRAŽÁK, *Nejstarší listina pražského kostela*, s. 222.

4. Paladium země české

Přídomek ochranného obrazu české země náleží staroboleslavskému reliéfu podle J. K. Votky od počátku 17. století.²⁷⁰ V červenci roku 1609 dosáhli čeští nekatoličtí stavové značného úspěchu v podobě vydání Majestátu na náboženskou svobodu.²⁷¹ V návaznosti na tuto událost bylo podle Votky vypraveno dne 18. září z Prahy velké procesí směřující do Staré Boleslavi ke kostelu Panny Marie. Poutníci byli rozděleni do české a německé skupiny a kázání v mariánském kostele tak mohla být uskutečněna jak v němčině, tak v češtině. Smyslem celé pouti měla být vroucná prosba k Panně Marii, aby ochránila české země v době, v níž je katolická víra silně ohrožena. Symbolem se pak stal staroboleslavský obraz Panny Marie s Ježíškem, k němuž se poutníci obraceli s prosbou o ochranu. Právě díky této události se podle Votky vžilo pro obraz označení paladia neboli ochranného obrazu země české.²⁷²

Od 17. století se množí zprávy a legendy o zázračném reliéfu staroboleslavské Panny Marie, jehož tradice je propojena se samotným knížetem Václavem, který našel svou smrt ve Staré Boleslavi. Začíná se rozvíjet kult, díky němuž bude oživena pozapomenutá Stará Boleslav, a který se zároveň stane jedním z nositelů české rekatolizace.

4. 1. Pověst o nalezení

Reliéf Panny Marie, společně s dalšími předměty nutnými pro vykonání bohoslužby, daroval svatý Metoděj svaté Ludmile při jejím křtu. Byl ulitý ze zvláštní směsi kovů, nazývaných korintskou mědí. Po smrti Ludmily připadl reliéf jejímu vnukovi, svatému Václavovi, který jej nosil neustále při sobě.²⁷³ Kníže Václav měl věrného druha Podivena, který byl přítomen zavraždění svého pána před branami

²⁷⁰ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 334.

²⁷¹ Nekatolické stavy využili nepříznivé situace, do které se dostal císař Rudolf II. konfrontován s odlišnou politikou svého bratra. Listina vydaná 6. 7. 1609 deklarovala náboženskou svobodu v českých zemích. Nikdo nesměl být nucen vyznávat katolické ani jiné náboženství. Byla tak legalizována Česká konfese ústně stvrzená již Rudolfovým otcem, Maxmiliánem II., v roce 1575.

²⁷² Tamtéž, s. 334.

Výraz palladium převzato podle starořeckého označení pro dřevěnou sošku bohyně Pallas Athény zachráněné z Tróje, jež měla symbolizovat ochranu nad městem. Později se výraz přenesl na sochy, obrazy či reliéfy, které takovouto ochrannou funkci měli symbolizovat.

²⁷³ Často se uvádí Václavova výprava proti vévodovi Radslavovi, při kterém se kolem Václava zjevili dva andělé, načež se Radslav bez boje Václavovi podrobil.

staroboleslavského kostela. Protože znal hodnotu Václavem uctívaného mariánského reliéfu, nechtěl jej nechat potupit sprostými vrahy, a tak mrtvému knížeti sňal obraz z hrudi a prchal z Boleslavi pryč. Byl si však vědom, že je pronásledován, a reliéf uschoval nedaleko za hradbami Boleslavi. Podiven byl nakonec dostižen, Václavovými vrahy v lese oběšen a mariánský reliéf zůstal v zemi ukryt až do poloviny 12. století, kdy jej našel oráč pracující zrovna na poli. Tak zní pomyslná první část legendy o původu paladia v rámci stávající staroboleslavské tradice.

Paladium je propojeno přímo s počátky křesťanství v Čechách a zároveň se zemským patronem svatým Václavem, čímž je prestiž mariánské ikony silně umocněna. Není to však pouze úctyhodná starobylost reliéfu, který by jej činil tak významným předmětem uctívání (nejen) v rámci české církevní tradice.²⁷⁴ Tím druhým, snad i pádnějším důvodem, jsou zázraky s ním spojené, které se začaly dít již bezprostředně po jeho nalezení. Oráč si sice odnesl záhadný reliéf k sobě domů, ráno jej však našel opět na místě, kde byl den před tím objeven. Opakovalo se tak třikrát a nepřestalo ani po jeho přenesení do kostela sv. Václava. Bylo rozhodnuto, že vzácný obraz si zaslouží svatyni, ve které bude uchováván a jež bude stát přesně na tom místě, kde byl náhodně nalezen. Tímto způsobem je završena legenda o počátcích uctívání mariánského reliéfu ve Staré Boleslavi, která i dnes prostupuje oficiální rétoriku staroboleslavského poutního místa.

Za první zmínku o uctívaném mariánském obrazu ve Staré Boleslavi lze zřejmě vděčit metropolitnímu děkanovi Kašparu Arseniovi z Radbuzy, který v roce 1613 vydal spis *O blahoslavené Panně Marii*,²⁷⁵ v němž odůvodňoval nutnost úcty k Panně Marii.²⁷⁶ Toto první vydání tedy zároveň obsahuje též první známou verzi pověsti vztahující se ke staroboleslavskému reliéfu. Oráčův nález obrazu Panny Marie s Ježíškem zde Arsenius umísťuje do roku 1500, přičemž nijak více nerozvádí původ ani stáří obrazu.²⁷⁷ Důležitým krokem bylo vystavění malé kapličky na místě nálezu, která se zasvětila Panně Marii a v níž počal být vzácný reliéf uchováván.²⁷⁸ V roce 1629

²⁷⁴ Staroboleslavský mariánský obraz byl během třicetileté války dvakrát uloupen ze Staré Boleslavi protivníky Habsburků.

²⁷⁵ Kašpar ARSENIUS Z RADBUZY, *O Blahoslavené Panně Marii, přechisté Rodičce Syna Božího, a o Divích, kteříž se dějí před jejím obrazem v Staré Boleslavi*, Praha 1613.

²⁷⁶ M. – E. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 595.

²⁷⁷ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, 76.

²⁷⁸ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 328.

vychází druhé vydání *Knížky*²⁷⁹, Arsenius vyprávění o reliéfu upravuje a posouvá jeho objevení do roku 1160.²⁸⁰ Tradice mariánského kostela je tak posunuta do 12. století, z původně pouze mosazného reliéfu je náhle reliéf „stříbru aneb mosazu nápodobný“²⁸¹ a jeho původním majitelem je svatý Václav. V předvečer osudné události na boleslavském hradišti pil svatý Václav z koflíku zhotoveného ze stejného materiálu jako byl reliéf a poté, co byl kníže zavražděn, byl reliéf zakopán vrahy Štyrsou a Hněvsou na místě, kde byl teď již o dvě století později nalezen.²⁸² Arsenius shledává Václava jako ctitele Panny Marie, jak vyplývá z „kostelních pamětí“, a proto nosil mariánský obraz stále při sobě, měl ho tedy i v době své smrti.²⁸³ Existencí koflíku z podobného kovu jako je i reliéf se tak Arsenius snaží deklarovat Václavovo vlastnictví reliéfu.²⁸⁴ Arsenius též není jediným, který se o koflíku zmínil, záznam o něm lze nalézt i v Hájkově *Kronice*.²⁸⁵ V této souvislosti je pak zajímavý postřeh Ryneše, který uvádí, že takový koflík či kalich se však neobjevuje v soupisu vzácných předmětů, mezi nimiž nechyběl ani mariánský reliéf či střevíc sv. Václava, které byly zcizeny saskými vojsky v době třicetileté války a byly ze Staré Boleslavi přeneseny do Prahy.²⁸⁶ Je tedy možné, že daný koflík by mohl být pouze dílem Václava Hájka z Libočan, či jak konstatuje Ryneš, je minimálně od 17. století nezvěstný.²⁸⁷

V roce 1657 vychází *Atlas Marianus* v němž se díky Balbínovu příspěvku pověst o paladiu rozrůstá o dalšího českého světce, přesněji řečeno svěťici, svatou Ludmilu. Václavova babička měla po svém křtu, provedeným soluňským misionářem

²⁷⁹ Kašpar ARSENIUS Z RADBUZY, *Pobožná Knížka O Blahoslavené Panně Marii, přečisté Rodičce Syna Božího, a o Divích, kteříž se dějí před jejím Obrazem v Staré Boleslavi*, Praha 1629.

²⁸⁰ „Za panování krále Vladislava okolo léta tisícího stého šedesátého putování k Obrazu Matky Boží v Staré Boleslavi tímto způsobem se začalo.“ K. ARSENIUS Z RADBUZY, *Pobožná Knížka O Blahoslavené Panně Marii*, kap. XII, nestránkováno (s. 1).

²⁸¹ Tamtéž, kap. XII, nestr. (s. 2).

²⁸² Tamtéž, kap. XII, nestr. (s. 7).

²⁸³ Tamtéž, kap. XII, nestr. (s. 6). „Kostelní paměti“ Arsenius nijak dále nespecifikuje.

²⁸⁴ „Že byl pak dotčený Obraz S. Wáclawa byl toho, toto za důvod jest, že při kostele Staroboleslavským spatřuje se až podnes koflíček S. Wáclawa, ptávě z podobného kovu..., z jakéhož jest jmenovaný Obraz Blahoslavené Panny Marie...“ Tamtéž, kap. XII, nestr. (s. 7).

²⁸⁵ „Když pak přišel čas večere, kníže Václav...řka:...protož i z vás každý vypíte tento koflíček víno pro milost Michala, svatého archanděla’...“. V. HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, s. 193.

²⁸⁶ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 167.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 94.

Metodějem, dát onen reliéf zhotovit z pohanské modly Krosiny.²⁸⁸ S počátky křesťanství v Čechách je tedy paladium propojeno již od konce 50. let 17. století.

S další teorií o původu reliéfu přišel ve spise *Sacri pulveres* Jiří Crugerius. Podle jeho názoru byla Krosina ze zlata, kdežto reliéf je zhotoven z kovu v Čechách neznámého. Nebyl tedy ulit v Čechách, ale byl sem slovanskými věrozvěsty přinesen z Byzance.²⁸⁹ O smírné stanovisko, které by neodporovalo ani jedné z teorií, se pokusil Bohuslav Balbín, v jehož verzi pověsti nechal reliéf zhotovit kníže Bořivoj se svou manželkou Ludmilou a učinil tak na doporučení svatých Cyrila a Metoděje.²⁹⁰ Podobnou variantu nabízí i Jan Ignác Dlouhoveský, podle něhož reliéf nese stopy modly Krosiny, nechala ho zhotovit Ludmila a věnovala jako dar sv. Cyrilovi. Ten pak reliéf předal svatému Václavovi.²⁹¹ Již setkání sv. Ludmily se sv. Cyrelem lze označit za výplod fantazie barokního spisovatele, tudíž ani Václav by se sv. Cyrelem nemohl nikdy setkat. Na této legendě je však patrná stále sílící tendence propojit kult paladia s kultem svatováclavským a cyrilometodějskou tradicí.

Na počátku 60. let 17. století se v pověsti objevuje nová postava, Václavův věrný dvořan Podiven, který se stal svědkem vraždy svého pána a jako takový byl též odsouzen k oběšení. Podle Jana Tannera u sebe nosil reliéf vždy buď Václav, nebo Podiven. Uctíváný obraz pak byl buď stržen mrtvému Václavovi z krku a byl vhozen do křoví, či jej upustil Podiven, když byl chycen a odváděn do lesa, kde měl být oběšen.²⁹² Podle Dlouhoveského naopak Václav již tušil svou smrt, a proto předal reliéf Podivenovi s příkazem, aby jej někde ukryl. Stalo se tak kdesi na poli v keři.²⁹³ Tyto detaily v rámci celé pověsti nehrají tak závažnou roli a nic na jejím vyznění nemění, díky nim je však zřejmé, že legenda o zázračném obraze ve druhé polovině 17. století v okruhu církevních barokních autorů rezonovala. Legenda se tedy dočkala v průběhu 17. století hned několika zpracování, a tím pádem i tolika obměn.

²⁸⁸ K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 66.

²⁸⁹ Jan ROYT, *Stará Boleslav a paladium země České*, in: Poutě do Staré Boleslavi: katalog výstavy, edd. Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, Brandýs nad Labem, 1995, s. 4.

²⁹⁰ K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 66.

²⁹¹ Jan Ignác DLOUHOVESKÝ, *Zdoroslaviček na poli požehaném totiž: Dokonalejší, příjemnější, světlejší a bližší správa o svatosvatém a zázračném obraze Panny Marie Staroboleslavské*, Praha 1671, s. 18.

²⁹² Jan TANNER, *Život a sláva sv. Václava, mučedníka, knížete, krále a patrona českého*, Praha 1941, s. 74.

²⁹³ J. I. DLOUHOVESKÝ, *Zdoroslaviček na poli požehaném*, s. 18.

4. 2. Otázka původu Paladia země české

Uctívaná staroboleslavská ikona, Paladium země české, je nevelký,²⁹⁴ pozlacený kovový reliéf Panny Marie s Ježíškem. Často se v souvislosti s materiálem, do něhož byl reliéf vytepán, hovoří o tzv. korintské mědi. Tento výraz použil ve spojení s paladiem poprvé již Bohuslav Balbín,²⁹⁵ který tak potvrzoval jeho byzantský původ.²⁹⁶ Podle Václava Ryneše působil reliéf jako bronzový díky jakési záhadné přísadě.²⁹⁷ Již ve svém složení tak bylo paladium dlouhou dobu obestřeno záhadou, která zvyšovala jeho vzácnost a posilovala představy o jeho starobylém původu.

V barokní literatuře bylo paladium považováno za nejstarší českou ikonu.²⁹⁸ Původ reliéfu byl spatřován buď u samotných počátků křesťanství na českém území, či dokonce v Byzanci, odkud jej přinesli Cyril a Metoděj, to vše bylo již zmíněno. Jak je uváděno v rámci nynější staroboleslavské tradice, stávající obrázek Panny Marie s Ježíškem je výsledkem rekonstrukce neznámého umělce z 15. století. Oprava byla nutná, neboť husitská válečná vřava se nevyhnula ani Staré Boleslavi a kostel, v němž bylo paladium uchováváno, byl vypálen. Z reliéfu měla zbýt pouze beztvářá hmota, která byla do dnešní podoby restaurována dle zřejmě zachovalého popisu.²⁹⁹

Snahy o určení doby vzniku stávajícího reliéfu jsou patrné již od přelomu 19. a 20. století. Byla spatřována podobnost reliéfu se staročeskými madonami spadajícími do okruhu Madony zlatokorunské a náležící do 14. století, Madony svatovítské z první poloviny 15. století a Týnské madony z patnáctého století.³⁰⁰ Co se týče časového určení, převažovaly zejména názory řadící vznik reliéfu do prvního poloviny 15.

²⁹⁴ vysoký 19 cm, široký.

²⁹⁵ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 322. Votka pro tuto informaci čerpá z údajů J. I. Dlouhoveského.

²⁹⁶ Korintská měď vznikla dle pověsti jako slitina různých kovů při požáru Římany dobytého Koryntu. Roztavené kovy, včetně zlata a stříbra, měly odtéct do moře a tam ztuhnout. Takto vzniklá směsice, respektive její úlomky, byla později vysoce ceněna.

²⁹⁷ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 36.

²⁹⁸ Dana STEHLÍKOVÁ, *Paladium a pokladnice*, in: *Poutě do Staré Boleslavi: katalog výstavy*, edd. Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, Brandýs nad Labem, 1995, s. 12.

²⁹⁹ Milan NOVÁK, *Čtení o palladiu země České, vydané při příležitosti 400. výročí Palladia a návštěvy Svatého otce Benedikta XVI.*, Stará Boleslav 2009, s. 2.

³⁰⁰ V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 37.

století³⁰¹ a do druhé poloviny 15. století,³⁰² ojediněle pak byl reliéf umístěn i do počátku 16. století³⁰³ V současné době je doba vzniku obrazu kladena Janem Roytem³⁰⁴ a Ivo Kořánem³⁰⁵ k roku 1380. Kořán odůvodňuje „suverénní elegancí pláště“ Madonny a úvahy o pozdějším datování považuje dokonce za „nesmyslné“.³⁰⁶

Nejstarší vyobrazení paladia se s dnešní podobou reliéfu neshoduje. Na výšivce mitry datované ke konci 16. století do první třetiny 17. století je zobrazená Madona s členkou gotického typu, tedy s dvojitou členkou s dvojí řadou kamenů. V Tannerově vydání z roku 1679 je pak již na ilustraci madona bez koruny. Písemné prameny uvádějí dvě místa mariánské devoce, ve Václavovi a v Panně Marii, není tedy vyloučeno, že byly zhotoveny dva reliéfy, původní a kopie.³⁰⁷

O tom, jak se reliéf do Staré Boleslavi dostal, kým byl zhotoven a za jakým účelem, o tom prameny mlčí.³⁰⁸ V erekcčních knihách, ani v kapitulním archivu neexistují zmínky o darování či zakázce na výrobu reliéfu. Pokud vezmeme v potaz jako nejzazší dobu vzniku právě v současné době uznávané datum roku 1380, nelze se v rámci daného zkoumaného období opřít o jakoukoliv zmínku. Mlčí i středověké kroniky.

Je ovšem nápadné, že takové to určení doby vzniku reliéfu vcelku koresponduje s první zmínkou o kostelu mariánského patrocinia z roku 1378. Je zde nasnadě hypotéza, že reliéf mohl vzniknout právě pro daný mariánský kostel, tuto domněnku však nelze nijak potvrdit.

Zřejmě první dochovaná zmínka o paladiu pochází z roku 1589, jejím autorem je paradoxně novoutrakvista, profesor pražské Univerzity Adam Rosacius z Karlšperka, který společně s dalšími profesory podnikl pout' do Staré Boleslavi. Účelem jejich návštěvy bylo vzdát hold sv. Václavovi. Při té příležitosti výprava navštívila i

³⁰¹ A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 18 – 19. František STEJSKAL, *Sv. Jan Nepomucký*, Praha 1922, s. 65.

³⁰² V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 38.

³⁰³ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech 3*, Praha 1980, s. 405.

³⁰⁴ Jan Royt v rozhovoru pro Katolický týdeník, 12. 8. 2009. <http://www.katyd.cz/clanky/palladium-zeme-ceske-provazi-narod-dejinami.html> [cit. 2015 – 05 – 03].

³⁰⁵ Ivo KOŘÁN, *Etika Miraculosa* in: Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky. 43, č. 6, Praha 1995, s. 505.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 505.

³⁰⁷ D. STEHLÍKOVÁ, *Paladium a pokladnice*, s. 12.

³⁰⁸ K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 55.

mariánský reliéf, přičemž jej zhlédla pouze jako památku, úcta mu dle Rosacia nebyla prokazována.³⁰⁹

Můžeme tedy říci, že přítomnost gotického reliéfu, jehož nejzazší doba vzniku je kladena k roku 1380, je doložena od roku 1589. Soudobé písemné prameny úřední povahy či vztahující se k archivu kapituly o paladiu mlčí³¹⁰, avšak z Rosaciova svědectví vyplývá, že staroboleslavský obraz byl v jeho době již zřejmě známý. Na otázku, kdy se paládium do Staré Boleslavi dostalo, není tedy zřejmě možné spolehlivě odpovědět, dá se však předpokládat, že již na konci 16. století si získávalo jistou proslulost. V následujícím století sehraje staroboleslavský mariánský reliéf nezanedbatelnou roli v rámci pozvednutí a zakotvení katolicismu v utrakvistických českých zemích, stane se výrazným „atributem“ Staré Boleslavi a též se mu bude projevovala úcta i vládnoucího domu Habsburků.

4. 3. Poutě k paladiu a mariánská tradice ve Staré Boleslavi

Podle Kašpara Arsenia z Radbuzy přicházeli poutníci do Staré Boleslavi za účelem uctění mariánského reliéfu od té doby, co zde byla k jeho cti vystavěna kaplička. V prvním vydání *Knížky* tomu tak je od roku 1500, ve druhém vydání však Arsenius posouvá tuto událost k roku 1160. Arseniovy údaje je možné popřít v údaji o roku 1500, v této době již ve Staré Boleslavi kostel zasvěcený Panně Marii stál. V zásadě to však nevylučuje možnost, že již na počátku 16. století se začala formovat úcta k mariánskému obrazu, pokud zde takový předmět byl.

Jak dále Arsenius uvádí, častokrát se stávalo, že prosby poutníků směřované k Panně Marii byly vyslyšeny a mnoho nemocných bylo zázračně od všelijakých nemocí uzdraveno, zároveň též „tělům zdravým“ „zdravá mysl“ byla dána.³¹¹ Věhlas poutního místa vzrůstal, a tak postupem času musela být původní kaplička rozšířena na kostel. Postupem času ani ten nebyl s to pojmout vzrůstající zástup poutníků a byl tedy vybudován barokní chrám. Tímto způsobem vyjádřil Arsenius historii poutí od jejich

³⁰⁹ J. ROYT, *Stará Boleslav a paládium země České*, s. 4.

³¹⁰ Již Ryneš uvádí, že není možné se dopátrat soudobých dokladů, jež by nastínily stáří reliéfu či způsob, jakým se ve Staré Boleslavi ocitl. Zároveň však předpokládá, že jistě zobrazení Panny Marie se v kostele s mariánským patrocinem vyskytovalo již od samého počátku. V. RYNEŠ, *Paládium země České*, s. 39.

³¹¹ K. ARSENIUS Z RADBUZY, *Pobožná knížka o blahoslavené Panně Marii*, kap. XII, nestr. (s. 4).

počátku až po počátek 17. století. Sám pak uvádí, že pro toto své tvrzení čerpá od „lidí starožitných, kteří posavad jsou živi, aneb nedávno zemřeli“³¹²

Pro období od 11. až po prakticky 16. století, pro které Arsenius předpokládá kontinuitu putování k boleslavské Panně Marii, není možné takovou činnost podložit písemnými prameny. Pokud nějaké existovaly, je možné, že za jejich nynější nedostatek může citelné poničení archivu během husitských bouří a třicetileté války. V roce 1421 se kapitula uchýlila do Žitavy.³¹³ Zpět do Staré Boleslavi se část kanovníků vrátila v roce 1434, o tři roky později ale museli opět opustit Starou Boleslav, tentokrát kanovníci mířili do Budína. Votka uvádí, že s sebou vzali kanovníci též chrámový poklad a „starobylé kapitulní listiny“, které se však z Budína zpět do kapituly nevrátily.³¹⁴ Část archivu byla též zničena při požáru kapitulního kostela v roce 1640 založeného švédskými vojsky.³¹⁵ Poslední zpráva o kapitule z období husitských válek v konfirmačních knihách pochází právě z roku 1434.³¹⁶

Období husitské revoluce a následné reformace zanechaly na brandýském panství a jeho okolí hlubokou stopu. Přestože kapitula zůstala po celou dobu katolickou, místního obyvatelstva, které by vyznávalo katolickou víru, bylo velmi poskrovnu. Ještě v roce 1611, tedy dva roky před vydáním Arseniovy *Knížky*, píše papežský nuncius působící v Praze v dopise kardinálu Borghesovi, že v Brandýse³¹⁷ jsou katolického vyznání pouze kněží a dva jiní obyvatelé. Zároveň však připojuje zajímavou informaci, že ve zdejším mariánském kostele je pěstován „znamenitý mariánský kult, a to největší vůbec v království českém.“³¹⁸

³¹² Tamtéž, kap. XII, nestr. (s. 6).

³¹³ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 31.

³¹⁴ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 331.

³¹⁵ Petr ŠTĚPÁNEK, *Archiv pražské kapituly*, in: *Poutě do Staré Boleslavi: katalog výstavy*, edd. Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, Brandýs nad Labem, 1995s, 14.

³¹⁶ „...canonicorum eccl. SS Cosme et Damiani in Antiqua Boleslauia, cetoerorumque canonicorum eiusdem eccl. Boleslaviensis ad eccl. paroch. S. Marie ibidem in Antiqua Boleslauia ...“. LC VIII – X, ed. Josef EMLER, Praha 1889, s. 228.

³¹⁷ Podle Ryneše se tento název v průběhu 16. a 17. století vztahoval i na Starou Boleslav.

³¹⁸ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 35.

Dá se předpokládat, že po konfiskaci brandýského a boleslavského majetku Arnoštu Krajíři z Krajku jako trest za účast ve stavovském povstání³¹⁹, počaly se na brandýském panství podnikat protireformační kroky. Uvádí tak i Votka, podle něhož, jakmile bylo brandýské panství pod korunní správou, zasadila se kapitula o to, „aby rozličné bludy náboženské v tamním okolí více let rozsévané opět byly vyhoštěny.“³²⁰ Do této doby také spadají již konkrétnější zmínky o poutích do Staré Boleslavi.

Od roku 1567 začali do Staré Boleslavi na žádosti kapitulních představitelů docházet příslušníci svatoklimentské koleje.³²¹ Jezuité však přicházeli do Staré Boleslavi nepravdělně, navíc není z jejich záznamů o těchto misiích patrné, do kterého staroboleslavského kostela vlastně přicházejí. Na přání staroboleslavského děkana Urbana Manětinského přichází v květnu roku 1567 jezuita Wolfgang Maria s laikem J. Hungarem., aby zde kázal na „primici jakéhosi novokněze.“³²² Stejně tak je tomu i o tři roky později.³²³ V roce 1575 je pak za účelem misijní činnosti pozván kapitulou páter Alexandr Vojt,³²⁴ Zdá se, že působení jezuitů ve Staré Boleslavi v 60. a 70. letech 17. století mělo tedy ráz spíše vnitřního charakteru v rámci kapituly či misijní činnosti v protestantském prostředí, nelze však přehlédnout snahu o navázání kontaktu a spolupráce, jejímž iniciátorem byla právě kapitula.

Od roku 1567 uvádí Bohuslav Balbín pořádání každoročních poutí z Prahy do Staré Boleslavi.³²⁵ Ryneš pak uvádí, že od roku 1575 se zprávy o působení jezuitů při kolegiální kapitule na dalších třináct let mlčí. Až na podzim roku 1589 je uspořádána výprava čtyř příslušníků Tovaryšstva Ježíšova s cílem uctění památky sv. Václava.³²⁶ Bylo již zmíněno, že ve stejném roce byla do Staré Boleslavi vypravena také pouť nekatolických profesorů pražské koleje, o níž podal v roce 1613 svědectví Adam

³¹⁹ Podle Ryneše došlo ke konfiskaci již v roce 1547, naopak J. K. Votka či F. Srdínko uvádějí k dané události rok 1555. V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 33. J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, 332. F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, s. 16.

³²⁰ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 333.

³²¹ Václav RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 47.

³²² „P. Volfgangus...cum Georgio Hungaro ad instantiam D. Urbani praepositi illius uoci, ut ibi in cuiusdam sacerdotis primitiis sermonem faceret.“ Tamtéž, s. 135.

³²³ „Foris interum P. Alexander Vogt cum Boleslaviam, Kladnam....ad evangelicos labores excurisset, praeter alia fortiter et feliciter gesta sex decim capitum accessione ecclesiam catholicam auxit.“ Tamtéž, s. 136.

³²⁴ „Foris interum P. Alexander Vogt cum Boslaviam...Bustiehradum ad evangelicos labores excurisset.... Tamtéž, s. 136.

³²⁵ M. – E. DURCREUX, *Význam poutě do Staré Boleslavi*, s. 597.

³²⁶ V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 48.

Rosacius z Karlšperku.³²⁷ I v tomto případě bylo primárním účelem uctění zemského patrona, při kterém si však výprava „ze zvědavosti“ jako památku prohlédla též mariánský obraz. Z těchto dvou zpráv je patrné, že ještě na konci 80. let 16. století byla Stará Boleslav vnímána především jako místo kultu sv. Václava, jemuž prokazovali úctu oba znepřátelené konfesijní tábory. Tento poznatek však může být vodítkem pro otázku, proč se na počátku 17. století začínají objevovat tendence prostoupit Starou Boleslav též kultem mariánským.

Podle Ryneše není mariánský kult ve Staré Boleslavi pouhým výdobytkem 17. století, naopak je podepřen přetrvávající lidovou tradicí. Jeho domněnka je snad podpořena údajem z roku 1574 obsaženým v brandýské Pamětní knize, v níž je psáno, že v postním období na den Zvěstování Panny Marie „v Starém Boleslavi pout bejvá“.³²⁸ O této slavnosti se o pět let později zmiňuje i probošt Václav Franta v dopise arcibiskupovi.³²⁹ Domněnku o povědomí jisté proslulosti staroboleslavského mariánského kostela by mohla podpořit zmínka Bartoloměje Paprockého z Hlohol o instalování čtyř štítů východočeského rodu Kapounů ze Svojkova do kostela Panny Marie v roce 1541.³³⁰ O úctě Kapounů k Panně Marii může hovořit i fakt, že již v roce 1516 daroval Píram se svými bratry oltářní archu s čtyřmi erby svých předků mariánskému kostelu v Sedlci.³³¹ Právě fakt, že Kapounové nebyli místní šlechtou, vybízí Ryneše k domněnce, že v katolických šlechtických kruzích muselo být povědomí o pěstování mariánské úcty ve Staré Boleslavi, snad způsobeným dokonce mariánským reliéfem.³³² Tuto Rynešovu úvahu lze však brát pouze jako hypotézu, neboť není možné se opřít o nic jiného než o zprávu Bartoloměje Paprockého z Hlohol.

V zásadě tedy můžeme zkonstatovat, že na základě poměrně důvěryhodného zdroje kroniky města těsně sousedícího se Starou Boleslavi lze předpokládat, že oslavy

³²⁷ Výprava nekatolických profesorů se dle Ryneše uskutečnila někdy v letních měsících. Domnívá se proto, že pout jezuitů byla reakcí právě na čin jejich „soupeřů“.

³²⁸ Václav RYNEŠ, *Paladium země české*, Praha 1948, s. 40.

³²⁹ „...neb nebyl jsem tam od slavnosti Zvěstování blahoslavené Panny Marie...“. Tamtéž, s. 133.

³³⁰ „V témže kostele (Panny Marie) paměť pozůstavená jest panu Píramovi Kapounovi, při Létu Páně 1541. Kdež se spatřují dva erbové, totiž Paní Kateřiny Čestic, Paní Kateřiny z Trojanova na vymalování.“ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochos: posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského, díl III.*, Brno 2005, s. 68.

³³¹ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 44.

³³² Tamtéž, s. 45.

spojené s mariánským svátkem měly ve 2. polovině 16. století jistou tradici. Jak starobylá daná tradice je a zdali jsou oslavy spojeny s nějakým předmětem uctívání, však nelze přesněji určit.

Jak ukazují záznamy jezuitských „Diářů“³³³, během 80. a 90. let 16. století vykonali pražští jezuité do Staré Boleslavi hned několik poutí ke sv. Václavovi,³³⁴ v posledním desetiletí se též množí zmínky o putování českých šlechticů k zemskému patronu. Možným propojením s mariánskou úctou může být putování jisté šlechtičny v doprovodu jejích dcer a dvou jezuitů ke sv. Václavovi 22. srpna 1596, tedy v období oktávu mariánského svátku Nanebevzetí.³³⁵ Cíl cesty tedy nemusel být pouze uctění českého zemského patrona. V roce 1600 se pak koná první písemně doložená pouť k výslovně zmíněnému mariánskému kostelu ve Staré Boleslavi, přestože je ve správě označen tento kostel jako brandýský.³³⁶

Český exulant a nekatolík Pavel Stránský ve svém díle *O státě českém* z roku 1633 píše, že poutě do mariánského staroboleslavského chrámu započaly „přibližně před třiceti lety z nejistého nebo spíše pověřivého důvodu.“ Zmiňuje též mariánský reliéf, který zde byl uctíván a stylizován do „Pessunitské bohyně“.³³⁷ Pokud lze brát jako objektivní a střízlivou informaci protikatolicky zaměřeného autora, počátky poutí do Staré Boleslavi by spadaly k přelomu 16. a 17. století. Takové určení by korespondovalo i s výše zmíněnou písemně doloženou poutí k mariánskému kostelu.

Od počátku 17. století tedy míří kroky poutníků nejen do staroboleslavského kostela sv. Václava, ale i do kostela Panny Marie. Z výčtu uváděného Rynešem je dále patrné, že během prvního desetiletí nového století se rychle zvyšoval počet poutí

³³³ *Diarum Collegi ad S. Clementem Im ab A. 1560 usque ad A. 1575 et ab A. 1580 usque ad A. 15783*. V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 134.

³³⁴ Např. na podzim 1589: „*P. Theophilus pletatis ergo profectus est ad S. Wenceslam et cum eon oviti quator, qui nuper bruna venerunt.*“ „...*R. P. Rector et P. Emanuel profecti sun test ad S. Wenceslaus...*“ „...*P. Balthazar ivit ad Sanctum Wenceslaum tria a Praga miliaria.*“ V roce 1590 pak podle Rynešem zprostředkovaných záznamů došlo k dalším pěti poutím jezuitů do Staré Boleslavi. Od roku 1593 do roku 1600 byla Stará Boleslav navštěvována jezuiti pravidelně každý rok. V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 142 – 143.

³³⁵ Tamtéž, s. 143.

³³⁶ „*P. Jacobus cum Sixto peregrinati sunt ab B. Virginem in Brandeis cum D. Raupow, quae communicavit cum sua familia.*“ Tamtéž, s. 145.

³³⁷ P. STRÁNSKÝ, *O státě českém*, s. 64. V době, kdy Stránský psal svůj příspěvek o Staré Boleslavi, bylo paladium vystaveno na Staroměstském náměstí na posměch.

katolických šlechticů, kteří do Staré Boleslavi neputovali již pouze v doprovodu jezuitských řeholníků, ale též s vlastními zpovědníky příslušících k různým řádům.³³⁸ Lidové poutě k staroboleslavské Panně Marii, při nichž jezuité působili jako kazatelé a zpovědníci, jsou zaznamenány během prvních čtyř let 17. století, zároveň se v této době množí zprávy o zázracích mariánského obrazu.³³⁹ Poté o nich až do roku 1609 nejsou žádné písemné zprávy. Podle Ryneše tyto poutě načas utichly v důsledku nepříznivého náboženského ovzduší³⁴⁰. Přesto však mohlo být v roce 1608 ve výroční zprávě svatoklimentské koleje konstatováno, že kostel Panny Marie je proslaven zázraky a cílem častých poutí.³⁴¹ Pokud dáme tuto zprávu do kontextu s již výše zmíněnou zprávou papežského nuncia z roku 1611 o „největším mariánském kultu v českém království“ a zároveň pouhými dvěma místními obyvateli hlásícím se ke katolickému vyznání, vyvstane tak zřejmě svědectví o tom, že je mariánská úcta v prvním desetiletí 17. století záležitostí úzkého okruhu duchovních a katolické, převážně pražské, šlechty. Nejzásadnější událostí prvních let 17. století je pak již zmiňovaná pouť v roce 1609, která se stala manifestací odporu pro právě vydaný Majestát.³⁴² Od tohoto roku se také počaly vypravovat pravidelné každoroční poutě k staroboleslavské Panně Marii až do roku 1618.³⁴³ V tomto období lze spatřit zřetelné kroky podnikané s cílem pozvednout mariánský kult ve Staré Boleslavi, které zároveň korespondují se snahou Habsburků o upevnění vlastní moci na českém trůnu. V roce 1611 se českým králem stává Matyáš Habsburský a podle Marie – Elizabeth Ducreux je již v tom samém roce rozhodnuto o

³³⁸ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s., s. 147.

³³⁹ Například je ve zprávách jezuitské koleje zaznamenán případ dívky, která se modlila k staroboleslavské Panně Marii za uzdravení poté, co utrpěla „ochrnutí nervů“. V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 59.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 59. Vycházejí z jezuitské „Historie“ Ryneš uvádí, že např. v roce 1604 byla z Prahy do Staré Boleslavi vypravena za hojné účasti pouť. Na zpáteční cestě se účastníci setkali s projevem nespokojenosti nekatolických Pražanů a „bylo na ně nedaleko Maltánských na Malé Straně z domu rychtářova házeno“. (s. 59).

³⁴¹ Tamtéž, s. 90.

³⁴² Pro danou událost uváděnou J. K. Votkou, jenž k této své zprávě neuvádí zdroj, M. E. Ducreux tvrdí, že se jí nepodařilo danou zprávu ověřit. M. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 597. V Rynešově *Paladiu* je však k této události uveden jako zdroj stručná zpráva rektora jezuitské koleje z roku 1609 („*Fuit processio in S. Mariam Branduisium. 4 nostri fuerunt.*“) a následně obšírnější záznam z výroční zprávy svatoklimentské koleje o rok později („*ad aedem Beatissime Virginis veteris Boleslaviae tertio a Praga militari public suscepta...*“). V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 153.

³⁴³ Tamtéž, s. 83.

výstavbě nového staroboleslavského barokního chrámu Panny Marie.³⁴⁴ Stavba též bývá spojována s Matyášovou manželkou Annou, která jako velká ctitelka Panny Marie měla být hlavní iniciátorkou této stavby, alespoň v očích staroboleslavskou tradici často ctěných spisovatelů jako jsou Srdínko či Votka, kteří ale zároveň pro tuto informaci čerpají z díla Bohuslava Balbína, jezuity a aktivního účastníka rekatolizace.³⁴⁵ Staroboleslavské paládium měli v úctě i Matyášovi následovníci a jejich manželky, Habsburkové mariánský obraz navštěvovali zejména před svou korunovaci.³⁴⁶

Úcta k Panně Marii je ve Staré Boleslavi prokazatelně pěstována od přelomu 16. a 17. století, přesto však nelze vyloučit, že taková záležitost není staršího rázu, jak dokazuje brandýská kronika z konce 40. let 16. století. Bezpečně tedy nelze vyloučit pouze případné obnovení kultu staroboleslavského mariánského obrazu.³⁴⁷ O mariánském reliéfu je zpětně podáváno očitě svědectví až z roku 1589. Snahy o rozvinutí jeho kultu hmatatelně počínají u Kašpara Arsenia z Radbuzy, který v roce 1613 písemně vydává pověst s tímto obrazem spojeným a zároveň udává množství zázraků spojených právě se staroboleslavskou Pannou Marií.³⁴⁸ Jak uvádí M. E. Duceux, přestože v dané době pramenily snahy o zakořenění křesťanské tradice v českých zemích z nepočteného okruhu lidí náležících ke katolické církvi, šlechtě a politikům, jejich snaha se nakonec ukázala nanejvýš úspěšnou.³⁴⁹

Jedna z hypotéz, proč byla právě Stará Boleslav vybrána jako místo mohutně se rozvíjející mariánské, potažmo obecně katolické tradice, může být ta, že zde byl zakotven kult svatého Václava, zemského patrona, jehož měli v úctě jak katolíci, tak nekatolíci. Utrakvistické, respektive českobratrské, brandýské panství propadlé od poloviny 16. století královské komoře se rovněž stalo jedním z míst pobytu

³⁴⁴ M. – E. DUCREUX, *Význam poutě do Staré Boleslavi*, s. 598.

³⁴⁵ F. SRDNÍKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, s. 21. J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 335.

³⁴⁶ F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, s. 21.

³⁴⁷ M. – E. DUCREUX, *Význam poutě do Staré Boleslavi*, s. 598.

³⁴⁸ Arsenius uvádí množství zázraků mezi lety 1609 až 1613, pro období starší uvádí zázračné uzdravení císařského štolby v roce 1588. Zároveň však uvádí, že zázraky vykonané před rokem 1588, přestože jich je mnoho, nejsou nijak písemně zaznamenány, proto se o nich nebude zmiňovat. K. ARSENIUS Z RADBUZY, *Pobožná Knížka O Blahoslavené Panně Marii*, kap. XV, nestránkováno.

³⁴⁹ M. – E. DUCREUX, *Význam poutě do Staré Boleslavi*, s. 597.

habsburských vladařů.³⁵⁰ Vystavění honosného svatostánku zasvěceného Panně Marii by se mohlo jevit jako symbol vítězství nad místními nekatolíky. Ukotvení církevní tradice se pak dělo postupně vydáváním legend propojujících mariánský kult s osobou sv. Václava, který právě v těchto místech našel svou smrt. Nelze však opominout, že tímto způsobem se zároveň odkazovalo na dobu Karla IV., jenž byl rovněž horlivým ctitelem Panny Marie.

Postupně se rozvíjející poutě do Staré Boleslavi byly utnuty během stavovského povstání v roce 1618. Po porážce stavů v roce 1620 byl staroboleslavský poutní chrám dokončen velmi záhy, v roce 1623, což může mimo jiné též svědčit o horlivých snahách proměnit Starou Boleslav v honosné sídlo mariánského kultu. Obnoveny byly záhy i poutě, jejichž charakter však měl již oficiální ráz.³⁵¹ Zasluky na rozmachu poutí do Staré Boleslavi mají zejména jezuité, jejichž kongregace byla po bitvě na Bílé hoře obnovena³⁵²

Kult staroboleslavského reliéfu, k jehož rozvoji došlo, jak se zdá, v prvních dvou desetiletích 17. století, by snad nemohl ve druhé polovině století tak zmohutnět, kdyby nebylo událostí, které se odehrály mezi lety 1632 až 1650. V březnu roku 1632³⁵³ bylo kromě ostatků sv. Václava a rukavice sv. Vojtěcha uloupeno též paladium. Na to dal saský velitel Vavřinec z Hoffkirchu staroboleslavský obraz posměšně vystavit na Staroměstském náměstí společně listem, který tento akt měl odůvodnit. Kurfiřt Jan Jiří I. Saský reagoval na šířící se zvěsti o neobyčejnosti obrazu a též o jeho schopnosti vrátit se zpět místo svého původu.³⁵⁴ Fakt, že se kurfiřtovi, jenž měl pod správou okupovanou Prahu, donesly zvěsti šířící se mezi lidem o reliéfu, by jen mohl značit, že legenda o paladiu opět nedávno vydaná Arseniem z Radbuzy, byla již poměrně známá. Při ústupu z Prahy v květnu roku 1632 s sebou též Hoffkirch odnesl i paladium. Až o šest let později se podařilo mariánský reliéf za vysoké výkupné získat zpět. Jak uvádí Vladimír Jeřábek, výkupné činilo obnos 95 tisíc zlatých dukátů a pocházelo z pokladnic české

³⁵⁰ Rudolf II. Habsburský korunovaný v roce 1575 českým králem si brandýský zámek zvolil jako své hlavní mimopražské sídlo.

³⁵¹ M. – E. DUCREUX, *Význam poutě do Staré Boleslavi*, s. 598.

³⁵² K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 56.

³⁵³ Nápis pamětní medaile ražené při prvním slavnostním navrácení Paladia do Staré Boleslavi roku 1638 uvádí „...quam impietas haeretica 14. Febr. 1632 exterminarat.“ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 173.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 102 – 103.

šlechty a „českého lidu“.³⁵⁵ V okázalém průvodu pak byl mariánský reliéf 12. září 1638 navrácen zpět do Boleslavi. Procesí z Prahy do Staré Boleslavi se též osobně účastnil císař a jeho dvůr a podle Josefa Pekaře bylo takového rozsahu, jako ještě nikdy v Čechách nebylo.³⁵⁶ Nejednalo se pouze o vrácení staroboleslavského reliéfu zpět na své původní místo, ale též o demonstraci vítězství katolické strany. Avšak od roku 1639 byl reliéf opět ve Vídni, neboť nebylo zájmu na tom, aby se opakovala nepříjemná zkušenost z roku 1632.³⁵⁷ Snaha ochránit staroboleslavský reliéf před hrozbou blížícího se švédského generála Bannera snad může svědčit o významu, který vládnoucí dům paladiu přisuzoval. Symbol jejich vítězství nad utrakvistickými Čechami nesměl být znovu pohaněn. Definitivně se staroboleslavské paladium vrátilo na místo svého legendárního nálezu v roce 1650.³⁵⁸

³⁵⁵ Vladimír JEŘÁBEK, *Čtení o Paladiu země české*, Brno 1946.

³⁵⁶ Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti. Kus české historie*, Praha 1970, s. 17.

³⁵⁷ V. RYNEŠ, *Paladium země České*, s. 107.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 109

Závěr

Staroboleslavská tradice, legendy vztahující se k dějinám kapituly či k uctívaným staroboleslavským památkám, tvoří podnes výrazný obraz Staré Boleslavi jako významného církevního místa. Základní náplní této práce bylo shromáždit, roztrždit, případně porovnat co nejvíce variant, verzí či interpretací daných literárních památek, v nichž je daná staroboleslavská tradice zanesena, a poté ji konfrontovat s dostupnými historickými prameny. Mým cílem bylo vystavět vedle sebe historickou realitu uctívaných církevních památek ve Staré Boleslavi na pozadí legend o jejich původu, díky kterým zejména vděčí za svou proslulost.

V úvodní kapitole této bakalářské práce bylo mým cílem nastínit vznik hradiště, nejstarší části dnešního města Stará Boleslav, a okolnosti vzniku a založení kapituly svatých Kosmy a Damiána. Opevnění staroboleslavské akropole se předpokládá na počátku 10. století, teoreticky by tedy bylo možné, aby zde vznikly dle legend nejstarší kostely, sv. Kosmy a Damiána a Cyrila a Metoděje, avšak dané stavby by musely být dřevěné, neboť stavebně nejstarší je stávající bazilika sv. Václava, jejíž vznik je kladen do poloviny 11. století, tedy dávno po staroboleslavské vraždě.

Oficiální výklad interpretuje důvod založení staroboleslavské kapituly tak, jako již náš nejstarší kronikář Kosmas, jako Břetislavovo pokání za uloupení ostatků sv. Vojtěcha z polského Hnězdna, které symbolicky učinil v místech, kde došel své mučednické smrti sv. Václav. Takový důvod však nelze pokládat za jediný přípustný. Založení kolegiální kapituly knížetem Břetislavem mohlo být symbolem pokání, ale též i symbolem posílení knížecí moci či svatováclavské tradice, která se rozvíjela snad již od dob vlády Boleslava I. Další možnou příčinou mohlo být uložení ostatků Pěti sv. bratří těsně spjatých s tradicí svatovojtěšskou. V této souvislosti se nabízí též možnost snahy o propojení právě těchto dvou tradic právě v místě Staré Boleslavi. Nelze vyloučit ani smělé plány založení biskupství ve Staré Boleslavi, které by souvisely se založením pražského arcibiskupství. V této otázce by se tak stal Břetislav zřejmě prvním, kdo by se o založení boleslavského biskupství pokusil. Plány na jeho založení se též zaobíral i Karel IV., ovšem k realizaci nikdy nedošlo. V době, kdy mělo k založení staroboleslavské kapituly dojít, lze považovat Starou Boleslav za jedno z významných duchovních center přemyslovského státu, vždyť právě sem byl kladen hrob patrona přemyslovské dynastie. I právě proto není možné vyloučit, že výše

zmíněné hypotézy spolu vzájemně nesouvisí a neprolínaly se. Zároveň však zřejmě ale zůstanou pouhými hypotézami, neboť jak již bylo zmíněno, nejstarší prameny nemohou žádnou takovou informaci potvrdit, avšak ani vyvrátit. Naopak jejich novými interpretacemi lze jen rozšířit penzum otázek, které by se mohly týkat založení kapituly sv. Kosmy a Damiána v Boleslavi. Považuji však za zřejmé, že otázka důvodu založení kapituly není tak jednoznačná, jak je současnou staroboleslavskou tradicí předkládána, a současně v kontextu se starobylostí boleslavského hradiště a událostmi, které se zde již podle nejstarších legend odehrály, a svědčí o významu Staré Boleslavi v raně přemyslovském státě. Podle Kosmových údajů lze klást založení kapituly do období po ukončení hnězdenské výpravy v roce 1039 až po vysvěcení kostela v Boleslavi pražským biskupem Šebířem v květnu 1046. Problémem však je, že Kosmas daný kostel nijak nespécifikuje, lze tedy pouze předpokládat, že se jedná o kostel kapitulní.

Ve druhé kapitole této práce jsem se zabývala otázkou zakládací listiny staroboleslavské kapituly a její problematikou, která souvisí s tím, že listina se sice hlásí do doby vlády Břetislava I., dnes je však znám pouze opis listiny pořízený v 17. století, v Českém diplomatáři je zařazen mezi „acta spuria“. Jako k falzu je přístupováno k listině i dnes v mnohých zprávách vztahujících se k otázce počátku staroboleslavské kapituly, avšak zároveň je možné sledovat snahy o určení případného původního jádra listiny, která byla později přepracována do stávající podoby. Z výsledků těchto bádání je možné konstatovat, že je velice pravděpodobné, že dodnes dochovaná zakládací listina staroboleslavské kapituly není dílem Břetislava I., který je zde označen jako její vydavatel, a to ani ve svém případném původním znění. Doba vzniku takového původního jádra je pak řazena do roku 1078, tedy do doby, kdy se předpokládá vznik prvních listin na našem území. Vydavatelem dodatečně vytvořené zakládací listiny staroboleslavské kapituly by tak byl kníže Vratislav II., syn Břetislava I., respektive se dá mluvit o Vratislavově kanceláři. Do dnešní podoby, tedy se všemi výsadami, které kapitula v průběhu let získávala, mohla být listina přeměněna nejdříve v roce 1298. Je snad až příliš smělá myšlenka, že kapitula nakonec nemusela být založena Břetislavem I., ale až jeho synem Vratislavem II. v době, kdy se předpokládá vznik původního jádra listiny. Bylo již zmíněno, že o založení kapituly podává první informace kronikář Kosmas, jehož Kronika česká se klade mezi léta 1119 až 1125, tedy do doby, kdy již kapitula zřejmě disponovala byť základním dokumentem, který shrnoval její majetek. Pokud by zde byl výslovně uveden Vratislav II. jako její zakladatel, je možné

předpokládat, že by dané údaje do Kosmova vyprávění promítly. Staroboleslavská kolegiální kapitula se tedy spíše dá opravdu považovat za dílo Břetislava I., ne tak však její zakládací listina, která byla vytvořena později až Břetislavovým nástupcem a až následovně byla přeměněna na Břetislavovu, snad mimo jiné v důsledku potvrzení starobylosti svých práv.

Ve třetí kapitole jsem věnovala pozornost staroboleslavským kostelům. Tři z nich jsou stávající kostely patřící pod správu kapituly a dalším třem, jejichž existence existuje dnes již jen v legendách a ožívají buď připomínáním staroboleslavskou tradicí, či jejichž existence byla objevena až díky archeologickému průzkumu. Jako prvním jsem se zabývala kapitulním kostelem sv. Václava, jež je tradicí těsně spjat s domnělým kostelem sv. Kosmy a Damiána, u jehož dveří měl být český patron zavražděn a jehož pozůstatky jsou spatřovány v dnešní kryptě sv. Kosmy a Damiána. Na první otázku, která tyto dva kostely spojuje, tedy jestli lze ztotožnit části dnešní krypty kapitulního kostela s kostelem, který by byl svědkem staroboleslavské vraždy, a tím se též potvrdila jeho existence, nelze odpovědět kladně. Z nejnovějších poznatků archeologických průzkumů vyplývá, že stávající bazilika je dílem jedné stavební etapy, která proběhla v polovině 11. století, pozůstatky žádné jiné stavby v ní nebyly shledány, ke kompletnímu prošetření kostela však ještě zbývá provést výzkum v jižní části kostela. Poznatek, že kapitulní kostel vznikl kolem poloviny 11. století, zároveň podporuje Kosmovu informaci o vysvěcení kostela v roce 1046, o Břetislavovi I. jako zakladateli kapituly by tedy nemělo být pochybováno. Samotnou existenci kostela sv. Kosmy a Damiána však zcela popřít nelze, je zde možnost, že takový kostel mohl být dřevěný. Nezanedbatelný podíl na rozšíření povědomí o tomto kostele lze přičítat Bohuslavu Balbínovi. Další otázka, která s kostelem sv. Václava souvisí, je spojena s jeho samotným patrocinie. Tradice sice mluví o zasvěcení svatému Václavovi od jeho počátků, avšak to povětšinou odporuje záznamům z konfirmačních knih pražské arcidiecéze, v nichž záznamy týkající se staroboleslavského kapitulního kostela, pokud jej neoznačují pouze jako „kapitulní kostel ve Staré Boleslavi“, označují jako kapitulní kostel zejména kostel sv. Kosmy a Damiána, případně kostel sv. Kosmy a Damiána – sv. Václava. Pouze v jednom případě se ve středověkých pramenech objevuje údaj o čistě svatováclavském kostelu, který je však v následujících letech opět nahrazen patrocinie sv. Kosmy a Damiána. Rozdílné údaje o patrocinie kapitulního kostela ve středověkých pramenech jsou zajímavé právě proto, že jsou ve veškeré literatuře

vztahující se k dějinám kapituly přecházeny, o kolegiálním kostelu je vždy psáno jako o sv. Václavovi. Snad k tomu autory vede formule, kterou použil již kronikář Kosmas, že kostel byl založen „ke cti svatého Václava“. Kosmas je též zároveň prvním, kdo se o založení kostela zmiňuje. Úvahy, zdali původní zasvěcení kostela nemohlo být spíše sv. Kosmova a Damiánovi, nelze podpořit žádnými průkaznými argumenty.

Pozorovat „rozdělení“ kostela na část svatováclavskou a část „kosmo-damiánskou“, tak, jak je tomu i dnes, tedy na kostel a kryptu, lze zřetelně po novém vysvěcení kostela na konci 17. století. Samostatné patrocinium sv. Václava lze však v pramenech vysledovat právě ještě krátce před tímto zasvěcením.

U druhého staroboleslavského kostela sv. Klimenta jsem si kladla otázku, zdali je možné považovat jej za nejstarší sakrální stavbu na boleslavském hradišti a o jaké poznatky se opírá staroboleslavská tradice, která kostel sv. Klimenta prakticky propojuje s cyrilometodějským kultem, respektive hovoří o jeho předchůdci, kostelu sv. Cyrila a Metoděje ve Staré Boleslavi. Je možné předpokládat, že rozšíření povědomí o cyrilometodějském kostele ve Staré Boleslavi je záležitostí až doby barokní, jejíž autoři se opírali zřejmě o údaj z Kroniky české od Václava Hájka z Libočan. Právě zde, aniž by byl nějak zkonkretizován zdroj, z kterého tato informace pramení, se nachází zřejmě první zmínka o existenci takového kostela ve Staré Boleslavi. Samotný kostel sv. Klimenta není možné dle nejnovějších archeologických průzkumů považovat za nejstarší staroboleslavskou sakrální stavbu. Vznikl v polovině 12. století, část stavebního materiálu však pochází již z desátého století. Není však tedy zcela možné vyloučit i existenci starší sakrální stavby. První zmínka o kostelu pak pochází až z počátku 15. století.

V souvislosti s barokním chrámem Nanebevzetí Panny Marie jsem se snažila hledat odpověď na otázku, kam až sahá historie tohoto kostela, jenž je propojen s legendou o nalezení paladia, ochranného obrazu země české, a zdali je možné jeho historii propojit s poměrně nedávno objeveným kostelem neznámého zasvěcení. S jistotou lze říci, že kostel s mariánským patrociniem stál ve Staré Boleslavi již ve 14. století, v roce 1378 je poprvé zmíněn v konfirmačních knihách pražského arcibiskupství. Na předhradí, tedy v místech dnešního mariánského kostela, lze však takový kostel doložit až díky zprávě Bartoloměje Paprockého z Hlohol z roku 1602. Vzhledem k těmto poznatkům lze konstatovat, že prvotní verze pověsti sepsané

Kašparem Arseniem z Radbuzy, podle níž mělo dojít k výstavbě kostela po nálezu paladia v roce 1500, se nemůže opírat o reálné základy, neboť v této době již mariánský kostel ve Staré Boleslavi stál. Ani na upravenou variantu, ve které Arsenius klade vznik kostela do roku 1160 nelze přistoupit v případě porovnání s teorií Václava Ryneše. Ten klade horní hranici vzniku mariánského kostela do první poloviny 13. století. V roce 1269 se totiž prvně připomíná staroboleslavské děkanství, existence mariánského kostela před vznikem této instituce vzhledem k právům, která náležela děkanu a kapitule vůči tomuto kostelu, Ryneš vylučuje. Zároveň však nelze přehlédnout relativní blízkost Rynešovy teorie o době vzniku mariánského kostela a Arseniova určení. Písemnými prameny však legendu o založení kostela nijak podpořit nelze.

Kostel neznámého zasvěcení, jehož vznik je na základě závěrů vzniklých z archeologických průzkumů kladen do 11. století, zanikl v průběhu 14. století. Vzhledem k tomu, že přesnější údaje o době zániku nejsou k dispozici, nelze tak vyloučit ani teoretickou variantu o tom, že zmínka o mariánském kostele z roku 1378 patří právě tomuto kostelu.

Cílem bádání v poslední kapitole této práce o staroboleslavském paladiu bylo zaprvé hledat možnou spojnici mezi pověstí a písemnými prameny, což se, jak je výše zmíněno, nepodařilo, avšak v zásadě jisté hypotézy není možné vyvrátit. Další otázkou, která k danému tématu byla vznesena, byla snaha o určení stáří paladia, tedy snaha zjistit, odkdy je možné ve Staré Boleslavi zachytit stopu tohoto mariánského obrazu, respektive zdali je možné sledovat shodu prvních zpráv o paladiu s tradicí, podle které se paladium uchovává ve Staré Boleslavi od druhé poloviny 12. století. Napříč dobou lze sledovat mnoho různých názorů zabývajících se otázkou jeho stáří, podle nejnovějších odhadů historiků jej však lze pokládat za dílo vytvořené kolem roku 1380. První zmínky o existenci daného reliéfu však pocházejí až o dvě století později, konkrétně z roku 1589. Z dané zprávy však lze vyvodit, že v této době již byl reliéf předmětem ve Staré Boleslavi poměrně proslulým. Více konkretizovat počátky úcty k tomuto reliéfu není zřejmě možné. Rozvoj kultu paladia lze však s jistotou označit za dílo jezuitských misionářů podporovaných snahou vládnoucích Habsburků upevnit katolickou víru v českých zemích, respektive vykořenit nekatolické vyznání zdejších obyvatel. Největší a zásadní rozkvět kultu staroboleslavského reliéfu pak nastává po skončení třicetileté války, během níž se stalo paladium pomyslným symbolem katolické

nadvlády nad Čechami. Právě v období po skončení třicetileté války lze sledovat díky katolickým barokním autorům rozkvět a obohacování pověsti o nové prvky, které měly ještě více stvrdit svázanost nejstarší české historie s katolickou vírou. Na konci 17. století tak byla svatováclavská tradice prostřednictvím paladia zřetelně propojena jak s mariánským kultem, tak s tradicí cyrilometodějskou.

Období počátků poutí do Staré Boleslavi nelze přesněji vymezit, jejich stopu lze zachytit až od druhé poloviny 16. století. V tomto vyznění by tedy v zásadě nebylo možné vyvrátit údaj Arsenia z Radbuzy, prvního vydavatele pověsti o paladiu, že kroky poutníků směřovaly ke staroboleslavskému reliéfu již od roku 1160. V této souvislosti je však nutné brát na zřetel fakt, že písemné prameny průkazně potvrzují mariánský kostel až v roce 1378.

Legendy vztahující se ke kapitule sv. Kosmy a Damiána nelze prakticky podložit zásadními argumenty, právě to dělá legendy legendami. Při konfrontaci staroboleslavské tradice s písemnými prameny či poznatky ověřenými archeology a jinými badateli, zabývajícími se otázkou Staré Boleslavi, se nám o tomto poutním místě rozvinou dvě různé linie příběhů. Příběhy, které se tradují po tolik století, jsou natolik poutavé a krásné, že stále přitahují pozornost nejen věřících, ale i široké veřejnosti. V posledních letech význam staroboleslavské tradice dokonce narůstá, vliv poutního místa je jasně zřetelný při oslavách svátku sv. Václava 28. září. I přes veškerou poutavost daných legend však považuji za důležité rozpoznat reálný základ staroboleslavské poutní tradice a historickou realitu tohoto poutního místa.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOA Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi
1564 – 1945, Majetko-právní dispozice a hospodářské záležitosti, inv. č. 438 III - B,
karton 62

SOA Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi
1564 – 1945, Osobní dokumenty, zprávy o činnosti, pozůstalosti členů kapituly, inv. č.
435, karton 29

CDB I, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904 – 1907

LC I, ed. František Anotnín TINGL, Praha 1867

LC II, ed. František Antonín TINGL, Praha 1868

LC III – IV, ed. Josef EMLER, Praha 1879

LC VI, ed. Josef EMLER, Praha 1883

LC VII, ed. Josef EMLER, Praha 1886

LC VIII – X, ed. Josef EMLER, Praha 1889

LE III, ed. Clemens BOROVÝ, Praha 1879

LE VI, ed. Antonín PODLAHA, Praha 1927

Gumpoldův život Václava knížete českého, in: FRB I, ed. Josef EMLER, Praha 1874 –
1875

Václav HÁJEK Z LIBOČAN, *Kronika česká*, ed. Jan Linka, Praha 2013

Kosmův letopis český, in: FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875

Kronika Neplachova, in: FRB III, edd. Josef Jireček – Josef Emler - Ferdinand Tadra,
Praha 1882

Kronika tak řečeného Dalimila, přel. Marie Krčmová, Praha 1977

Křišťanův život sv. Ludmily a sv. Václava, in: FRB I., ed. Josef EMLER, Praha 1874 –
1875

Letopisy hradištsko-opatovické, in: FRB II, ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875

Petrohradská Legenda o svatém Wáclawu, překlad Václav Hanka, in: Časopis společnosti Wlasteneckého museum v Čechách, roč. 4., sv. 1, Praha 1830

Rýmovaná kronika česká, in: FRB III, edd. Josef Jireček – Josef Emler – Ferdinand Tadra, Praha 1882

Vavřince, mnicha sv. Benedikta utrpení sv. Václava, in: FRB I. ed. Josef EMLER, Praha 1874 – 1875

Literatura

Kašpar ARSENIUS Z RADBUZY, *O Blahoslavené Panně Marii, přechisté Rodičce Syna Božího, a o Divích, kteříž se dějí před jejím obrazem v Staré Boleslavi*, Praha 1613

Bohuslav BALBÍN, *Epitome historica rerum bohemicarum. Libri VI-VII*, Praha 1673

Vojtěch BIRNABAUM, *Kostel sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi*, Památky archeologické 32, roč. 67 – 68, Praha 1920 – 1921

Marie BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, in: Pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi, Břeclav 1996

Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Naděžda PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha 1998

Ivana BOHÁČOVÁ – Jan FROLÍK – Jaroslav ŠPAČEK, *Stará Boleslav. Archeologický průzkum 1988 – 1994*, Čelákovice

Ivana BOHÁČOVÁ, *Stavby raného středověku*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003

Ivana BOHÁČOVÁ, *Poznámky k terminologii*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003

Ivana BOHÁČOVÁ, *Archeologie o rané středověké architektuře ve Staré Boleslavi: hrad, kostel sv. Kosmy a Damiána, bazilika sv. Václava, kostelík sv. Klimenta a kostel neznámého (?) zasvěcení*, in: Čechy jsou plné kostelů. Bohemia plena est ecclesiis. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc, ed. M. Studničková, Praha 2010

Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995

Josef BRANIŠ, *Založení Staré Boleslavě*, ČSPS, roč. 16, č. 4, Praha 1908

Jan BYSTRICKÝ, *Zakládací listiny kláštera Hradisko u Olomouce a počátky české panovnické listiny*, in: Vlastivědný věstník moravský, č. 45

Jan Ignác DLOUHOVSKÝ, *Zdoroslaviček na poli požehaném totiž: Dokonalejší, příjemnější, světlejší a bližší správa o svatosvatém a zázračném obraze Panny Marie Staroboleslavské*, Praha 1671

Marie–Elisabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, in: Český časopis historický 95, č. 3 – 4, Praha 1997

Zdeněk FIALA, *K otázce funkce našich listin do konce 12. stol.*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 1960, roč. 9, č. C7

Zdeněk FIALA, *K počátkům českých listin*, in: Historický sborník I, Historický ústav ČSAV 1953

Dušan FOLTÝN, *Pronikání benediktinů do Čech a střední Evropy*, Dějiny a současnost, roč. 36, č. 10, Praha 2014

Václav HRUBÝ, *Tři studie o české diplomatice*, Brno 1936

P. Vladimír JEŘÁBĚK, *Čtení o paladiu země české*, Brno 1946

David KALHOUS, *Exkurs II. „...in Bolezlauia edificavit ecclesiam s. Marie virginis et s. Georgii. K problému neznámého kostela na akropoli přemyslovského hradu ve Staré Boleslavi*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003

David KALHOUS, *Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku*, in: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku, Mediaevalia archaeologica 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003

Barbara KRZEMIEŃSKA, *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha 1999

Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905

Ivo KOŘÁN, *Etika Miraculosa* in: Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky. 43, č. 6, Praha 1995

Petr KUBÍN, *Založil břevnovský klášter opravdu sv. Vojtěch?*, in: *Ora et labora. Vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*, edd. Markéta Jarošová – Radka Lomničková, Praha 2013

Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav 2009

Karin PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladu Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin, 2006

Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Diadochos: posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského, díl III.*, Brno 2005

Matěj PAVLÍK, *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů*, Praha 2013

Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti. Kus české historie*, Praha 1970

Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, edd., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. XV. Politický okres Karlínský*, Praha 1901

Rostislav PRAŽÁK, *Nejstarší listina pražského kostela*, in: *Sborník archivních prací* 1, roč. 10, Praha 1960

Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011

Jan ROYT, *Stará Boleslav a paladium země České*, in: *Poutě do Staré Boleslavi: katalog výstavy*, edd. Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, Brandýs nad Labem, 1995

Václav RYNEŠ, *Paladium země České*, Praha 1938

August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*

Ludvík SKRUŽNÝ – Jaroslav ŠPAČEK, *Patrocinium kostelů a patronáty světců ve zvoleném mikroregionu východně od Prahy v kontextu církevních dějin*. In: *Středočeský vlastivědný sborník. Muzeum a současnost: řada společenskovední, svazek 15. Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy*, 1997

Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci: Budování českého státu*, Praha 2009

František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Stará Boleslav 1880

Pavel STRÁNSKÝ, *O státě českém*, překlad Bohumil Ryba, Praha 1946

Petr ŠTĚPÁNEK, *Archiv pražské kapituly*, in: *Poutě do Staré Boleslavi: katalog výstavy*, edd. Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, Brandýs nad Labem, 1995

Jan TANNER, *Život a sláva sv. Václava, mučedníka, knížete, krále a patrona českého*, Praha 1941

Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1981

Josef VAJS, *Charvátskohlaholská redakce původní staroslov. legendy o sv. Václavu*, in: *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile*, ed. Josef Vajs, Praha 1929

Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12. – 15. stol.): (Zakladatelská práva – Pozemková vrchnost – Imunita)*, Praha 1937

Vratislav VANÍČEK, *Svatý Václav. Panovník a světec v raném středověku*, Praha 2014

Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské, čili, Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879

Josef VAŠICA, *První staroslověnská legenda o sv. Václavu*, in: *Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v století IX. – XIII.*, ed. Václav Chaloupecký, Praha 1942

Pavel ZAHRADNÍK, *Exkurs I: Zaniklý kostel na Svatováclavském náměstí ve Staré Boleslavi a písemné prameny*, in: *Stará Boleslav Přemyslovský hrad v raném středověku*, *Mediaevalia archaeologica* 5, ed. Ivana Boháčová, Praha 2003

František ZUMAN, *Staroboleslavské památky – jejich život*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 56, Praha 1948, str. 35

Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*. Praha, 2007

Internet

<http://www.proglas.cz/detail-poradu/2011-08-11-22-00.html> [cit. 2015-03-04]

<http://www.katyd.cz/clanky/palladium-zeme-ceske-provazi-narod-dejinami.html> [cit. 2015 – 05 – 03].

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/316842-seznam-narodnich-klenotu-se-rozsiril-o-devet-pamatek/> [cit. 2015 – 07 – 16]

http://www.staroboleslavske-palladium.cz/wp-content/uploads/2014/05/index_html_m2c1ebd73.jpg [cit. 2015 – 07 – 15]

http://nd06.jxs.cz/787/146/0e241cdfce_98010526_o2.jpg [cit. 2015 – 07 – 16]

https://cs.wikipedia.org/wiki/Palladium_zem%C4%9B_%C4%8Desk%C3%A9 [cit. 2015 – 07 – 16]

<http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2013/Balikova.pdf> [cit. 2015 – 07 – 16]

<http://prostor-ad.cz/pruvodce/praha/sporilov/palladium/palladium.htm> [cit. 2015 – 07 – 16]

Seznam zkratek

ČMM – Časopis Matice moravské

SOA – Státní oblastní archiv

LE – Libri erectionum

LC – Libri confirmationum

FRB – Fontes rerum bohemicarum

Seznam příloh

1. Bazilika sv. Václava
Zdroj: vlastní archiv
Půdorys kostela sv. Václava
Zdroj: Antonín Podlaha – Eduard Šittler, edd., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. XV. Politický okres Karlínský*, Praha 1901
2. Kostel sv. Klimenta
Zdroj: vlastní archiv
3. Půdorys kostela sv. Klimenta
Zdroj: Antonín Podlaha – Eduard Šittler, edd., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. XV. Politický okres Karlínský*, Praha 1901
4. Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie
Zdroj: vlastní archiv
5. Půdorys kostela Panny Marie.
Zdroj: Antonín Podlaha – Eduard Šittler, edd., *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. XV. Politický okres Karlínský*, Praha 1901
6. Vyznačený půdorys v dlažbě domnělého kostel sv. Cyrila a Metoděje
Zdroj: vlastní archiv
7. Vyznačený půdorys v dlažbě kostela neznámého zasvěcení
Zdroj: vlastní archiv
8. Slavnostně vyzdobené místo ve Vrábské kapli kostela sv. Václava, kde měl být zavražděn sv. Václav
Zdroj: vlastní archiv
9. Detail domnělého původního vchodu do kostela sv. Kosmy a Damiána
Zdroj: vlastní archiv
10. Pohled do krypty sv. Kosmy a Damiána v kostele sv. Václavem s hrobem sv. Václava
Zdroj: vlastní archiv
11. Sv. Metoděj s Paladiem země české, farní kostel Nanebevzetí Panny Marie
Zdroj: vlastní archiv
12. Oltář v kostele Nanebevzetí Panny Marie v místech předpokládaného nalezení paladia

Zdroj: vlastní archiv

13. Vrábská kaple v kostele sv. Václava

Zdroj: vlastní archiv

14. Vitráž s paladiem v kostele Nanebevzetí Panny Marie

Zdroj: vlastní archiv

15. Areál staroboleslavského hradiště a raně středověká sakrální architektura

Zdroj: Ivana BOHČOVÁ, *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, Mediaevalia archaeologica 5, Praha 2003

Vyznačené dochované opevnění a současná staroboleslavská zástavba

Zdroj: : Ivana BOHČOVÁ, *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*, Mediaevalia archaeologica 5, Praha 2003

16. Reliéf staroboleslavské Panny Marie

Zdroj: Václav Ryneš, *Paladium země české*, Praha 1948

Staroboleslavské paladium ve slavnostním rámu

Zdroj: http://www.staroboleslavske-palladium.cz/wp-content/uploads/2014/05/index_html_m2c1ebd73.jpg [cit.: 2015 – 07 – 15]

17. Pohlednice ze Staré Boleslavi znázorňující staroboleslavský reliéf, chrám Nanebevzetí Panny Marie a české světce

Zdroj: http://nd06.jxs.cz/787/146/0e241cdfce_98010526_o2.jpg [cit.: 2015 – 07 – 16]

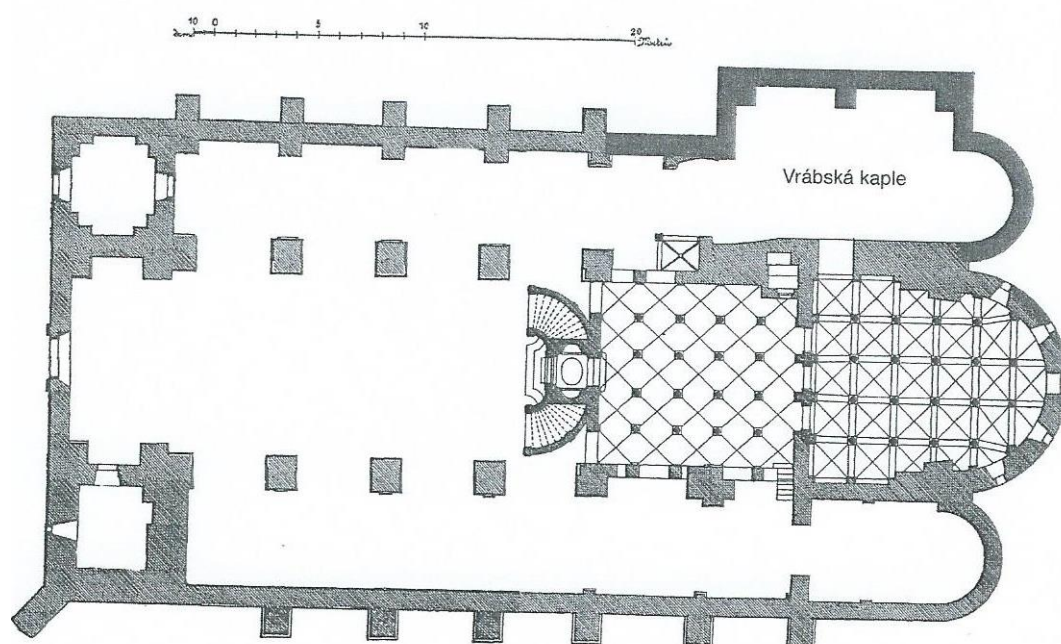
18. Restrikt císaře Leopolda I. o povolení roční výplaty 1000 zlatých ze své pokladny k obnově kostela sv. Václava, úvodní strana

Zdroj: SOA Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1564 – 1945, Majetko-právní dispozice a hospodářské záležitosti, inv. č. 438 III - B, karton 62

19. Ukázka ze závěti děkana Jana Alexeje Čapka z roku 1695

Zdroj: SOA Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi 1564 – 1945, Osobní dokumenty, zprávy o činnosti, pozůstalosti členů kapituly, inv. č. 435, karton 29

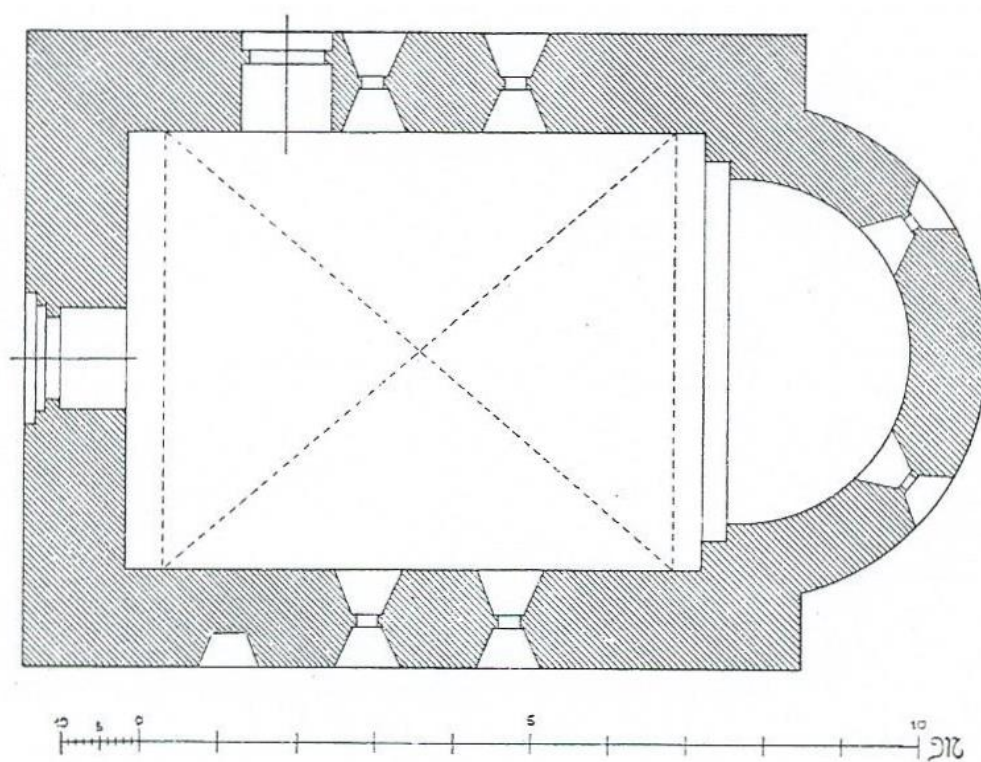
Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

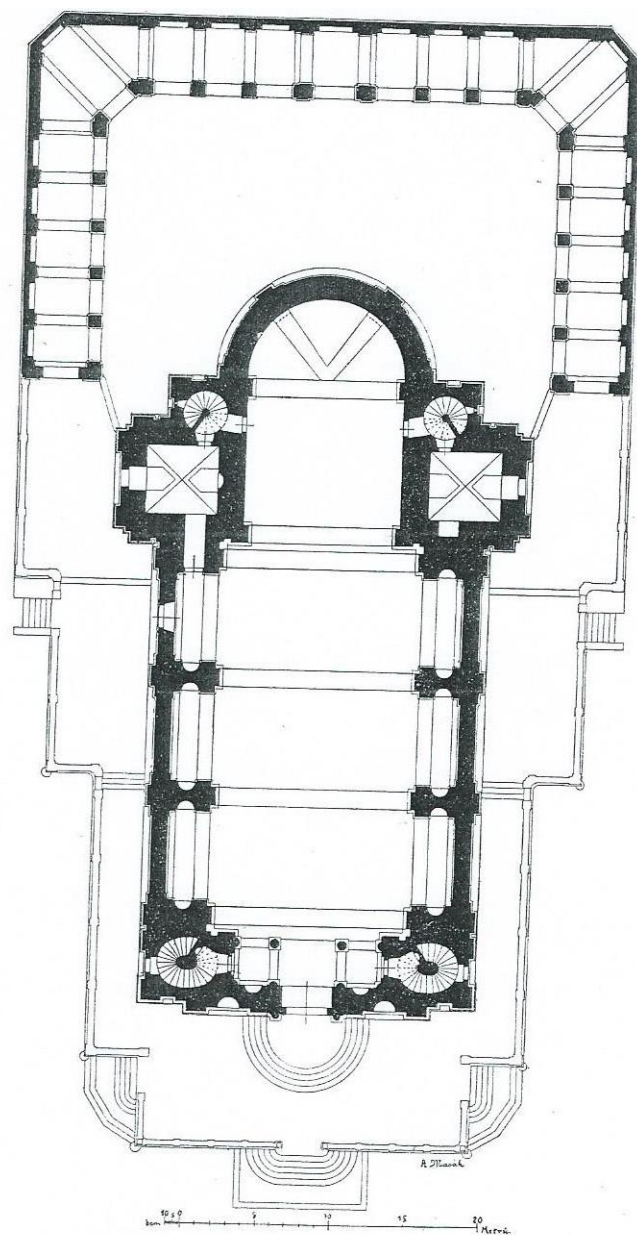

Obr. 69. St. Boleslav. Kostelík sv. Klimenta. Půdorys.

Obr. 4

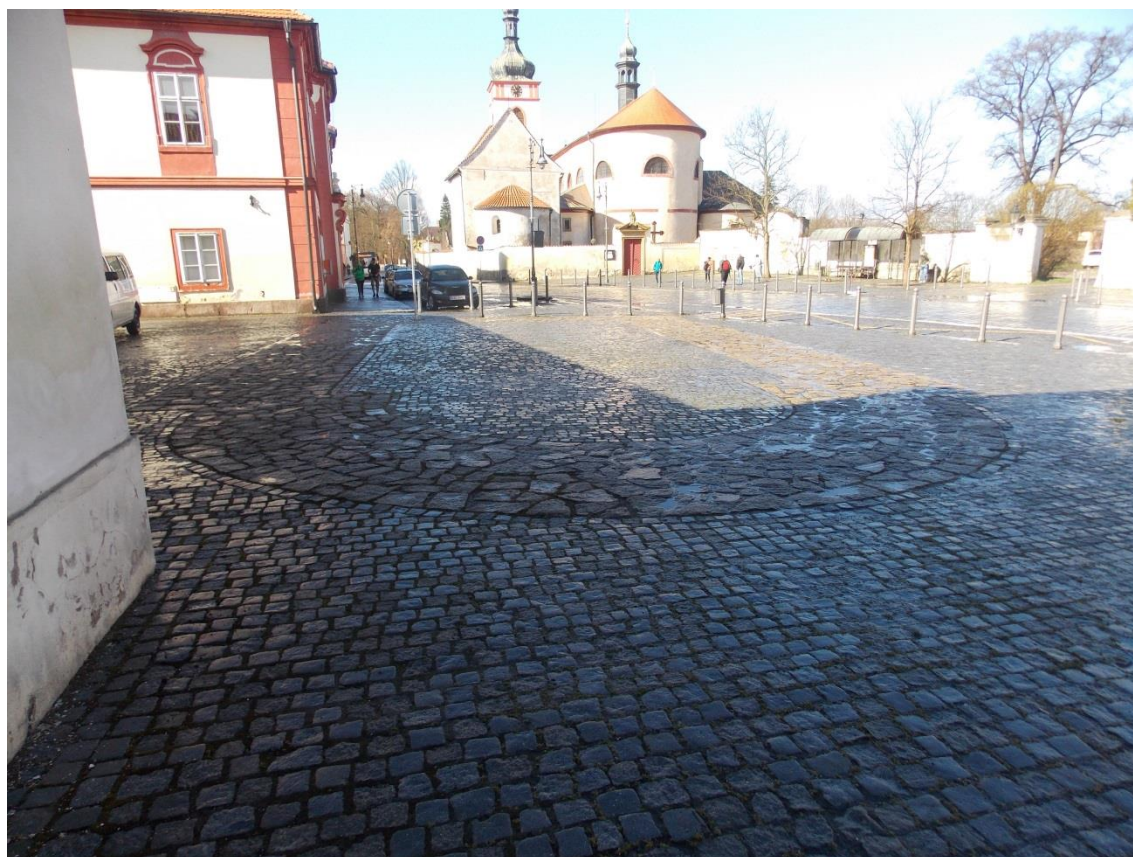

Obr. 5

Obr. 77. St. Boleslav. Kostel Panny Marie. Púdorýs.

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 11

Obr. 12

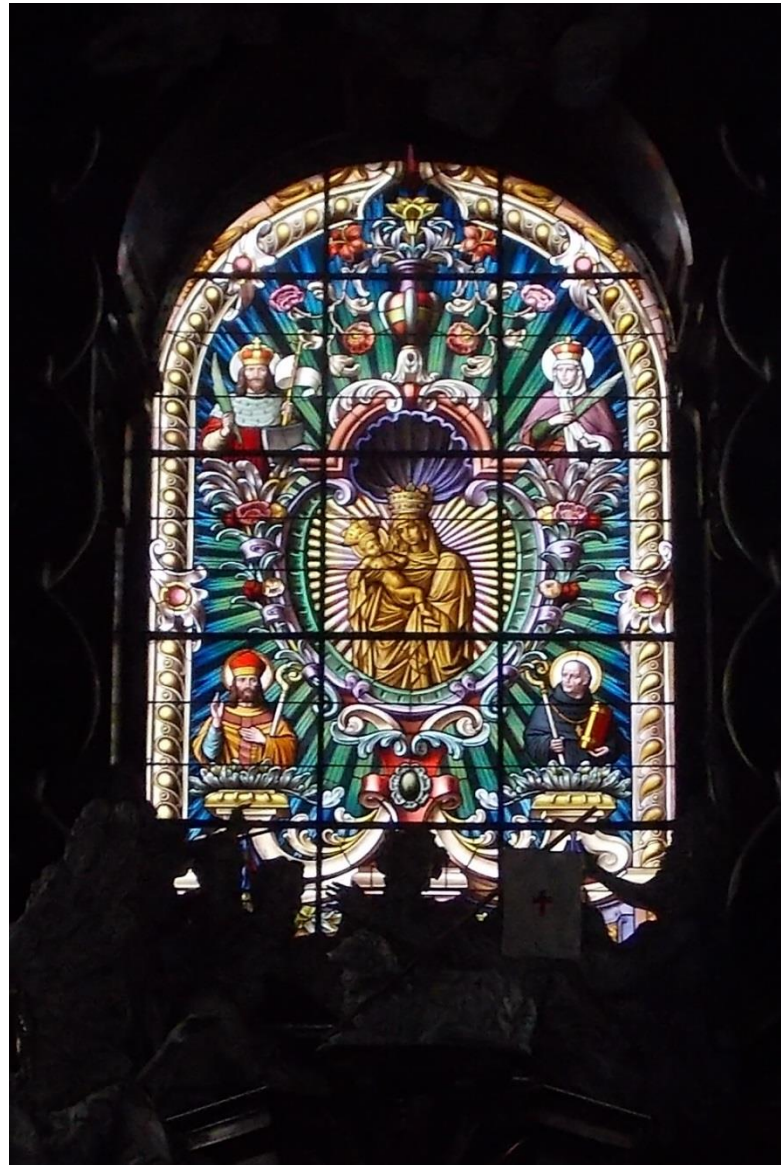

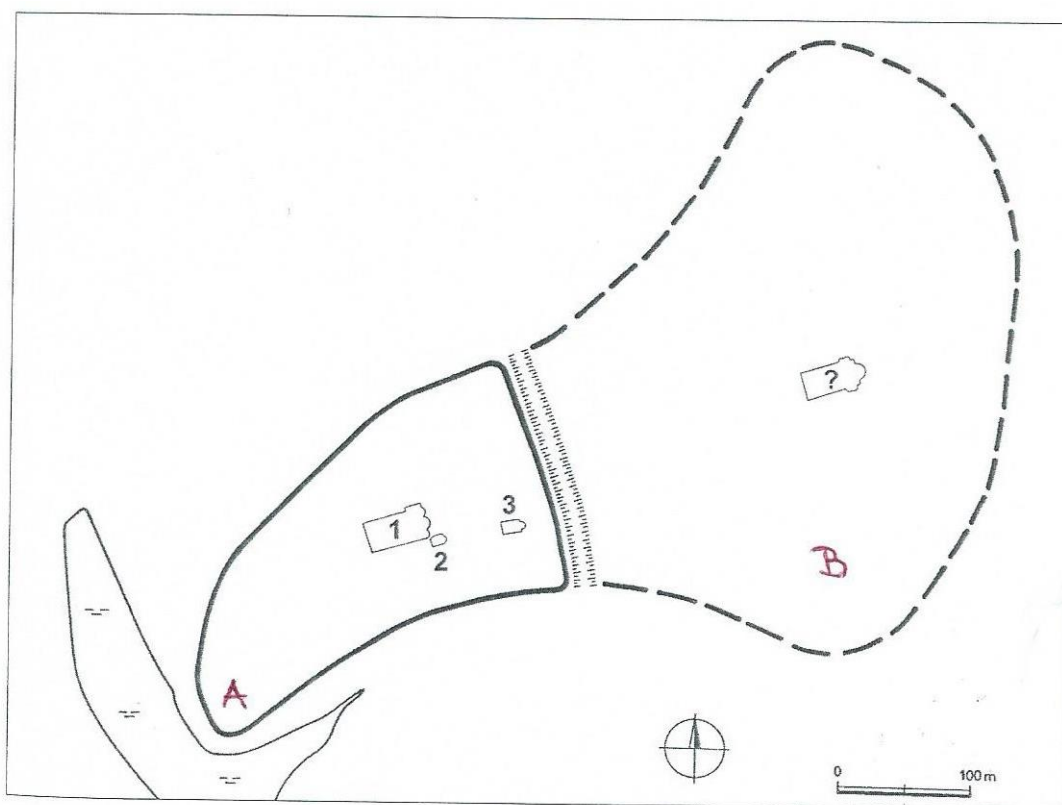
Obr. 13

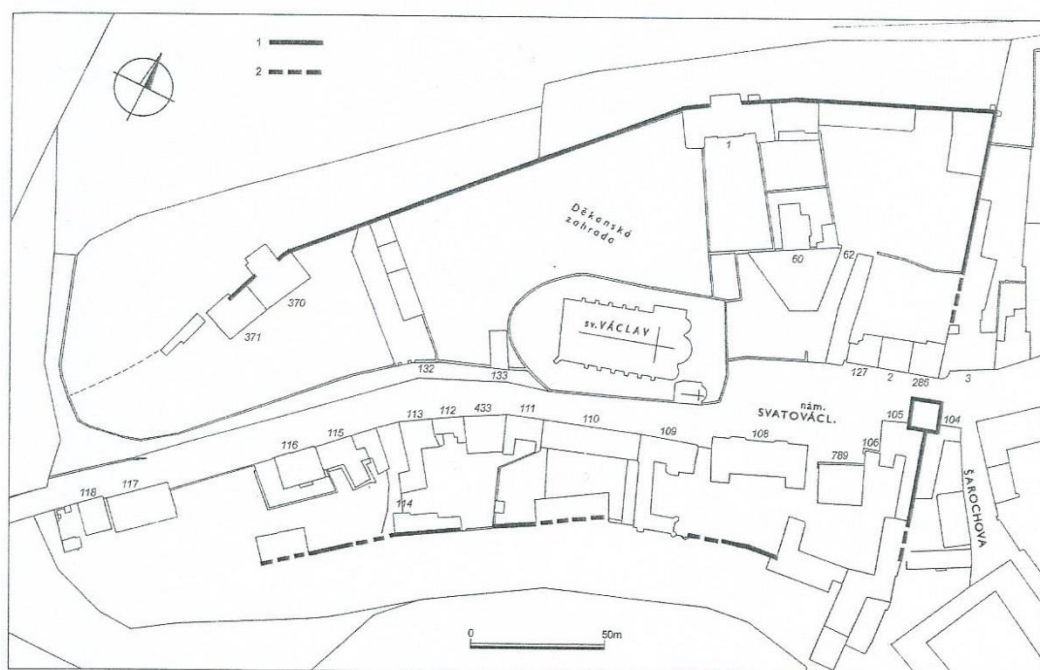
Obr. 14

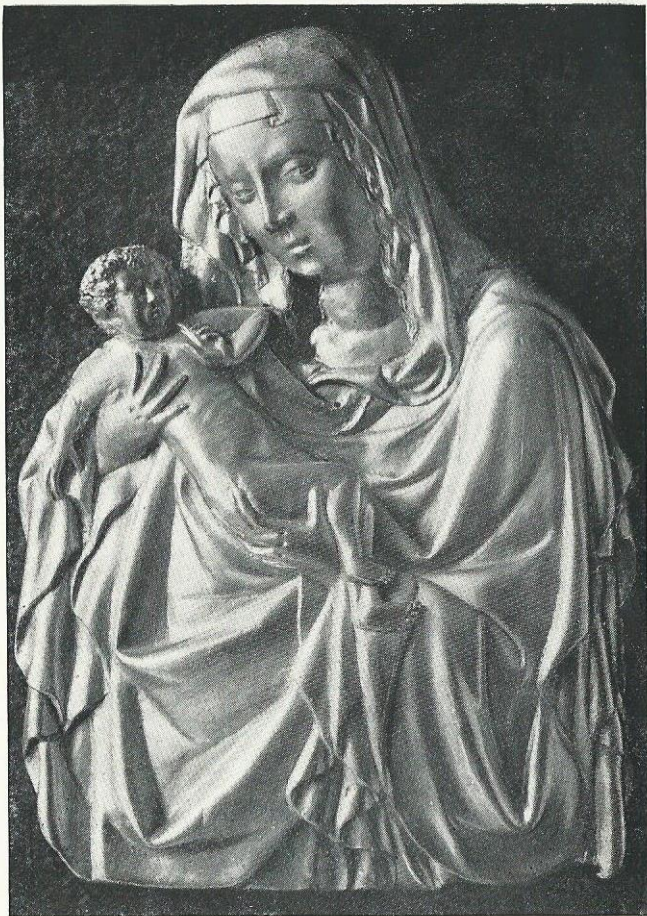
1) kostel sv. Václava 2) kostel sv. Klimenta 3) kostel neznámého zasvěcení ?) kostel Panny Marie (na předhradí písemně doložen až v posl. třetině 16. stol.)

A: areál hradu (hradiště) B: předhradí

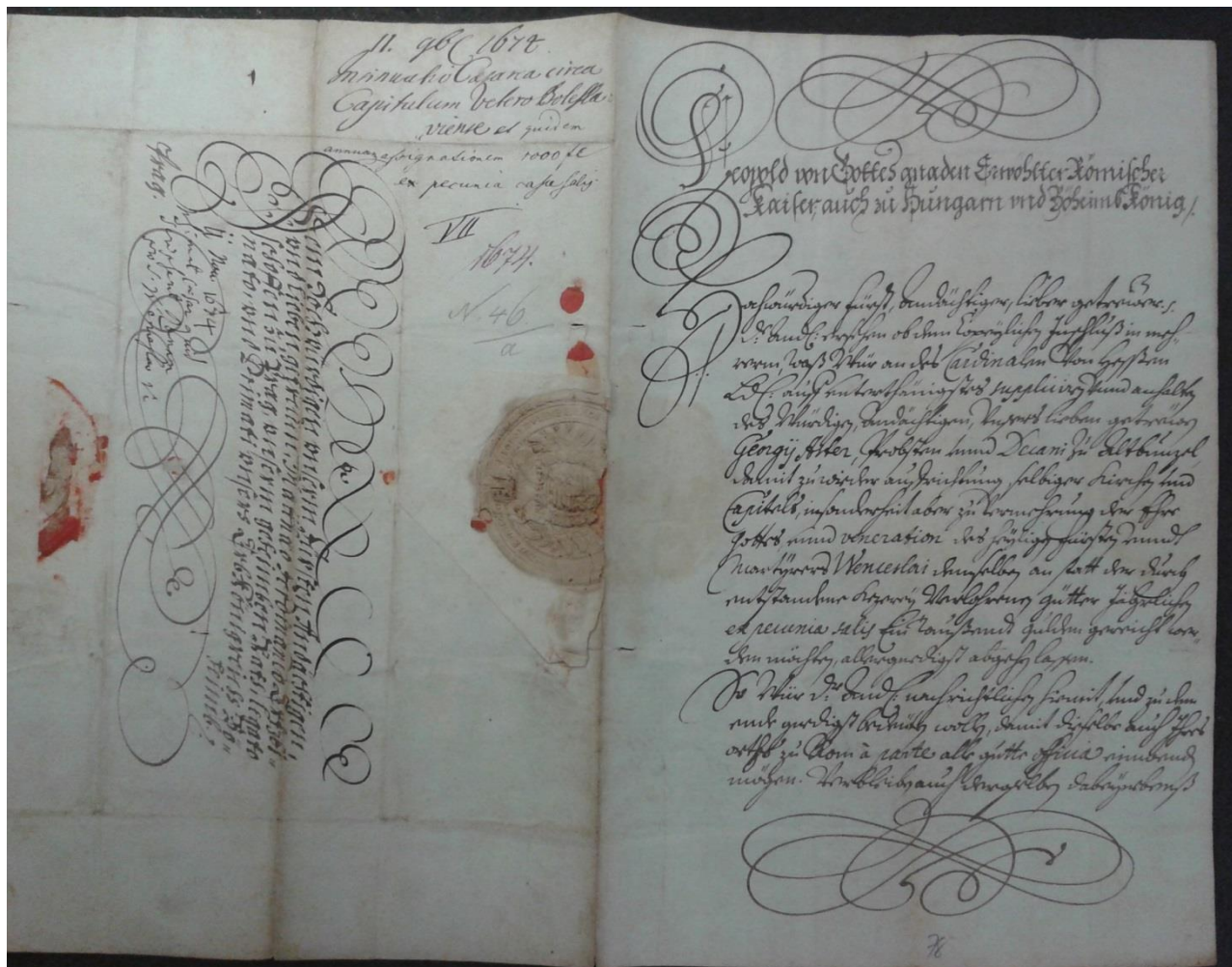
Vyznačené dochované opevnění a současná staroboleslavská zástavba

Obr. 16

Obr. 17

providere, el Sufragio promover; utiq; eligenda debita
perolvere; sine tamen suo damno et detrimento.

per solvere sine damno tuo dampno et detrimento
Venerabili in ihu fili Patri Conventorio Praecepti de tenus tota mea compe-
tentem satisfactionem dabit tibi, obsequio ergo gratie tuique
amplissima meo pro saltem suffragio recipiam eternam pre-
sentis. Mercedem meam specialiter obsequio commendat non in-
habent. *Scia reuerentia mea et supplicat illi. Dignetur.*

hab. ant. *Spiria reinvicta* mea et *Siggesbeckia* mea. *Syringitis*
nem. *Tris* *Frax* *Therac*. mea *Arumetis* ego *rebo* mea. *Syr* *dolor*
Sas *exercitatus* et *oppre* *fligad* *eternitatem* *pro* *qu* *et* *ut* *hui*
exult mea *dispositio* *in* *thar* *talen* *huan* *ne* *pre* *indium* *Vicera*.
Kig *consistorium* *pro* *bat* *malicia* *ter* *imploro*.

Et nunc hoc in fide hanc ultimam voluntatem meam publicè ad
 hoc optine precepi propriam manu subscripsi, sigillis roboravi, et ut
 idem facerent, testes infra scriptos rogavi. Testes Solis larvae
 14. May. 1775.

Dr. J. M. Mexim (Graf) Gregorius et Petrus
Venerabilis Collegii S. Petri

(L.S.) P. Bartholomaeus Michael Zelenda Canonicus Vete.
roboreslaviensis

Fransiskus Ferdinandus Trala Senior Sacellanus Petros

Conduktus Joannis Alexy Caput Pezani et Reperti
Allegata Eulius godl. Formae et Pansanum Veterol. Pile.

Ultimatus est illa magis ad septem praestanda &
servanda tenetur. Hic in Testamento declarat.
Eulene B. Virgine Petrus Proleslarum. 300.

Celine Collegiate. Penicillat Veter. Polychaerent. trarundem. 300 f
Allofaria post Celinean. B. Virgini istum. pro aliquo idem

per devotionem populi formidat et variis 50/
 Pelitum magnam argentum mihi gerendum ab eorum illud
 hunc meo consilio fomite delicti et bene / et / donatione recte Dr.
 gini presentis. /

per totum semiternio. In his tibi argenti, in contemplationem debet
affectus mei in Testamento deluxit. Et in specie aureo, offero
vires de his vires tuas pians de exili mea. Substantia vilis offeram.

50
 1. Peter, Polshavants
 2. Bartholomae Michael, Polshavants
 3. Michael, Polshavants
 4. Michael, Polshavants
 5. Michael, Polshavants
 6. Michael, Polshavants
 7. Michael, Polshavants
 8. Michael, Polshavants
 9. Michael, Polshavants
 10. Michael, Polshavants
 11. Michael, Polshavants
 12. Michael, Polshavants
 13. Michael, Polshavants
 14. Michael, Polshavants
 15. Michael, Polshavants
 16. Michael, Polshavants
 17. Michael, Polshavants
 18. Michael, Polshavants
 19. Michael, Polshavants
 20. Michael, Polshavants
 21. Michael, Polshavants
 22. Michael, Polshavants
 23. Michael, Polshavants
 24. Michael, Polshavants
 25. Michael, Polshavants
 26. Michael, Polshavants
 27. Michael, Polshavants
 28. Michael, Polshavants
 29. Michael, Polshavants
 30. Michael, Polshavants
 31. Michael, Polshavants
 32. Michael, Polshavants
 33. Michael, Polshavants
 34. Michael, Polshavants
 35. Michael, Polshavants
 36. Michael, Polshavants
 37. Michael, Polshavants
 38. Michael, Polshavants
 39. Michael, Polshavants
 40. Michael, Polshavants
 41. Michael, Polshavants
 42. Michael, Polshavants
 43. Michael, Polshavants
 44. Michael, Polshavants
 45. Michael, Polshavants
 46. Michael, Polshavants
 47. Michael, Polshavants
 48. Michael, Polshavants
 49. Michael, Polshavants
 50. Michael, Polshavants

50 f.
 Naturae Capitula referre debuerant, ut in loco remaneant Viti.
 et Bonitatis Selectores libris, quibus non eget Heres.

Intra filibus domini canonibus Collegiatae Ecclesiae Petro et Eve.
 claustrarij praesentibus in fuerit per tres aureos, quicquid tunc
 fuerit habuerit quing. aureos.

12. *Partibus Transiunibus Marian ad Nervs Page de gentibus.* 20
 13. *Partibus Roderis Page de gentibus.* 16

Rte. Fr. Georgio Casula Sacro the Minoriti pro Sacris 10 f.
 Rte. Fr. Jacobus Martinet pro Sacris 10 f.

[illegible]

Congregation Latina Applicantibus primis Totalis factus sum.	12
Congregationi Major Latina Regens Confederata	10

Congregationi Majori Latinae Praeceptis Confessio	12/
Congregationi Minoribus S. Bartholomaei Praeceptis	12/
Congregationi S. Mariae de Monte Praeceptis	12/

Am. b. b. lians collected from me 300 f.
Am. m. eo from Gerry Curd Mantou 50 f.